

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А. С. МАКАРЕНКА**

На правах рукопису

ЛЕОНЕНКО АНДРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

УДК 378.14:371.134:796]:37.035.6-057.874(043.5)

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ
ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:
Бріжата Ірина Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент

Суми – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	13
1.1. Аналіз проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності.....	13
1.2. Сутність патріотичного виховання в професійній діяльності вчителя фізичної культури.....	31
1.3. Зміст підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.....	46
Висновки до першого розділу.....	58
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	60
2.1. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.....	60
2.2. Модель формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.....	70
2.3. Проектування змісту підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників на основі компетентнісного підходу.....	80
2.4. Навчально-методичний комплекс з формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.....	91
2.4.1. Запровадження спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» у фахову підготовку майбутнього вчителя фізичної культури.....	92

2.4.2. Дидактичне та навчально-методичне забезпечення навчального процесу фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.....	98
2.4.3. Організація позааудиторної, науково-дослідної та самостійної роботи студентів у підготовці до патріотичного виховання старшокласників.....	106
2.4.4. Педагогічна практика у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.....	116
Висновки до другого розділу.....	138
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	140
3.1. Методика організації та проведення експериментальних досліджень.....	140
3.2. Аналіз результатів констатувального етапу педагогічного дослідження	153
3.3. Аналіз результатів формувального експерименту.....	164
Висновки до третього розділу	178
ВИСНОВКИ.....	180
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	184
ДОДАТКИ.....	223

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Динамічні євроінтеграційні та націотворчі процеси, що відбуваються в українському суспільстві, викликали потребу посилення патріотичного виховання молоді, формування позитивного ставлення до виконання конституційного обов'язку захисту незалежності й територіальної цілісності України. Від громадянської, патріотичної позиції та вихованості молоді, її соціально-політичної активності, духовно-моральних орієнтацій значною мірою залежить і доля українського суспільства. В умовах становлення національної концепції виховання молодого покоління особлива увага приділяється розвитку фізичної культури та спорту, оскільки таким чином реалізується потреба відродження духовного, національно-культурного стану українського народу, ідея задоволення потреб кожного громадянина держави у формуванні національної свідомості, а також створення необхідних умов для реалізації патріотичного виховання української молоді. З огляду на це актуальним є питання підготовки майбутнього вчителя фізичної культури у вищому навчальному закладі до патріотичного виховання старшокласників.

Потреба модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців на засадах інноваційного розвитку аргументується Стратегією інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів (2009), Національною доповіддю «Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015» (2010), Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2012). Концептуальні положення щодо змісту й організації підготовки майбутніх учителів фізичної культури у вищих навчальних закладах ґрунтуються на засадах законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), Національній доктрині розвитку освіти та ін. Важливість патріотичного виховання молодого покоління підтверджується Указом Президента України № 744/2014 «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» від 28 серпня 2014 р., в якому зазначається, що основним

завданням освіти є докорінне поліпшення патріотичного виховання молоді, формування ціннісних орієнтирів, національних та європейських пріоритетів, стимулювання фізичного розвитку молоді.

Фундаментальною основою дослідження є роботи, в яких:

– обґрунтовано специфіку патріотичного виховання студентів вищих технічних навчальних закладів (О. Абрамчук), військовослужбовців строкової служби Збройних сил України (А. Афанасьєв, Ю. Красильник), майбутніх офіцерів внутрішніх військ (В. Дзюба) та офіцерів запасу (Я. Зорій), курсантів (Р. Кутовий, А. Тарасюк), майбутніх офіцерів-прикордонників (В. Мірошниченко), дітей та учнівської молоді (І. Бех, О. Вишневський, Т. Гавлітіна, О. Гончаренко, В. Кіндрат, С. Оришко, Ю. Руденко, Т. Чорна), молодших школярів (О. Коркішко), старшокласників (Р. Петронговський), майбутніх учителів фізичної культури в позааудиторній діяльності педагогічних університетів (О. Онопрієнко);

– проаналізовано проблему виховання патріотизму в студентської та учнівської молоді засобами мистецтва (О. Гевко, О. Стюпіна), художнього краєзнавства (М. Качур) та краєзнавчої роботи (С. Долецька), краєзнавчо-пошукової діяльності (С. Додурич);

– схарактеризовано питання формування готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни (Б. Мисак) та служби в Збройних силах України (В. Івашковський), формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді (В. Борисов) та майбутніх учителів фізичної культури (В. Смолюк), патріотично-військове виховання студентської молоді (В. Дроговоз, В. Олещук);

– розкрито традиції національного фізичного виховання (О. Вацеба, О. Лях-Породько, В. Пилат, Є. Приступа, Т. Самотулка, А. Цьось та ін.).

Водночас аналіз науково-педагогічних джерел засвідчує відсутність фундаментальних досліджень, у яких було б визначено та обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Теоретичний аналіз науково-

педагогічної літератури та практичного досвіду підготовки майбутнього вчителя фізичної культури в окресленому напрямі допоміг з'ясувати, що розв'язання наявних проблем ускладнюється низкою суперечностей, зокрема між:

- зростанням вимог сучасного суспільства до важливості патріотичного виховання молоді та реальним станом підготовки майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників у вищих навчальних закладах;

- важливістю професійно орієнтованих навчальних дисциплін у формуванні готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників та недостатньою духовно-моральною спрямованістю їх змісту;

- усвідомленням педагогами необхідності вдосконалення процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників та недостатньою розробленістю навчально-методичного забезпечення цього процесу.

Актуальність проблеми, її недостатня розробленість у вітчизняній професійній педагогіці та необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Теорії та технології інноваційного розвитку вищої освіти. Глобальний і регіональний контексти» (номер державної реєстрації 0113U001084). Тема виконується на замовлення Міністерства освіти і науки України. Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 8 від 25 березня 2013 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з

координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 4 від 23 квітня 2013 р.).

Мета дослідження полягає в науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Об'єкт дослідження – підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Предмет дослідження – педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Відповідно до мети визначено **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати проблему підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

2. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити за визначеними критеріями, показниками та рівнями сформованості готовності педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

3. Розробити модель формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

4. Здійснити проектування змісту підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

5. Підготувати навчально-методичний комплекс з формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети використано комплекс **методів дослідження:**

– *теоретичні:* аналіз філософських, культурологічних, соціологічних, психологічних, педагогічних джерел, законодавчих актів і нормативно-правових документів, навчально-методичної документації (навчальних планів спеціальності, програм навчальних курсів, виробничої практики), що дало змогу обґрунтувати концептуальні засади підготовки майбутнього

вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників, з'ясувати стан розробленості проблеми, виокремити педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників; моделювання – для розроблення моделі формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників;

– *емпіричні*: діагностичні методи (анкетування, опитування, бесіди, інтерв'ю, тестування); обсерваційні (педагогічне спостереження за суб'єктами навчально-виховного процесу); аналіз результатів навчальної, виховної, позааудиторної, самостійної, науково-дослідної роботи, виробничих практик студентів спеціальності 6.010201 «Фізичне виховання»; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний) для перевірки ефективності педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників;

– *математичної статистики* – методи комп'ютерного опрацювання експериментальних даних для оброблення результатів дослідження, порівняння розподілів експериментальних і контрольних груп за рівнями готовності майбутніх фахівців фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– *уперше*: визначено і обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників: створення в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників; забезпечення духовно-моральної спрямованості змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів; організації педагогічної взаємодії «студент – студент», «студент – викладач», «студент-практикант – старшокласник»; теоретично обґрунтовано та *розроблено* модель формування готовності майбутнього вчителя фізичної

культури до патріотичного виховання старшокласників, що складається зі суб'єктного, цільового, змістово-процесуального та результативного блоків і відображає цілісний процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі педагогічного вищого навчального закладу;

– *уточнено* зміст поняття «формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників»; *удосконалено* і поглиблено зміст підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників на основі особистісного, культурологічного, аксіологічного, компетентнісного підходів;

– *подальшого розвитку* набули положення щодо сутності підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників, інтеграції фахового й духовно-морального компонентів у змісті фізкультурної професійної освіти.

Практичне значення одержаних результатів полягає у розробленні та впровадженні в навчально-виховний процес вищих навчальних закладів педагогічного спрямування навчально-методичного комплексу, що містить робочі навчальні програми з дисциплін професійної та практичної підготовки «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання» та вибіркової навчальної дисципліни «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання», програми спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури», методичних рекомендацій щодо організації педагогічної практики студентів 2–4 курсів напряму підготовки 6.010201 «Фізичне виховання». Основні положення і результати дисертаційного дослідження, навчально-методичний комплекс, методичні рекомендації можуть бути використані у навчально-виховному процесі педагогічних вищих навчальних закладів, в системі підвищення кваліфікації педагогів для подальшого вдосконалення професійної підготовки

майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників, створення програм навчальних дисциплін професійної та практичної підготовки, організації самостійної, науково-дослідної, позааудиторної, громадської та виховної роботи, підготовки програм виробничих практик.

Результати дослідження **запроваджено** в педагогічну практику: Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (довідка № 2155 від 24.11.2014 року); Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка (довідка № 2987 від 29.09.14 року), Харківської державної академії фізичної культури (довідка № 581 від 13.07.2014 року), Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (довідка № 12 від 24.02.2014 року), Львівського державного університету фізичної культури (довідка № 84 від 21.05.2014 року).

Особистий внесок здобувача. Щодо праць, написаних у співавторстві: у статті «Вдосконалення самостійної фізичної підготовки студентів спеціалізації “Сокіл”, написаній у співавторстві з О. Бріжатим, здобувачеві належить характеристика принципів патріотичного виховання молоді на традиціях національної фізичної культури; у статті «Становлення та розвиток сокільського руху на Сумщині як форма фізичного та духовного розвитку молоді», написаній у співавторстві з О. Бріжатим, автором дисертаційного дослідження виокремлено основні аспекти фізичного та духовного розвитку молоді в контексті патріотичного виховання; у методичних рекомендаціях з організації педагогічної практики для студентів II–III курсів спеціальності «Фізичне виховання» (у співавторстві з Т. Лозою та Л. Прокоповою) здобувачеві належить розроблення плану виховної роботи; у методичних рекомендаціях з організації педагогічної практики для студентів IV курсу спеціальності «Фізичне виховання» (у співавторстві з Т. Лозою та Л. Прокоповою) автору дисертаційного дослідження належить розробка плану виховної роботи для студентів на період педагогічної практики та

діагностики визначення патріотичної вихованості старшокласників. У дисертації не використовувалися ідеї і розробки, що належать співавторам.

У колективній монографії «Парадигма сокільського виховання майбутнього вчителя фізичної культури (на матеріалі архівних пам'яток XVIII–XIX століть)», написаній у співавторстві з О. Бріжатим та В. Підлісним, здобувач є одноосібним автором підрозділів: 1.1. «Передумови створення Сокільського руху в Чехії»; 1.3. «Виникнення українського товариства «Сокіл»; 1.4. «Становлення та розвиток сокільських товариств на Україні»; 1.5. «Ідеологічні засади українського сокільства»; 1.6. «Вплив українського сокільства на діяльність фізкультурно-спортивних та національно-культурних товариств»; 1.8. «Місце сокільського руху в національно-культурному житті України»; 3.3. «Ефективність виховного процесу в “Соколі”»; «Впровадження фізичної і спеціально-прикладної підготовки в “Соколі”».

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях і семінарах різного рівня:

– *міжнародних*: V Міжнародна наукова конференція «Фізична культура, спорт та здоров'я» (м. Харків, 2003); Міжнародна наукова конференція «Молода спортивна наука України», отримав медаль за кращу доповідь (м. Львів, 2003, 2004, 2007); IX міжнародний науковий конгрес «Олімпійський спорт і спорт для всіх» (м. Київ, 2005); Міжнародна науково-практична конференція «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (м. Суми, 2014);

– *всеукраїнських*: Всеукраїнська наукова конференція «Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України» (м. Суми, 2001, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008); Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти XXI століття» (м. Суми, 2013); Всеукраїнська науково-практична конференція «Виховний потенціал сучасної освіти: теоретичні засади та практичні досягнення»

(м. Київ, 2014).

Публікації. Основний зміст і результати дослідження висвітлено в 24 публікаціях (15 одноосібних; 9 – у співавторстві), у тому числі 1 монографії, 4 методичних рекомендаціях, 12 статтях у провідних фахових виданнях, затверджених МОН України, 1 статті в зарубіжному виданні, 6 статтях та тезах у збірниках наукових праць і матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків на 42 сторінках, списку використаних джерел – 293 найменування, з них 9 – іноземною мовою. Загальний обсяг дисертації становить 263 сторінки, обсяг основного тексту – 160 сторінок. Робота містить 11 таблиць на 11 сторінках, 5 рисунків на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

1.1. Аналіз проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності

В умовах реформування освітньої системи України особлива увага відводиться розвитку фізичної культури і спорту, оскільки таким чином реалізується ідея задоволення потреб кожного громадянина держави і створюються необхідні умови для занять фізичною культурою і спортом. З огляду на це актуальним є питання підготовки вчителя фізичної культури у вищому навчальному закладі до професійної діяльності. Така підготовка передбачає надання відповідних знань, формування вмінь і навичок, що забезпечують потреби особистості у власній самореалізації, розвитку її спортивних здібностей і таланту з метою подальшої спеціалізованої підготовки до здійснення педагогічної діяльності.

У сучасній педагогіці є низка наукових досліджень, у яких розглядаються сучасні інформаційні технології навчання у процесі підготовки майбутнього вчителя (О. Гуменна, С. Гунько, Ю. Драгнев, М. Жалдак, Н. Морзе, В. Осадчий, Ю. Рамський, Р. Ситник та ін.); інноваційні технології в підготовці фахівців (Н. Дем'яненко, О. Робуль, О. Шапран, Ю. Шапран та ін.); використання активних методів навчання (Н. Пахальчук); якість професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури (І. Верхогляд, Н. Юрченко).

Різні аспекти підготовки майбутнього вчителя розглядаються у вітчизняних та зарубіжних наукових дослідженнях, зокрема це такі ключові питання: підготовка майбутнього вчителя фізичної культури в умовах профільного навчання (Т. Ротерс), досягнення вчителем оптимального рівня педагогічної майстерності та підготовка до неї (М. Вайновська), формування

творчого педагогічного потенціалу (Р. Серьожникова), формування культури професійного спілкування (Л. Богданова), формування суб'єкт-суб'єктних відносин у підготовці майбутнього фахівця з фізичної культури з метою персоналізації навчання (І. Шапошникова), культурологічний підхід до підготовки майбутнього фахівця з фізичної культури (В. Стоянов), моделювання майбутньої фахової діяльності (Н. Волкова).

Погоджуємося з думкою Т. Манькевич [170] стосовно того, що перед викладачами вищих навчальних закладів дедалі частіше постають питання: як поєднати обсяг матеріалу дисципліни з якісним навчанням, якого спеціаліста потрібно готувати сьогодні. Безумовно, спеціаліста, який відповідатиме ряду критеріїв: перш за все буде вміти оновлювати, трансформувати свої знання в залежності від вимог та досягнень часу; по-друге, знаходити необхідну інформацію, використовуючи сучасні інформаційні технології, систематизувати та аналізувати її; постійно займатися самоосвітою; по-третє, бути комунікабельним та вміти працювати в колективі. Педагоги перебувають у постійних пошуках форм і методів навчання, які б давали найвищий коефіцієнт засвоєння студентами навчального матеріалу, щоб студент оволодів знаннями, виробив способи діяльності, здобув соціальну та професійну компетентність. З метою досягнення відповідності цим критеріям автор наголошує на необхідності активізувати пізнавальну діяльність студентів, використовуючи різні шляхи, форми та методи навчання. До основних чинників активізації навчального процесу зараховують індивідуальний та диференційований підходи, розвиток творчої особистості студента за рахунок використання в навчальному процесі мультимедійних технологій та комп'ютерної техніки, прикладних програм, засобів моделювання, наочних елементів, постановки проблемних питань, відтворення виробничих ситуацій та репрезентації висновків, демонстраційного експерименту, постійної індивідуальної роботи з новою літературою, дискусій у ході занять, а також упровадження інтерактивних елементів дослідницької діяльності в навчальний процес.

У наукових дослідженнях В. Сипченка [228] вища педагогічна освіта визначається одним із основних факторів формування професійної зрілості вчителя, оскільки має суттєвий вплив на інноваційну спрямованість педагогічної діяльності, без якої неможливо досягти високого рівня професіоналізму. На думку науковця, саме вищий педагогічний заклад покликаний розробляти нові методики й технології навчання та виховання, що мають допомогти вчителю загальноосвітнього навчального закладу досягти високого рівня викладання, якості знань учнів, сприяти його професійному зростанню.

Аналізуючи сучасні наукові дослідження з проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності [191; 273], визначено, що фізична культура нині розглядається як складова частина культури суспільства, оволодіння якою впливає на процес удосконалення тілесно-рухових якостей і навичок людей; сукупність досягнень суспільства у створенні і раціональному використанні спеціальних засобів, методів і умов цілеспрямованого фізичного та духовного вдосконалення людини. Фізичне виховання визначається як педагогічний процес, спрямований на фізичне й духовне вдосконалення і розвиток людини шляхом повторення активних рухових дій при систематичному виконанні фізичних вправ; складова загальної системи освіти в навчально-виховній сфері дітей та молоді повинне концептуалізуватися на зміцненні фізичного й психічного здоров'я, комплексному підході до формування розумових і рухових якостей особистості, удосконаленні фізичної та психологічної підготовленості до активного життя й професійної діяльності на принципах індивідуального підходу, пріоритету оздоровчої спрямованості, широкого використання різноманітних методів і форм фізичного вдосконалення.

У Законі України «Про фізичну культуру і спорт» фізична культура розглядається як діяльність суб'єктів сфери фізичної культури і спорту, спрямована на забезпечення рухової активності людей з метою їх гармонійного, передусім фізичного, розвитку та ведення здорового способу

життя. Фізична культура має такі напрями: фізичне виховання різних груп населення, масовий спорт, фізкультурно-спортивна реабілітація [91].

Управління процесом фізичного виховання студентів у вищому навчальному закладі, за висновками сучасних дослідників [175], розглядається як відкрита система, яка активно взаємодіє із зовнішнім середовищем, враховує наявність зворотного зв'язку та мотивів діяльності її учасників, що дозволяє на основі кредитно-модульної системи контролю аналізувати якість навчального процесу з фізичної культури та прогнозувати кінцевий результат.

Оскільки одним із основних функцій учителя фізичної культури є здійснення фізкультурно-оздоровчої діяльності [90–91], то вона розглядається в педагогічній теорії та практиці [189] як один з основних видів людської діяльності протягом життя. Таким чином, така діяльність спрямована на розвиток духовних та фізичних здібностей людини.

У проблемі підготовки фахівця з фізичної культури науковці вважають важливим питання вирішення суперечностей між:

- масовістю підготовки майбутніх учителів фізичної культури та особистісним підходом до їхньої професійної підготовки [228–229; 246];

- потребами педагогічної науки і практики в урахуванні становлення й розвитку вітчизняної системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту, зарубіжного досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту й недостатнім їх осмисленням і узагальненням у педагогічній науці [244].

Метою фізичного виховання на початку XXI століття є формування основ фізичної та духовної культури людини-творця в умовах інформатизації суспільного життя [244]. У зв'язку з цим актуальним є питання оптимізації навчально-виховного процесу, який би системно охоплював найважливіші фактори розвитку особистості, формування її найважливіших рис і якостей [67]. Під оптимізацією професійної підготовки О. Тимошенко пропонує розуміти цілеспрямований вибір педагогами найкращого варіанта побудови

процесу, який забезпечує за певний час максимальний результат, що відповідає потребам суспільства стосовно підготовки фахівця [242]. Загальною метою підготовки майбутніх фахівців, як зазначає Н. Волкова, є формування гармонійної, різнобічно розвинутої особистості, для якої професійні знання, уміння, навички становлять основу для самореалізації та саморозвитку в професійній сфері, забезпечення конкурентоспроможності [44, с. 13].

Таким чином, основне завдання процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури полягає не лише у засвоєнні знань та оволодінні навичками, але і створенні якісних умов для різнобічного розвитку особистості.

Основним спрямуванням фізичної освіти є формування бажаних позицій учнів щодо фізичної культури в широкому розумінні слова (ставлення до предмету, занять, вправ, участь у додаткових заняттях, суспільна заангажованість та ін.) [185].

До завдань фізичного виховання віднесено: забезпечення раціонального формування індивідуального фонду рухових умінь і навичок, зміцнення, збереження і відновлення здоров'я людини, формування її мотиваційних установок на фізичне й духовне самовдосконалення; культивування здорового способу життя; забезпечення фізичного вдосконалення як умови досягнення високого рівня професіоналізму в соціально значущих видах діяльності [244]. Курс фізичного виховання у вищих навчальних закладах має на меті вирішення ряду специфічних завдань. Ці завдання фізичного виховання студентів вирішуються врахуванням стану здоров'я, рівня фізичної підготовки, інтересів і здібностей студентів, а також майбутньої професійної діяльності [53].

По-перше, вирішення складних завдань фізичного виховання школярів не може бути здійснено лише за рахунок діяльності вчителів фізичної культури. Кожен учитель є фактично носієм цінностей фізичної культури, сприяє формуванню в учнів ціннісного ставлення до фізичної культури,

спонукає та організує їх фізичну активність, особливо у позакласній роботі. По-друге, фізична культура як складова загальної культури є важливим компонентом життєдіяльності самого вчителя, підтримання творчої працездатності й здоров'я. Тому професійна спрямованість предмета фізичного виховання не може обмежуватись лише переконанням студентів щодо необхідності фізичної культури у роботі з учнями. Спектр відносин людини як особистості й фахівця з фізичною культурою є більш складним і різнобічним [233].

Важливими є дослідження Л. Сущенко [244], яка розмежувала професійні знання, якими повинен оволодіти майбутній фахівець фізичного виховання та спорту, за такими напрямками: філософське, методологічне, історичне, теоретичне, технологічне, управлінське та валеологічне. За В. Черняковим, до спеціально-наукової практичної підготовки повинні бути залучені знання історичних етапів розвитку фізичної культури та спорту; принципів та ідей, що лежать в основі викладання предмету «Фізична культура» в закладах середньої освіти; прикладних проблем сучасної фізичної культури та спорту [267]. Т. Ротерс наголошує на важливості підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до профільного навчання в школі, оскільки в навчальних планах підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання передбачено курс спортивно-педагогічних дисциплін. Саме вони, на думку дослідниці, уможливають підготовку майбутніх учителів до профільного навчання старшокласників за спортивним напрямом, оскільки надають методику проведення всіх форм занять [220].

Таким чином, процес професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури повинен охоплювати як дисципліни суто професійного спрямування, так і предмети, що сприяють загальному розвитку особистості майбутнього фахівця.

Структурні компоненти процесу професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури, на думку Л. Демінської, є такими: духовний, психологічний, рівень фізичної підготовки, комунікативний, інформаційний,

організаційний та креативний [66]. О. Тимошенко наголошує на тому, що навчально-виховний процес майбутнього вчителя фізичної культури містить різні форми навчання, види підготовки, організаційно-методичне управління професійною підготовкою, до якого належать: використання засобів, методів і принципів, різні форми організації навчального процесу й моніторинг якості освіти, що складається з різних форм контролю (проміжного і підсумкового), та професійна компетентність майбутнього вчителя фізичної культури, яка охоплює такі компоненти: потребнісно-мотиваційний, когнітивний, діяльнісно-технологічний, інтеграційний [246]. Ми поділяємо наведені висновки науковців та вважаємо, що названі компоненти навчального процесу та форми навчання сприяють якісній професійній підготовці майбутнього фахівця з фізичної культури.

М. Носко вважає, що головним завданням навчального процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є розвиток та виховання особистості, оскільки розвивальний характер навчання «базується на глибокому взаємозв'язку розумового і фізичного розвитку та змісту навчання» [191], а виховний характер навчання в педагогічному процесі, як наголошує дослідник, полягає у формуванні позитивних якостей молоді з застосуванням засобів фізичної культури та спорту, тобто свідомої дисципліни, наполегливості, мужності, активності, ініціативності, чесності й справедливості, уміння діяти в колективі тощо. Таким чином, підтверджується думка про виховний вплив фізичної культури на особистість майбутнього фахівця та сприяння розвитку позитивних якостей.

У дослідженнях Г. Куртової відстоюється думка про те, що необхідною умовою якісної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є засвоєння ним у процесі навчання необхідного теоретико-методичного забезпечення з фахових дисциплін [131]. Ми погоджуємося з висновками дослідниці та зазначимо, що процес професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури повинен мати системний характер і сприяти

формуванню відповідних знань, умінь та навичок, необхідних для ефективного здійснення професійної діяльності.

У контексті аналізу проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності важливо визначити сутність та зміст поняття «різнорівнева освіта», що є постійним процесом, спрямованим на спіралеподібне оволодіння фаховою майстерністю, де кожен наступний виток передбачає нарощування нових інтегрованих професійно зорієнтованих знань і способів діяльності, заснованих на принципі наступності, який передбачає встановлення послідовності та системності у визначенні мети, завдань, змісту, форм і методів [85]. У цьому контексті йдеться про реалізацію особистісно орієнтованого підходу в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя, оскільки, як зазначає О. Сипченко, «виховання особистості сучасного студента будується в траєкторії особистісно орієнтованого виховання та освіти» [229, с. 86].

Нині необхідною умовою якісної підготовки майбутнього фахівця з фізичної культури є співвідношення вимог, що висуваються до майбутнього фахівця суспільством, та здатності особистості, враховуючи реформаторські освітні процеси, ефективно здійснювати професійну діяльність. З огляду на це І. Бріжата виокремлює важливі умови реалізації завдань сучасної системи професійної підготовки вчителя фізичної культури, а саме:

- наукове обґрунтування змісту діагностичних методик, оцінки якості підготовки і перепідготовки спеціалістів у системі фізкультурної освіти;
- пошук оптимальних структур освітніх програм для навчальних закладів різних рівнів акредитації;
- розроблення прогресивних технологій навчання та методик їх запровадження;
- розроблення науково-методичних рекомендацій оцінки й самооцінки результатів роботи педагогів;
- прогнозування розвитку навчальних, виховних, спортивних закладів відповідно до акредитаційно-ліцензійних і демографічних вимог регіону [27].

З огляду на це необхідно визначити шляхи вдосконалення професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих педагогічних навчальних закладів. Так, погоджуємося з думкою О. Тимошенка, який визначив шляхи вдосконалення означеного процесу за такими напрямками:

1) організація професійної підготовки на адміністративному й навчальному рівнях (застосування програмно-цільового підходу під час організації науково-дослідної роботи студентів і професорсько-викладацького складу, різних видів практик, спортивно-масових і фізкультурно-оздоровчих заходів);

2) узгодження змісту навчального плану підготовки вчителів фізичної культури з програмами підготовки відповідних фахівців у європейських країнах та уніфікація їх у межах України;

3) застосування міждисциплінарних і внутрішньодисциплінарних зв'язків за рахунок створення інтегрованих курсів;

4) використання навчально-методичних комплексів (навчальні програми, посібники, діагностичні засоби оцінювання знань, умінь і навичок);

5) організація самостійної роботи студентської молоді (створення належних умов на основі наявності комп'ютерних технологій з можливістю виходу в Інтернет, розроблення електронних підручників, навчально-методичних карток);

б) залучення до практичної частини занять завдань для формування інтеграційної компетентності майбутніх учителів фізичної культури [246].

Вагомими для нашого дисертаційного дослідження є положення Л. Сущенко стосовно організації професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання і спорту у вищих навчальних закладах:

– врахування історії становлення й розвитку вітчизняної системи професійної підготовки фахівців фізичного виховання та спорту в Україні у ХХ столітті;

– здійснення об'єктивного аналізу зарубіжного досвіду професійної

підготовки фахівців фізичного виховання та спорту;

– з'ясування перспективних напрямів модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту відповідно до вітчизняних та світових стандартів [244].

На сьогодні в педагогічній науці знаходимо досить різнобічне трактування поняття «майбутній учитель фізичної культури» (С. Алексєєва, Г. Балахничова, І. Богданова, Л. Сущенко, О. Тимошенко та ін.). У деяких наукових дослідженнях майбутній фахівець з означеної галузі розглядається як особистість, яка цілеспрямовано здобуває у вищих навчальних закладах кваліфікацію відповідно до певного освітньо-кваліфікаційного рівня в процесі спеціально організованої навчально-виховної діяльності, спрямованої на підготовку до подальшої професійної діяльності щодо підтримки відповідного рівня фізичної культури населення або досягнення вищих спортивних результатів на олімпійській, світовій чи регіональній аренах у командному чи в індивідуальному вимірах.

Детальніше аналізуючи поняття «майбутній педагог», дослідники розглядають його як особу, що перебуває у фазі активної професійної підготовки у вищому навчальному закладі до педагогічної діяльності на професійній основі [59]; не просто носія і ретранслятора знань, а передусім – носія ідеології, людину, яка вчить навчатися [107]. Професійну діяльність у науковій літературі [168; 172] розглядають не як жорстко детерміновану систему в процесі формування особистості, а як простір для прояву креативних природовідповідних можливостей індивідуальності. Успішність професійно-педагогічної діяльності майбутніх учителів фізичного виховання визначається ефективним поєднанням теоретичної, методичної, технічної та фізичної підготовки, що надає можливість удосконалити основні компоненти підготовки, без засвоєння яких неможливо на високому рівні виконувати професійні обов'язки [116]. Відповідно до специфіки фізичної культури професійні риси та якості майбутнього фахівця повинні бути природньою основою його потреби забезпечити соціальну взаємодію і спілкування людей

через організацію їхнього дозвілля, наповненого моральним та виховним змістом, допомоги особистості в її самореалізації та самоактуалізації.

Аналіз наукових досліджень [59; 101; 187; 219; 223; 244; 246] дозволив виявити, що професійна підготовка майбутніх фахівців розглядається як процес, спрямований на:

- формування рівня професійної компетентності особистості;
- формування знань, умінь, навичок, особистісних якостей та ціннісних установок, що реалізується в рамках відповідного циклу галузевого стандарту;
- формування не лише професійно значущих знань, умінь і навичок, але й формування морально-професійних цінностей, настанов, компетентності майбутніх фахівців;
- реалізацію мети, принципів та завдань професійно-педагогічної діяльності;
- можливість успішної роботи за певною професією;
- реалізацію завдань навчально-виховного процесу з метою формування готовності майбутнього фахівця до певного виду діяльності;
- формування здатності до подальшого професійного самовдосконалення майбутнього фахівця.

Таким чином, погоджуємося з думкою Л. Демінської [66] про те, що процес професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури набуває можливості збагачення й розвитку, якщо його зміст матиме системний характер, охоплюватиме найважливіші досягнення науки, культури, мистецтва, спрямовуватиме увагу й зусилля фахівців у галузі фізичної культури і спорту на комплексне розв'язання актуальних завдань професійного становлення особистості викладача-тренера, розвитку його професійного досвіду, знань, умінь і навичок.

Ефективність підготовки майбутніх фахівців фізичної культури до виконання професійних функцій досліджується в межах утворень пізнавальної сфери (знання, уявлення, вміння, навички) або особистісних

новоутворень, таких як готовність до діяльності, соціальна спрямованість особистості, компетентність [168].

У наукових дослідженнях Т. Бугері, Л. Демінської, О. Кругляка та ін. запропоновано застосування міжпредметних зв'язків у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури.

Важливим аспектом фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є формування його професійної компетентності. А. Чепелюк виділяє такі елементи професійної компетентності вчителя фізичної культури:

- організація навчально-виховного процесу, забезпечення відповідних безпечних умов для навчально-виховного процесу;
- аналіз навчально-методичної літератури та результатів навчально-виховного процесу;
- своєчасне усунення помилок у навчально-виховному процесі;
- дотримання вимог, рекомендацій до проведення та організації навчально-виховного процесу;
- оволодіння додатковими знаннями та навичками у галузі фізичного виховання та спорту [263].

Професійний розвиток, за визначенням В. Кукси, – це поступове підвищення компетентності, майстерності й продуктивності професійної діяльності в межах професійної самосвідомості певної спеціалізації, що дає змогу активізувати дидактичну тріаду – знання, уміння, навички [127].

Ми підтримуємо думку Л. Бережної про те, що на сьогодні помітною є тенденція до становлення нової парадигми професіоналізму, що передбачає розширення базової підготовки спеціалістів, їх культурно-гуманітарної обізнаності та енциклопедичного універсалізму, а також збагачення їх особистісного потенціалу [18]. Йдеться про формування професіоналізму майбутнього вчителя фізичної культури у процесі фахової підготовки.

Н. Гузій під професіоналізмом педагога розуміє «складне інтегративне динамічне багатоступеневе утворення, що зумовлює продуктивність

педагогічної діяльності (зовнішній план) та розвиненість особистості педагога-професіонала (внутрішній план) у діалектичній єдності культуровідповідної професійно-педагогічної позиції, компетентності та культури педагогічного мислення, емоційно-почуттєвої та поведінкової культури» [60]. Дослідниця визначає такі інтегративні компоненти педагогічного професіоналізму майбутнього педагога – когнітивний, афективний та конотативний. За І.Ткачівською [248] структура професіоналізму – складна система, до складу якої належать мотивація саморозвитку і професійні досягнення, творчий та інноваційний потенціал особистості, необхідний рівень здоров'я та працездатності, здатність адекватно діяти в нестандартних ситуаціях. Встановлено обсяг необхідних знань, умінь і навичок, якими повинен володіти майбутній фахівець з фізичної культури. Професіоналізм учителя розглядається як сформовані на високому професійному рівні вміння вирішувати педагогічні завдання у процесі практичної діяльності [268]. Основною умовою підвищення професіоналізму педагога є неперервне вдосконалення рівня професійної компетентності (ділової кваліфікації) в умовах фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури [128].

У сучасних умовах однією з найважливіших умов підтримки професійної компетентності спеціалістів з фізичного виховання є їх здатність до самоосвіти та самовдосконалення [2; 7; 114; 169]. Г. Акушев у контексті розгляду проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури виокремлює поняття «професійна самоосвіта» й визначає його як спеціально організовану, систематичну, багатокomпонентну, особистісно та професійно значущу пізнавальну діяльність, що охоплює загальноосвітню, предметну, психолого-педагогічну та методичну самоосвіту. Дослідник визначає компоненти умов професійної самоосвіти вчителя фізичної культури, до яких зараховує цілепокладання, функції, змістові, видові та функціональні компоненти, критерії досягнення та оцінки. В. Анісімова поняття «самоосвіта» пов'язує з терміном «пізнавальна діяльність». Дослідниця

наголошує, що у процесі фахової підготовки розвиваються пізнавальні потреби особистості, завдяки чому формується її готовність до ефективної самоосвіти і цілеспрямованого керівництва власною пізнавальною діяльністю [7].

Термін «самореалізація» у накових дослідженнях [84; 199; 226; 255] визначають як здатність майбутнього фахівця до реалізації власного педагогічного потенціалу з огляду на професійну компетентність та досвід.

Професійне самовдосконалення, за визначенням А. Альхауалди, – це цілеспрямована, систематична, високоорганізована й творча діяльність учителя, що полягає в розширенні професійно-педагогічних знань, розвитку педагогічних умінь та навичок, професійних якостей особистості з метою неперервного зростання професійної майстерності та особистісного вдосконалення [5]. О. Кувшинов у контексті розгляду проблеми фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури виокремлює поняття «самооцінка» та визначає його як об'єктивне усвідомлення студентами позитивних та недостатніх успіхів у професійній освіті, потребу в зіставленні власних можливостей та досягнень та регулювання процесу самовдосконалення [123].

Фізичне самовдосконалення, на думку А. Кошолопа [117], виконує такі функції: соціалізаційну, розвивальну, культуротворчу та збереження здоров'я. Дослідник виокремлює поняття «готовність до фізичного самовдосконалення» та визначає його як комплексну особистісну якість, що виявляється в продуктивній самостійній фізкультурно-спортивній діяльності, спрямованій на вдосконалення свого фізичного й духовного стану.

В. Чайка [261] визначає поняття «саморегуляція педагогічної діяльності» та наголошує, що його сутність полягає у відображенні процесу забезпечення ефективної взаємодії вчителя із змістом і результатами власної педагогічної діяльності, приведення своїх можливостей відповідно до її вимог.

У результаті аналізу наукових досліджень [85; 95] визначено, що зміст професійного становлення майбутнього фахівця передбачає такі етапи: мотиваційно-ціннісний, когнітивний, процесуальний і контрольнорезультативний, які на певному рівні мають свою мету, завдання, зміст, форми і методи, що забезпечують готовність до майбутньої фахової діяльності; містить такі основні позиції: органічна єдність соціально-економічних умов, політики держави, моралі суспільства, впливу засобів масової інформації та конкретного педагогічного колективу; здійснення педагогічної діяльності; неперервне формування особистості педагога. Водночас Ю. Драгнев [74] наголошує, що основною стадією професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури є навчання у вищому навчальному закладі, де він формується як фахівець і де відбувається процес становлення його світоглядних позицій, ідеалів тощо.

Індивідуалізація пов'язана з відокремленням особистості, із проявом і розвитком її неповторності, унікальності її творчих обдарувань, з формуванням її уявлень про себе [178], вона підвищує рівень професійної самоосвіти майбутнього фахівця з фізичної культури [32]. Однією з основних ідей індивідуалізації навчання є підвищення ефективності застосування педагогічних прийомів і технологій шляхом урахування індивідуальних рис особистості та через індивідуальний розвиток індивіда, який розглядається як складова розвитку всього колективу [81].

Поняття «індивідуалізація навчання» стосується сфери методичних прийомів, педагогічних технологій, а «диференціація» – системи освіти, через яку реалізується індивідуальний підхід [268]. С. Алькова [4] наголошує, що реалізація диференційованого підходу у фізичному вихованні передбачає психолого-педагогічну підтримку студентів у процесі поетапного засвоєння фізичної культури, диференційовану та індивідуальну допомогу студентам у самопізнанні та самовизначенні щодо фізкультурно-оздоровчої діяльності та її рефлексії, послідовне застосування можливостей спільної продуктивної діяльності. Готовність студентів до індивідуалізації навчання

розглядається з позицій цілісності особистості, з урахуванням ролі мотивів та психологічних процесів [214].

Процес готовності майбутнього вчителя до професійної діяльності досліджували С. Алексєєва, В. Волкова, В. Володіна, І. Гавриш, М. Данилко, С. Кара, М. Карченкова, М. Кашафутдінов, О. Міщенко, М. Романишин, В. Сластьонін, І. Ткачівська та ін.

Питання формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до виховної роботи з учнями розкрито в дослідженнях М. Кашафутдінова [105]. Дослідник зазначає, що в процесі навчально-виховної роботи зі студентами необхідно враховувати не лише аудиторну, дозвільну, фізкультурно-оздоровчу діяльність, але й особливості національного складу сім'ї, соціуму, психологічних, вікових, статевих та індивідуальних особливостей.

Поняття готовності майбутніх фахівців до успішної реалізації професійної кар'єри є складним утворенням, інтегральною характеристикою особистості, що визначається комплексним відображенням низки важливих особистісних рис і професійних якостей. Готовність у цьому контексті охоплює такі складові: психологічну готовність, теоретичну готовність (інтелектуальний, когнітивний та інформаційний компоненти), практичну готовність, готовність до подальшого вдосконалення себе як фахівця [3, с. 9].

Готовність – інтегративне особистісне утворення, що є регулятором і умовою успішної професійної діяльності вчителя [48]. У науковій літературі визначено структуру готовності майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності, що передбачає загальнотеоретичний та професіографічний рівні. Суттєвим положенням загальнотеоретичного рівня готовності до діяльності з позицій психології праці є те, що її структурні компоненти універсальні й не залежать від особливостей конкретних професій. Аналіз структури готовності особистості до професійно-педагогічної діяльності дав змогу виявити компоненти, що однозначно виводяться з професіограми.

М. Карченкова поняття «готовність учителя фізичної культури до професійної діяльності» визначає як інтегральне багаторівневе особистісне утворення, яке містить теоретичні знання, практичні вміння й навички, мотиваційно-ціннісні орієнтації, професійно значущі здібності й особистісні якості, фізичну і психологічну підготовленість, активність у галузі фізичної культури [103, с. 13].

В. Волкова та О. Хромишева [44] визначають професійну готовність студентів до педагогічної діяльності одночасно і як психічний стан, і як якість особистості, як особливе особистісне утворення, що припускає наявність мотиваційно-ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності, вираженість професійно важливих якостей особистості, а також володіння знаннями та вміннями.

Основними критеріями готовності студентів до професійної діяльності є:

- когнітивний – усвідомлення значущості професійної діяльності, інтенсивність професійної підготовки та діяльності, наявність перспективної мети, сталий інтерес до навчання як засобу досягнення поставленої мети;
- емоційно-ціннісний, показниками якого є: ставлення до себе, до інших людей, до професії педагога; наявність мотивації до професійної діяльності; заохочення педагогічною діяльністю;
- діяльнісний, що охоплює функціональні характеристики діяльності фахівця: творчу активність; відповідальність, цілеспрямованість дій щодо опанування структурних складових педагогічної діяльності; творчу самостійність у ставленні до дійсності, ініціативність, прагнення до самовдосконалення [44].

Таким чином, серед важливих елементів формування готовності до подальшої професійної діяльності є професійна самосвідомість і професійно-педагогічне середовище.

Проаналізувавши проблему підготовки майбутнього вчителя фізичної культури та визначивши, що її результатом є готовність до професійної

діяльності, важливо наголосити, що готовність складається з таких компонентів: позитивне ставлення до виховної діяльності; якості особистості, що є адекватними по відношенню до професійної діяльності; знання, вміння та навички, що є необхідними для організації патріотичного виховання з таких напрямів: морально-духовне, країнознавче, громадянське, військово-патріотичне, фізкультурно-спортивне, трудове, екологічне, естетичне, охорони здоров'я та вироблення навичок охорони життєдіяльності.

Матеріал, представлений у першому підрозділі дисертаційного дослідження, є власною спробою автора узагальнити вже наявні погляди на проблему фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури в системі сучасної вищої освіти.

1.2. Сутність патріотичного виховання в професійній діяльності вчителя фізичної культури

В умовах реформування освітньої системи України та формування національної концепції виховання молодого покоління особлива увага відведена розвитку фізичної культури і спорту, оскільки таким чином реалізується потреба відродження духовного, національно-культурного потенціалу українського народу, ідея задоволення потреб кожного громадянина держави й створюються необхідні умови для реалізації основ патріотичного виховання української молоді.

Різним аспектам патріотичного виховання молоді присвячено наукові дослідження таких учених, як М. Бака, М. Дубина, М. Качур, В. Корж, Р. Кутовий, О. Стюпіна, А. Тарасюк, М. Тимчик та ін.

Традиції вітчизняного фізичного виховання досліджували такі вчені: О. Вацеба, Л. Генік, О. Лях-Породько, В. Пилат, Є. Приступа, М. Фляк, А. Цьось, М. Чепіль, Р. Яковишин та ін.

Необхідність патріотичного виховання молоді підтверджується в закордонних розвідках, зокрема таких дослідників, як V-M. Sojocariu, L. Splitter та ін. Досвід інших країн у патріотичному вихованні молоді представлено в закордонних дослідженнях, зокрема це такі аспекти: патріотичне виховання молоді засобами історії в Австралії (В. Haynes), після Другої світової війни в Японії (К. Ide), патріотична спрямованість американської освіти (М. Merry), організація патріотичного виховання в Казахстані (Z. Tolen, S. Tulenova, E. Assyltaeva, N. Aitymbetov), формування національної свідомості та патріотизму школярів у Китаї (Т. Yuen, М. Yuram, S. Zhao), формування громадянської нації Німеччини (К. Zambon).

Видатні українські педагоги теж розглядали проблеми патріотичного виховання молодого покоління: Г. Ващенко («Виховання волі і характеру», «Виховний ідеал», «Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру»), В. Сухомлинський («Методика виховання колективу», «Народження громадянина», «Як виховати справжню людину»). На сьогодні в педагогічній

науці цінною є праця Ю. Руденка «Основи сучасного українського виховання», у якій представлені основні підходи до сучасного виховання молодого покоління на засадах народної та національної педагогіки.

На основі сучасних наукових досліджень (І. Букіна, Н. Волкова, С. Гончаренко, А. Кузьмінський, З. Курлянд, А. Мельниченко, Н. Мосейчук, В. Петрушенко, І. Підласий, М. Фіцула, В. Шапар, Н. Яременко та ін.) дефініцію «виховання» розглядаємо як спеціально організований, цілеспрямований і керований вплив на особистість вихованця з метою його всебічного розвитку. Основні підходи до визначення поняття «виховання» наведено в Додатку А.

У контексті розгляду питання підготовки вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників вважаємо за необхідне виокремити передумови, причини виникнення та становлення цієї проблеми в Україні:

- необхідність збереження певних цінностей для задоволення особистісних та суспільних потреб людини (В. Пилат, 1991; Є. Приступа, 1991);

- визначення оздоровчої спрямованості фізичної культури та спорту (О. Лях-Породько, 2011);

- геополітична належність держави (Т. Самотулка, 1995; О. Лях-Породько, 2011, М. Чепіль, 2001);

- формування, становлення та розвиток релігійного та морального виховання (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) (Л. Генік, 2003; М. Фляк, 2003; Р. Яковишин, 2005);

- розвиток спортивно-масової роботи як засобу національного та військово-патріотичного виховання (М. Борищак);

- виокремлення ролі однієї особи (вихователя) у вихованні групи людей (Л. Генік, 2003);

- збереження та поширення української мови як надбання нації (Т. Самотулка, 1995; М. Фляк, 2003; Р. Яковишин, 2005).

Вважаємо за необхідне розглянути поняття, які стали основою формування дефініції «патріотичне виховання» у сучасних дослідженнях.

М. Чепіль визначає такі чинники виникнення, формування та розвитку патріотичного виховання:

- українська сім'я як провідний чинник формування національної свідомості дітей;
- діяльність школи та її значення у формування національної свідомості учнів;
- церква та громадські організації («Просвіта», «Рідна школа», «Сокіл», «Січ», «Пласт», «Луг») [264].

Оскільки нині актуалізується проблема патріотичного виховання молоді, то виникає потреба формування у молоді позитивного ставлення до виконання конституційного обов'язку захисту незалежності й територіальної цілісності України. Тому важливо розглянути поняття «військово-патріотичне виховання (А. Афанасьєв, О. Гончаренко, В. Дзюба, В. Мірошниченко, В. Олещук).

За А. Афанасьєвим, військово-патріотичне виховання визначається як «цілеспрямований процес взаємодії військовослужбовців з військовими педагогами, що має суб'єкт-суб'єктний, взаємовиховний і взаєморозвивальний характер, спрямований на формування у воїнів патріотичної свідомості й самосвідомості, розвиток і вдосконалення патріотичних навичок, умінь і звичок, заохочення патріотичної поведінки та діяльності, система військово-патріотичної підготовки педагогів» [11, с. 5]. Як зазначає В. Олещук, військово-патріотичне виховання є передбаченою моделлю цілеспрямованих дій викладачів і студентів, які необхідно виконати в ході оптимально організованого навчально-виховного процесу з метою забезпечення високого рівня професіоналізму [193].

За О. Гончаренком [54], військово-патріотичне виховання передбачає формування мілітарної культури, заснованої на єдності загальнолюдських цінностей, національних військових традицій і цивільного, зокрема

педагогічного, обґрунтування складових цієї культури: усвідомлення потреби у військовому захисті нації та життєвих інтересів України; переконання в необхідності постійної готовності до її захисту, почуття відповідальності за безпеку держави. Слушною в цьому контексті є думка В. Івашковського [100], який наголошує на тому, що основна спрямованість військово-патріотичного виховання – формування індивідуальних якостей особистості та патріотичних почуттів. Дослідник наголошує на необхідності формування в особистості наукового світосприйняття, вивчення історії українського народу, рідного краю, країни в цілому, виховання любові до держави та гордості за неї, чіткого уявлення про внутрішню і зовнішню політику суверенної України за сучасних умов.

У наукових дослідженнях Б. Мисака [176] розглядається поняття «формування військово-патріотичної готовності», яке дослідник трактує як результат цілеспрямованої взаємодії соціальних інституцій з метою формування в особистості мотивації до виконання військового обов'язку захисту Батьківщини в особливий період.

Поняття «історія» є одним із суміжних до патріотичного виховання, адже основна його мета полягає у збереженні історичного надбання українського народу та його передавання наступним поколінням. Термін «історія» Т. Самотулка розглядає як «науку, що реєструє та вивчає явища, факти та загалом події суспільного життя» [224]. Вважаємо, що історичною передумовою виникнення патріотичного виховання як галузі фізичної культури стала належність сучасних територій України в період виникнення спортивних рухів та організацій до іншої держави, що закоординувало прагнення народу до збереження національних патріотичних почуттів.

У контексті дослідження проблеми, що розглядається, вагомою вважаємо працю Р. Петронговського «Теорія і практика формування патріотизму старшокласників» [204]. Дослідник наголошує, що сучасне формування патріотизму в старшокласників здійснюється в умовах національного виховання, яке передбачає формування гармонійно

розвиненої, високоосвіченої, соціально активної й національно свідомої людини, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, здоровими інтелектуально-творчими й духовними якостями, родинними й патріотичними почуттями, працьовитістю, господарською кмітливістю, підприємливістю й ініціативою.

Сучасні процеси становлення української нації підсилюють актуальність проблеми, що розглядається. З огляду на це поняття «нація» та «націоналізм» мають безпосереднє відношення до сучасного розуміння сутності та змісту патріотичного виховання молоді сучасної України. Поняття «нація» визначають науковці як історичний шлях народу, віками і тисячоліттями накопичуваний скарб матеріальних та духовних ознак народу [25, с. 73]. Націоналізм трактують як природний і закономірний рух народу на захист утвердження своєї самобутності. Таким чином, стверджуємо безпосередній зв'язок поняття «націоналізм» з предметом нашого наукового пошуку.

Термін «національна свідомість» М. Чепіль визначає як «унікальний феномен духовного життя українського суспільства, який розвивається за своєю внутрішньою логікою, демонструючи багатство виявів і форм, глибину думок і почуттів, життєздатність у самоствердженні, надзвичайну силу націотворення» [264]. Дослідниця виділила три етапи у розвитку теорії та практики формування національної свідомості:

- 1) мовно-етнографічний (1848–1890 рр.) – прагнення зберегти рідну мову та передати її наступним поколінням;
- 2) національно-державницький (1900–1918 рр.) – формування образу «патріота-державника»;
- 3) територіально-державницький (1919–1939 рр.) – розроблення та вдосконалення теоретико-практичних засад українського національного виховання.

Вважаємо, що така періодизація повною мірою відображає системний характер формування та становлення патріотичного виховання у

безпосередньому зв'язку з іншими видами виховання, у тому числі й культурним розвитком та національним самовизначенням особистості.

Дослідник О. Вишневський [41] виокремив такі етапи розвитку патріотичної самосвідомості особистості:

1. Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення. На цьому етапі, як наголошує науковець, формується почуття патріотизму.
2. Етап національно-політичного самоусвідомлення.
3. Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення. Характерними рисами цього етапу є вияв любові, поваги до своєї держави як головної мети нації.

Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників передбачає знання традицій національної фізичної культури. У дослідженні В. Пилата і Є. Приступи [210] розкрито історичні, соціально-філософські проблеми становлення та розвитку української національної системи фізичної культури. Цінність їх наукової праці для сучасної системи фізичного виховання та спорту, на нашу думку, визначається тим, що дослідники пропонують традиції національної фізичної культури розглядати в трьох аспектах:

- 1) фізична культура як процес раціонально організованої діяльності;
- 2) фізична культура як сукупність «предметів», які репрезентують певні цінності для задоволення суспільних і приватних потреб людей;
- 3) фізична культура як результат діяльності.

С. Паршук визначає взаємозв'язок, взаємозалежність і взаємообумовленість понять «національне», «громадянське» і «патріотичне» виховання [201]. Л. Генік виокремила такі напрями українського виховання: розумове, національно-патріотичне, суспільне, економічне, мистецьке, духовне, релігійно-моральне, господарсько-практичне, гігієнічне та фізичне, родинне, статеве [52]. О. Семеног [225] наголошує, що мета родинних виховних традицій полягає в цілеспрямованому, систематичному і водночас непомітному впливі на тіло, душу й розум дитини змалечку, прищеплюванні

їй якостей здорової і розумної особистості, формуванні рис порядного сім'янина, гідного представника свого роду і народу, свідомого громадянина і палкого патріота української держави.

Дослідження М. Чепіль [264] відзначаються тим, що дослідниця визначила зміст національного виховання молоді, яке, на її думку, полягає у застосуванні різних форм, методів та засобів виховання особистості у суспільстві в певному часовому проміжку та з урахуванням зовнішніх та внутрішньодержавних впливів на розвиток людини зокрема та народу загалом.

Т. Самотулка в науковому дослідженні «Історія України в іграх» [224] подає своє бачення сучасного виховання та виокремлює в ньому два аспекти:

- конспективний, суть якого полягає в тому, що українську людину необхідно виховувати на основах Христової науки та історичної спадщини українського народу;

- оперативний, який полягає у практичному здійсненні завдань виховання шляхом створення програми виховання, яка повинна містити вступну інформацію, загальні рекомендації щодо складання програми та її реалізацію.

Патріотичне виховання дослідник розглядає у зв'язку з релігійно-моральним, суспільним, естетичним, музично-вокальним, трудовим, пластовим (виховання характеру) та фізичним вихованням.

Видатний український педагог Г. Ващенко [37] визначає поняття «тіловиховання» як засіб виховання волі та характеру. Зокрема, йдеться про визначення засад тіловиховання української молоді:

1. Тіловиховання як органічна частина формування людської особистості, що поєднується з розумовим, моральним та естетичним вихованням.

2. Завданнями тіловиховання є: зміцнення здоров'я, розвиток м'язової сили і спритності, розвиток духовних сил людини, зміцнення її волі, вироблення витривалості, здібності керувати своїм тілом як знаряддям духу.

3. Виконання завдань, які ставить до українського народу історія.

4. Система тіловиховання повинна враховувати розвиток наук, пов'язаних з питанням тіловиховання, насамперед з медициною та психологією.

5. Тіловиховання повинно органічно поєднуватися з самовихованням.

Т. Самотулка великого значення надає пластовому вихованню, оскільки саме у системі такого виховання, на думку дослідника, відбувається формування характеру особистості. Автор виділяє п'ять «розвиткових спрямувань» у процесі формування характеру:

- 1) любов до Батьківщини;
- 2) родинні умови особистості;
- 3) стосунки молодої людини (школяра) з однолітками та старшими, зв'язок з природою;
- 4) навчання засобами гри, де учень проявляє особистісні здібності;
- 5) потреба особистості у самовдосконаленні [224, с. 14].

Основним напрямом сучасного патріотичного виховання молоді, на думку Т. Самотулки, є біологічне, екологічне та культурне самозбереження, технологічна грамотність.

Система національного виховання в умовах нашої держави визначається потребами суспільства у всебічній активізації інтелектуального, духовно-творчого потенціалу національних і загальнолюдських цінностей, необхідністю забезпечення єдності, спадкоємності, послідовності виховних впливів різних соціальних інститутів, а також постійного корегування навчально-виховного процесу. С. Паршук пропонує розглядати національне виховання у вузькому значенні як виховання патріота своєї нації, конкретного народу, етносу (українського, російського, болгарського, молдавського і т.ін.) і широкому – як патріота і громадянина держави, в нашому випадку – України [201].

Національно-патріотичне виховання підлітків Т. Гавлітіна розглядає як цілеспрямований і свідомо здійснюваний процес організації і стимулювання

активно-творчої діяльності особистості, оволодіння нею знаннями про культурно-історичний досвід українського народу, формування ціннісного ставлення до Батьківщини, суспільства, самої себе та до праці [47]. Дослідниця О. Гевко [51] визначила компоненти національно-патріотичного виховання сучасної молодії, зокрема такі: глибоке пізнання історичного минулого рідного народу, оволодіння його національними, духовними цінностями, вищими здобутками в різних галузях культури, життя. Вважаємо, що названі компоненти сприяють вихованню в особистості любові й відданості країні та народу, сприяють зацікавленості молоді історією та національними традиціями та впливають на формування всебічно розвиненої людини, здатної захищати права та інтереси на державному та особистісному рівнях.

У сучасній педагогіці існує чимало підходів до розуміння поняття «патріотизм»:

- любов до роду, рідного народу (М. Чепіль, 2001);
- єдність духовності, громадянськості соціальної активності та цінності особистості (Т. Гавлітіна, 2007);
- інтегральна цінність та духовно-моральна якість особистості, виражена в почутті любові до Батьківщини як відчутті духовного зв'язку з нею, моральній відповідальності за долю Батьківщини і готовності її захищати, вільному етнічному та національному самовизначенні, свідомому збереженні та примноженні національних духовних і матеріальних цінностей (О. Стьопіна, 2007);
- розуміння і сприйняття української ідеї; сприяння розбудові держави незалежної України; готовність до захисту своєї Батьківщини; пошана до історичної пам'яті; любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій; дотримання Конституції України, дбайливе ставлення до національних багатств і рідної природи (С. Паршук, 2006);
- всеосяжне і глибоке почуття особистості, яке охоплює любов до своєї країни, народу, землі, національних традицій тощо (В. Олещук, 1998);

– багатоаспектне поняття, фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядна і психологічна характеристика особистості, духовно-моральний принцип її життєдіяльності (С. Оришко, 2010);

– одне з найглибших громадянських почуттів, суттю якого є любов до батьківщини, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури (В. Дзюба, 2002);

– суспільний моральний принцип діяльного ставлення до свого народу, що віддзеркалює національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також емоційне підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам, яке виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів. Для сучасної людини патріотизм став одним із перших обов'язків і одним із найпочесніших почуттів – це те, чим патріот віддячує державі за все, що вона робить для нього [83, с. 633].

В. Кіндрат [106], розглядаючи поняття «патріотизм», визначає, що на філософському рівні воно відображає систему поглядів народу на природу і суспільство; на масово-побутовому рівні виражає успадковану і культивовану в народі любов до свого рідного (мова, культура, традиції тощо); на раціонально-суспільному рівні патріотизм являє собою буття народу в часі, самоусвідомлення і самоутвердження себе як етносу серед інших народів світу і співпрацю з ними; на особистісному рівні сповідує почуття любові й відповідальності за долю свого народу, свідомий пріоритет інтересів суспільства над власними.

Визначивши основні підходи до поняття «патріотизм», вважаємо за необхідне розглянути дефініцію «патріотичне виховання». М. Бака та В. Корж [14] визначають патріотичне виховання як систематичну діяльність органів державної влади та громадських організацій, спрямовану на формування у молоді патріотичної свідомості, почуття вірності своїй Вітчизні, готовність до виконання конституційного обов'язку щодо захисту інтересів батьківщини.

Патріотичне виховання – це процес, який забезпечує формування загального стану культури особистості, відповідальної патріотичної та громадянської позиції й формування усвідомленого ціннісного ставлення до збереження, відтворення та зміцнення власного здоров'я [195].

О. Абрамчук [1] під патріотичним вихованням студентів розуміє організований, планомірний та цілеспрямований процес засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, спрямований на формування у неї національно-громадянської свідомості, патріотичних переконань і поведінки, усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни.

Патріотичне виховання – це комплексна, системна й цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, школи щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання конституційного та громадянського обов'язку [179, с. 171].

За І. Бехом [20], патріотичне виховання – це керівництво індивідуальним становленням особистості як патріота, що передбачає формування ціннісного позитивного (пізнавально-емоційного) ставлення до Батьківщини.

Патріотичне виховання – це процес вироблення в особистості чіткого уявлення про закономірності розвитку патріотичних ідей, усвідомлення нею ролі та значення знань про свою країну, народ, його традиції і звичаї, набуття людиною стійких патріотичних почуттів, переконань та вмінь відстоювати їх в умовах реальної дійсності [71].

С. Долецька [73] визначає патріотичне виховання як систему поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, створену самим народом упродовж свого існування; вона є невіддільною частиною важливого суспільного механізму, що передає соціальний досвід та надбання попередніх

поколінь нащадкам, формує світоглядну свідомість та ціннісні орієнтації суспільства.

У концепції національно-патріотичного виховання молоді патріотичне виховання визначається як складова загального виховного процесу, що «являє собою систематичну і цілеспрямовану діяльність органів державної влади і громадських організацій з формування у громадян високої патріотичної свідомості, почуття любові до України, готовності до виконання громадянських та конституційних обов'язків» [111].

О. Вишневський виокремлює поняття «виховання патріотизму», під яким розуміє засвоєння національних цінностей, відповідних рівню національно-державницького життя [41]. І. Лазор [133] одним із напрямів виховання патріотизму на сучасному етапі вважає героїко-патріотичне виховання, що трактується як систематичний, цілеспрямований, організований педагогічний процес, який є органічною частиною всього громадянського навчання й виховання.

З огляду на це в контексті поняття «патріотичне виховання» доречно взяти до уваги та обґрунтувати дефініції «громадянськість» та «громадянське виховання».

Поняття «громадянське виховання» В. Івашковський пропонує розглядати в контексті життєдіяльності суб'єкта громадянського суспільства і визначає його як форму поєднання унікальних знань, досвіду, героїзму, патріотизму, громадянських якостей, людяності, толерантності з метою досягнення відповідності меті, яка полягає в забезпеченні реальної діяльності суспільства [100, с. 310]. Поняття «патріотизм» дослідник пов'язує з «громадянськість».

Дослідниця Л. Хомич у наукових розвідках [259] розглядає поняття «громадянська культура вчителя». Нам імпонує такий підхід до визначення цього терміна: інтегрована система властивостей, яка характеризується рівнем сформованості соціально значущих громадянських якостей, набутих у результаті дії механізму внутрішньої ціннісно-нормативної регуляції

поведінки та зовнішніх взаємин громадянської поведінки особистості в процесі її життєдіяльності та спілкування.

У наукових дослідженнях А. Панчука [200] використано поняття «громадянське виховання», під яким автор розуміє процес формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, тобто людини з притаманними їй особистісними якостями й рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, вчинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток та розвиток демократичного громадянського суспільства.

А. Зеленова та Є. Зеленов під громадянським патріотизмом розуміють «патріотизм людини, що має статус громадянина суспільства, дотримується всіх правових норм, що існують в державі, не має ні класових, ні расових, ні національних упереджень» [92]. Дослідники наголошують на тому, що саме на такий патріотизм повинна орієнтуватися сучасна система патріотичного виховання молоді. Ми переконані, що всі наведені якості особистості пов'язані з поняттям «патріотизм».

У нашому дисертаційному дослідженні вважаємо за доцільне послуговуватися терміном «патріотично-фізичне виховання особистості майбутнього фахівця». Система патріотично-фізичного виховання молоді, на нашу думку, передбачає формування в людині наукового світогляду, фізичної підготовленості, глибоких переконань і твердих морально-психологічних принципів. Система підготовки майбутнього фахівця до патріотичного виховання старшокласників поєднує навчання та фізично-патріотичне виховання молоді, має на меті її підготовку до майбутньої педагогічної діяльності та передбачає: морально-вольову підготовку; психологічне виховання; патріотичне виховання; естетичне виховання; фізичну і спеціально-прикладну підготовку; валеологічну складову.

Така підготовка є всебічною, оскільки вона формує високий дух майбутнього фахівця та визначає суспільну сутність і особливий характер морального чинника. Морально-вольова підготовка здійснюється успішно за умови, якщо процес виховання волі органічно поєднаний з удосконаленням

техніко-тактичної майстерності, розвитком фізичних якостей. Це сприяє зміцненню системи моральних цінностей, переконань, ідейній стійкості, патріотизм, стійкість духу тощо.

Психологічна підготовка студентів передбачає формування у них таких психологічних якостей, які дають їм змогу діяти у нестандартних ситуаціях, рішуче та правильно поводитись у складних і напружених умовах. Під такими психологічними якостями розуміємо поліпшення психологічних якостей і процесів: психологічної мобільності та стійкості, точності сприйняття вражень, багатства відчуттів, сили волі та характеру, пам'яті, уваги, здатності зосереджуватися.

Патріотичне виховання передбачає розвиток особистості, якій були б притаманні якості громадянина – патріота Батьківщини, здатного успішно виконувати громадянські обов'язки в мирний і воєнний час.

Фізична і спеціально-прикладна підготовка спрямована переважно на зміцнення органів і систем організму, підвищення їх функціональних можливостей, розвиток рухових якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності) з одночасним поліпшенням здатності координувати рухи, виявляти волюві якості, вдосконалювати техніку виконання вправ.

За О. Міхеєнком, валеологічна підготовка забезпечує формування у студентів знань, умінь і практичних навичок з валеології, засвоєння яких впливає на ефективність професійної діяльності, сприяє розвитку професійної майстерності й компетентності, створює готовність до виконання професійних обов'язків. Валеологічна підготовка як невіддільна складова професійної підготовки є складовою системи загальних організаційних і педагогічних заходів, які сприяють формуванню в майбутніх фахівців необхідних професійних якостей [181].

Основні якості, які повинен мати майбутній фахівець з фізичної культури для реалізації виховних можливостей, на думку Д. Дроздова, повинні бути такими:

– любов до дітей, вміння бачити у своїх вихованцях юних громадян з невичерпними потенційними можливостями;

– почуття національної гідності, готовність служити своєму народові.

Ця якість базується на історичній пам'яті, зміцнюється генетичною спорідненістю;

– чесність, совісність, об'єктивність, справедливість;

– стриманість, терплячість;

– організаторські здібності, вміння працювати в колективі;

– усебічний розвиток;

– принциповість та вимогливість як вихідні положення професійної діяльності, що ґрунтуються на внутрішніх переконаннях особистості;

– оптимізм, любов до життя;

– чуйність, гуманне ставлення до людей;

– творчий склад мислення;

– тактовність [77, с. 37–38].

Названі якості особистості, які в результаті повинен мати майбутній фахівець, на нашу думку, повною мірою відображають сутність професійної підготовки вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Таким чином, результатом підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників є: готовність до реалізації власних виховних можливостей; відповідальність за свою професійну діяльність; вміння активно відстоювати позицію громадянина України, керуватись етичними, культурними здобутками сучасного суспільства; постійне самовдосконалення та професійне зростання.

1.3. Зміст підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників

Фахова діяльність учителя фізичної культури відбувається в умовах постійної психологічної напруженості, передбачає фізичні навантаження, постійну концентрацію уваги на уроках. Водночас на сьогодні зростає вага творчого характеру педагогічної діяльності вчителя, умінь та навичок ефективного розв'язання завдань, спрямованих на особистісний розвиток кожного учня, формування духовного світу дітей і молоді. Як наголошує О. Дубасенюк [79], наразі особливо помітні недоліки професійної підготовки майбутніх учителів до здійснення відповідної діяльності, адже особистісне ядро сучасного вчителя має складати духовно-моральна цілісність і потреба у неперервному самопізнанні і розвитку. Також дослідник зазначає, що у майбутнього вчителя необхідно розвивати здатність осмислювати загальнолюдські, національні, особистісні цінності, збагачувати і передавати новим поколінням зразки духовної, матеріальної культури, накопиченої людством у процесі людського розвитку. Важливо також формувати активну життєву позицію у ствердженні моральних ідеалів, норм, цінностей у діяльності й поведінці, розвивати концептуальне мислення, спроможність бути спадкоємцем традицій національної і світової культури.

Зміст підготовки фахівців з фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників має охоплювати глибокий аналіз історичного та сучасного розвитку фізкультурно-патріотичного руху молоді (на прикладі діяльності громадської організації «Сокіл»). Сокільська система виховання молоді передбачає формування в людини наукового світогляду, фізичної підготовленості, глибоких переконань і твердих морально-психологічних принципів.

Вона складається з трьох основних елементів:

1. Основні положення Сокільства.
2. Сокольська методологія.
3. Виховні засоби.

У реалізації сокільської виховної системи є основна вимога: всі елементи цієї системи повинні бути одночасно застосовані. Два перші елементи є незмінними, бо їх неможливо модифікувати відповідно до бажань чи поглядів наставника. Третій елемент – засоби – можуть змінюватись відповідно до потреб. Можна застосовувати ті чи інші типи занять відповідно до зацікавлень молоді за умови, що все повинно бути збалансовано згідно із загальними напрямками діяльності «Сокола».

У сучасній педагогічній науці відстоюють думку про те, що здійснення ефективного процесу патріотичного виховання учнів неможливе без усвідомлення базових цінностей педагогічної діяльності, які оптимально поєднують цінності виховання на засадах гуманістичної етики та просоціальні цінності, обумовлені вимогами суспільства та демократичного устрою держави [230].

Тому потребує поглиблення зміст підготовки майбутнього вчителя фізичної культури шляхом формування громадянської компетентності на основі ідей культури гідності, використання в навчальному процесі вищого навчального закладу культурологічного, аксіологічного та особистісного підходів (І. Зимня, Л. Хомич, Т. Усатенко). Громадянська компетентність особистості виступає стрижневим елементом громадянського буття людини, а відтак і фундаментальною проблемою суспільного розвитку [135]. У наукових дослідженнях О. Шестопалюка [278] доводиться, що врахування сутнісних ознак громадянського суспільства, його ролі в регуляції взаємин між особистістю і державою дозволило поглибити уявлення про зміст громадянськості як соціально-педагогічного феномену і висунути концептуальну ідею громадянської компетентності в єдності культури гідності та культури соціальної корисності, що забезпечує комплексне врахування суспільних пріоритетів та інтересів особистості як громадянина демократичної правової держави. Таким чином, формування громадянської компетентності майбутнього вчителя фізичної культури у формуванні готовності до патріотичного виховання

старшокласників є обов'язковою складовою змісту такої підготовки в сучасній професійній підготовці.

Акцентуючи увагу на меті й змісті патріотичного виховання в сучасних умовах, погоджуємося з висновками С. Оришко [196] про те, що необхідно враховувати сучасні глобальні інтеграційні процеси, засоби історії та духовно-національне надбання українського народу в процесі формування громадянина-патріота.

Дослідник Т. Усатенко [254] наголошує на актуалізації батьківщинознавчого аспекту в практиці загальноосвітніх навчальних закладів. Ми вважаємо окреслений напрям особливо актуальним нині, оскільки його сутність полягає у формуванні в учнів знань про культуру рідного народу, його традиції, символіку держави, особливості становлення та розвитку нації.

В умовах загальної дестабілізації економічних і соціальних сфер суспільства виникає низка чинників, які негативно впливають на виховний процес:

- загальна спрямованість виховання, за якої молоді люди постають здебільшого у полі об'єкта впливу;
- стандартизація виховного процесу як наслідок спрощення уявлення про його цілі;
- ординарність та уніфікація засобів, форм та методів виховання;
- невизначеність і схоластичність змісту виховання, відсутність теоретичних основ, які відображають реалії дійсності, зміни в суспільстві, особливості та інтереси молоді;
- авторитарний стиль виховання, який викликає протест молодих людей;
- відсутність координації, взаємодії та наступності між усіма основними ланками наявної системи виховання [231].

У Листі Міністерства освіти і науки України № 1/9–614 від 27.11.2014 р. «Про методичні рекомендації з організації патріотичного

виховання дітей та учнівської молоді у 2014–2015 навчальному році» [160] наголошено, що на сьогодні одним із найважливіших завдань педагогів є продовження роботи з формування у дітей та молоді громадянських якостей, розуміння належності до українського народу. Особливу увагу слід приділити дітям та сім'ям, які переїхали із території військових дій, сприяти їх адаптації у нових умовах та нових колективах, залучати їх до активної діяльності та участі в позаурочних заходах, надавати можливість реалізовувати свій інтелектуальний, творчий, фізичний потенціал на благо України.

Патріотичне виховання має наскрізно пронизувати весь навчально-виховний процес, органічно поєднувати національне, громадянське, моральне, родинно-сімейне, естетичне, правове, екологічне, фізичне, трудове виховання, базуватися на національній історії, знанні та відстоюванні своїх прав, виконанні конституційних і громадянських обов'язків, відповідальності за власне майбутнє, добробут та долю країни.

Патріотичне виховання має охоплювати всіх учасників навчально-виховного процесу, сприяти формуванню в дітей та утвердженню в педагогів і батьків національних та загальнолюдських цінностей, особистісних якостей громадянина України.

Оскільки патріотичне виховання пов'язане з фізичним вихованням та фізичною культурою, призначення якої полягає у вихованні ціннісного ставлення особистості до власного тіла, організму та стану функціонування системи органів, то окреслений аспект реалізовано в сучасних парадигмах гуманізації та гуманітаризації освіти [195].

У сучасній педагогіці проведено низку наукових досліджень [6; 17; 120; 203; 126], присвячених формуванню нової освітньої парадигми, одним із пріоритетних напрямів якої є гуманізація, розкриття вродженого потенціалу кожної особистості, її гармонійний розвиток. Корисними для реалізації зазначеного напрямку гуманізації навчання учнів є рекомендації В. Кременя: «Учитель повинен перестати бути над учнем, перестати жорстко

регламентувати й однозначно визначати його розвиток і пізнання, а стати ніби поряд із ним, допомагаючи кожній дитині сконструювати й реалізувати оптимальний шлях пізнання і розвитку на основі індивідуальної сутності» [120, с. 539]. А. Кузьмінський наголошує на тому, що якщо в навчальному закладі буде створюватись аура уваги до особистості, поваги до неї, доброзичливості, чуйності, милосердя, тактовності, то це стане надійним чинником, який без зайвих сентенцій буде найбільш дієвим у процесі подальшого (після сім'ї і школи) формування у молодих людей морально-духовних якостей взагалі й гуманізму зокрема [126].

Таким чином, у контексті розгляду проблеми патріотичного виховання старшокласників важливо брати до уваги той факт, що гуманізація навчально-виховного процесу відбувається шляхом формування культури гідності особистості учня. Зокрема, К. Чорна [269] поняття «людська гідність» розглядає у безпосередньому зв'язку з поняттям «патріотизм». З огляду на це, гуманізація навчально-виховного процесу є сучасною науково-практичною педагогічною стратегією, що ґрунтується на визнанні особистості, її життя, здоров'я, честі та гідності, недоторканності та безпеки найвищою цінністю соціуму.

Водночас, наголошує К. Чорна, найбільш нерозвиненим видом гідності є національна гідність дітей та учнівської молоді [269, с. 227]. Також дослідниця зазначає, що національна гідність, толерантність та взаємоповага між представниками різних культур у сучасному українському суспільстві є основою успішної співпраці у різних соціальних групах: школі, сім'ї, родині, місцевій громаді, трудових колективах, громадських організаціях тощо. Слушною в цьому контексті є думка К. Журби про те, що основними чинниками, які забезпечують виховання культури гідності школярів, є повага до особистості дитини, її розуміння й прийняття, підтримка й педагогічна допомога, індивідуальність та неповторність виховних умов кожної сім'ї [87].

К. Чорна наголошує на тому, що ефективність гуманізації навчально-виховного процесу підвищується за таких педагогічних умов:

- впровадження цілісного підходу до навчально-виховного процесу;
- створення гуманного виховного простору, що передбачає не лише зовнішнє середовище, а й духовний простір вихованця й педагога, в якому здійснюються соціальний, індивідуальний вибір та відбувається самореалізація особистості;
- застосування особистісно орієнтованих технологій навчання;
- виховання ціннісного ставлення до Батьківщини, нації, світу, до іншої людини та до самої себе;
- активної участі вихованців у відродженні національних цінностей України в діяльності, спрямованій на гуманізацію суспільства;
- орієнтації на добро, свободу, відповідальність та совість як базові категорії моралі громадянського суспільства [270, с. 351–352].

Також ми взяли за основу теоретичні розробки культури гідності особистості І. Беха [20], який під гідністю розуміє усвідомлення і переживання особистістю самої себе у сукупності морально-духовних характеристик, що викликають повагу оточення, а сама гідність має бути надцінністю як морально-духовне утворення вищого порядку; гідність як надцінність причетна до формування кожної конкретної цінності. Також дослідник наголошує, що гідність можна трактувати як показник вищої моральної самосвідомості, до якої мусить піднятися особистість.

Варто зазначити, що концепція культури гідності є підґрунтям для усвідомлення людиною своїх особистісних можливостей, постійного прагнення до їх удосконалення через духовне самозбагачення, практичної участі у процесі створення морального потенціалу людства. З огляду на це зміст підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників повинен базуватися на культурі гідності. Відповідно до зазначеного важливим є застосування у професійній підготовці

майбутніх фахівців системного, компетентнісного, культурологічного, аксіологічного та особистісного підходів (детальніше у підрозділі 2.2).

На думку Н. Асташової, повний цикл формування ціннісних орієнтацій може охоплювати такі етапи:

- репрезентація цінностей вихованцю;
- усвідомлення ціннісних орієнтацій особистістю;
- прийняття ціннісних орієнтацій;
- реалізація ціннісних орієнтацій у діяльності й поведінці;
- закріплення ціннісної орієнтації у спрямованості особистості й переведення її у статус якості особистості (у потенційний стан);
- актуалізація потенційної ціннісної орієнтації, що полягає в особистих якостях педагога [10, с. 12].

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти обґрунтовано зміст практичної діяльності майбутнього фахівця щодо патріотичного виховання молодого покоління. Основною метою освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» відповідно до Стандарту є розвиток фізичної культури особистості та готовності до дій в умовах надзвичайних ситуацій та захисту Вітчизни.

Вагомими в контексті проблеми, що розглядається, є такі завдання освітньої галузі:

- удосконалення життєво необхідних умінь та навичок, вміння використовувати їх у навчальній та повсякденній діяльності;
- створення мотивації учнів щодо дбайливого ставлення до власного здоров'я, занять фізичною культурою, вдосконалення фізичної, соціальної, психічної і духовної складових здоров'я;
- підготовка молоді до забезпечення власної безпеки та безпеки інших людей у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного часу, до служби у Збройних силах та інших військових формуваннях [69].

Загальними змістовими лініями освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» у школі, крім здоров'я, фізичної культури, безпеки

життєдіяльності, є також захист Вітчизни і цивільна оборона. Варто наголосити, що одним із основних завдань учителя в школі є сприяння оволодінню учнем такими видами компетентностей:

- громадянською, що визначається як здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права та обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства;

- загальнокультурною – здатність учня аналізувати та оцінювати досягнення національної та світової культури, орієнтуватися в культурному та духовному контексті сучасного суспільства, застосовувати методи самовиховання, орієнтовані на загальнолюдські цінності;

- соціальною – здатність особистості продуктивно співпрацювати з партнерами у групі та команді, виконувати різні ролі та функції у колективі.

Патріотичне виховання в загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється через систему позакласних заходів, зокрема ці заклади організовують табори патріотичного спрямування, проводять екскурсії по «місцях пам'яті», відповідні науково-практичні конференції, дослідно-експериментальні роботи [272, с. 71]. Тепер також проводяться зустрічі старшокласників з учасниками антитерористичної операції на Сході України, у процесі педагогічної практики майбутні вчителі фізичної культури проводять виховні заходи патріотичного спрямування.

О. Онопрієнко розглядає патріотичне виховання майбутніх учителів фізичної культури в процесі позааудиторної діяльності, специфіка якої в зазначеному контексті, на думку дослідниці, зумовлена: формуванням патріотизму та громадянськості як складників системи соціально значущих якостей особистості, з'ясуванням особливостей формування патріотизму засобами фізичної культури та спорту, конкретизацією основних технологій фізичної культури спрямованих на формування патріотичних якостей [195]. Позааудиторна діяльність майбутніх учителів фізичної культури, як наголошує дослідниця, має інтегрувати реалізацію завдань патріотичного виховання. Форми позааудиторної діяльності повинні бути різноманітними за

змістом, їх потрібно постійно ускладнювати, розширювати, змінювати пасивну позицію студентів на ініціативну, посилювати організаційну роль у суспільно корисній праці.

О. Онопрієнко також наголошує на тому, що зміст позааудиторної діяльності майбутнього вчителя фізичної культури визначається специфікою навчального процесу, особливостями виховних впливів на особистість студента та професійною діяльністю [195]. Дослідниця розробила теоретичну модель патріотичного виховання в системі позааудиторної підготовки майбутніх учителів фізичної культури. Специфіка моделі полягає в інтеграції чотирьох основних компонентів: особистісного, змістового, методичного та патріотичного. Охарактеризовано основні критерії виокремлених компонентів: особистісний компонент – критерій особистісної, творчої та професійної компетентності; змістовий компонент – процесуальний і пізнавальний критерії; методичний компонент – організаційний та результативний критерії; патріотичний компонент – ціннісний, позиційний та критерій спрямованості.

В. Олещук, розглядаючи проблему підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до військово-патріотичного виховання, наголошує, що у систему освіти вищої школи, сучасну організацію навчально-виховного процесу факультетів фізичної культури проникають педагогічні інновації, які ще не обґрунтовані теоретично. До таких інновацій належать: гнучкі дидактичні технології, проблемно-пошукові та ігрові методи навчання, ціннісні орієнтації особистості, рейтинговий контроль знань [193].

Н. Пахальчук важливе місце у фаховій підготовці майбутнього вчителя відводить активним методам навчання. Так, на думку науковця, сучасна технологія навчання є поєднанням основних складових педагогічного процесу, які забезпечують на ефективному рівні активне засвоєння знань. В основу конструювання такого типу технологій покладено такі положення:

- застосування системно-діяльнісного підходу в навчанні, який сприяє переходу від пасивних методів навчання до активних, творчих;

- розроблення програм діяльності відповідно до кваліфікаційної характеристики, яка відображає особистісні, професійні та спеціальні вимоги до підготовки фахівців нового покоління;

- урахування психолого-педагогічних основ навчання як відображення принципу гуманізації при підготовці фахівців [202].

Вважаємо, що активні методи навчання можуть бути використані в процесі підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників, оскільки вони сприяють розвитку творчого мислення, формуванню гуманістичних та особистісних цінностей майбутнього фахівця.

На думку Т. Завгородньої та І. Стражникової, у системі освітніх та педагогічних технологій особливе місце приділяється виховним технологіям, а саме розглядаються такі питання: характеристика компонентів виховних технологій, проектування нових технологій у педагогічній теорії та практиці, педагогічна діагностика як важливий етап реалізації виховних технологій та умова підвищення ефективності підготовки майбутніх учителів-вихователів, підготовка вчителя до впровадження технологій виховання, соціально-виховні технології та їх класифікація [88]. Дослідники визначають технологію виховного процесу як сукупність методологічних та організаційно-методичних установок, що визначають добір, компонування і порядок використання виховного інструментарію; визначає стратегію, тактику, техніку і організацію процесу виховання. Технологія виховного процесу, на думку дослідників, визначає систему організації виховної діяльності в різних прийомах, алгоритмах, структурах стосовно кожної окремої особистості.

У контексті розгляду питання змісту підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників вважаємо цінними дослідження І. Гузенко та М. Борищака [25], які наголошують на необхідності засвоєння студентами знань про національні традиції українського народу, історичних знань та народної пам'яті. Ці завдання

викладачі вирішують у процесі багатогранної виховної роботи, зокрема шляхом всебічного зміцнення фізичних та духовних сил українського народу та кожного студента зокрема.

До важливих рис вихованості студента В. Олещук зараховує: гуманність, дисциплінованість, активність, самостійність, відповідальність [193]. Дослідник також наголошує, що вихованість особистості майбутнього вчителя фізичної культури характеризують і такі якості, як мужність, сміливість, сила волі, бережливість, турботливість, цілеспрямованість, організованість, колективізм, працелюбність, товариськість та ін. Названі якості багатогранніше, точніше і всебічніше характеризують вихованість майбутнього вчителя.

Особистий образ власного тіловиховання формується через систему понять фізичної культури, тому світоглядні категорії завжди мають соціокультурний вимір і визначають характер практичного застосування набутих фізичних навичок у життєдіяльності людей.

Вважаємо, що цілісність і багатовимірність процесу виховання майбутніх учителів фізичної культури передбачає постійний творчий пошук адекватних методів і технологій, утворення та успішне застосування яких залежить від наставника групи, його індивідуальних особливостей та інтересів. Обрати оптимальний варіант можуть тільки ті, хто навчається з метою самовдосконалення, самовираження, самореалізації. З огляду на це важливими умовами реалізації навчально-виховного процесу в підготовці майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання є:

- перебудова позиції особистості викладача у взаємовідносинах з тими, хто навчається (від авторитарного управління до спільної діяльності і співпраці);

- перехід від переважної орієнтації на репродуктивні навчальні завдання до орієнтації на продуктивну і творчу розумову діяльність. Необхідний постійний розвиток і становлення співтворчості в процесі освітньої діяльності [146].

Вважаємо, що зміст підготовки спеціалістів з фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників повинен містити такі компоненти:

- глибокий аналіз історичного та сучасного розвитку суспільства;
- формування вміння давати об'єктивну оцінку виявлення патріотизму в сучасній молоді;
- чітке уявлення і класифікація сучасних моделей, форм і методів патріотичного виховання;
- розроблення моделей і технологій, спрямованих на реалізацію виховних можливостей майбутнього фахівця;
- розроблення і реалізація навчальних програм, що підвищують компетентність педагога в даному напрямі його діяльності.

Таким чином, процес підготовки майбутнього фахівця з фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників являє собою систему необхідних, взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів, які повинні бути сформовані у студентів спортивних спеціальностей педагогічних вишів у навчально-виховному процесі, а в подальшому – удосконалюватися впродовж усієї практичної роботи. Підготовка майбутнього фахівця до патріотичного виховання молоді повинна передбачати інтеграцію всіх способів освоєння людиною світу, залучення синергетичних уявлень у процес фізкультурної освіти, застосування інформаційних систем для оптимізації самоосвіти, особисту спрямованість процесу навчання, зміну ролі викладача, який не тільки професійно викладає свій предмет, а й виконує роль наставника та повинен бути прикладом для молодого покоління.

Висновки до першого розділу

1. На основі аналізу науково-педагогічної літератури з проблеми дослідження визначено, що існують такі підходи до підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності: підготовка грамотних спеціалістів, що володіють базовими знаннями з основ фізичної культури; підготовка компетентних, творчих фахівців, здатних до застосування інноваційних технологій у професійній діяльності; підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до реалізації виховних можливостей.

На основі різнобічного аналізу підходів до досліджуваного феномену поняття «підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників» визначаємо як складне утворення, характерною особливістю якого є комплекс важливих знань, умінь та навичок, особистісних рис та професійних якостей, необхідних фахівцю для патріотичної діяльності.

2. З метою усвідомлення майбутнім фахівцем сутності патріотично-виховної діяльності на основі провідних наукових досліджень виокремлено передумови, причини виникнення та становлення патріотичного виховання в Україні. Визначено взаємозалежність та взаємозв'язок поняття «патріотизм» та таких дефініцій, як «історія», «нація», «націоналізм», «національна свідомість», «людська гідність», «державний патріотизм», «громадянськість». Аналіз поняття «патріотизм» дав змогу визначити, що його можна розглядати у вузькому значенні як національну гордість і любов до Вітчизни, готовність захищати її, у широкому – як духовно-моральну якість, світоглядну характеристику особистості, духовно-моральний принцип її життєдіяльності. На основі аналізу наукової літератури встановлено, що поняття «патріотичне виховання» пов'язане з такими дефініціями: «професійне виховання», «військово-патріотичне виховання», «тіловиховання», «національно-патріотичне виховання», «громадянське виховання», «громадянсько-патріотичне виховання», «патріотично-фізичне виховання».

3. Визначено, що зміст підготовки фахівців з фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників має охоплювати такі компоненти: глибокий аналіз історичного та сучасного розвитку фізкультурно-патріотичного руху молоді; формування у майбутнього фахівця вміння давати об'єктивну оцінку рівня патріотичної вихованості в сучасній молоді; чітке уявлення і класифікація сучасних форм, засобів і методів патріотичного виховання; розроблення і реалізацію навчальних програм, що підвищують компетентність педагога в цьому напрямі його діяльності.

Визначено, що результатом підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників є його готовність до означеного виду діяльності. Це поняття розглядаємо як складне утворення, інтегральну характеристику особистості, результат теоретичної та практичної підготовки майбутнього фахівця до патріотично-виховної діяльності зі старшокласниками, наявність у нього позитивної мотивації до патріотичного виховання молодого покоління.

Основний зміст першого розділу дисертаційного дослідження висвітлено в публікаціях автора [141; 144; 146–148; 153–156].

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

2.1. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників

Важливість підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників актуалізується шляхом удосконалення умов, за яких цей процес буде більш успішним.

Перш ніж перейти безпосередньо до розгляду окресленої проблеми, визначимо сутність понять «умова» та «педагогічні умови». Ці поняття мають неоднозначне трактування в наукових працях Ю. Бабанського, Л. Горбатюка, І. Мороз, П. Олійника, І. Підласого та ін.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови поняття «умова» має низку значень, а саме:

- 1) необхідна обставина, що уможлиблює створення, здійснення, утворення чого-небудь;
- 2) обставини, особистості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь;
- 3) правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, дійсності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь [38, с. 1506].

Дослідник Л. Горбатюк зазначає, що під педагогічними умовами варто розуміти «фактори, що діють у навчальному процесі та впливають на навчальну діяльність і результати навчання» [56]. Цікавим є погляд на це поняття Н. Яковлевої, яка визначає його «як сукупність заходів у навчально-виховному процесі, що забезпечують досягнення вихованцями професійного рівня діяльності» [283].

Важливою є думка Ю. Бабанського, який наголошує, що педагогічні умови – це:

- такі обставини, за яких компоненти цілісного педагогічного процесу професійної підготовки фахівців опосередковуються активністю особистості або групи людей;

- відображення відношень педагогічного процесу до тих чинників, завдяки яким він виникає та існує необхідність передавання молодому поколінню соціального досвіду;

- необхідність підготовки педагогічних кадрів для реалізації цієї мети; чинники, що зумовлюють зміст освіти;

- чинники, що впливають на добір технологій навчання і виховання, його організацію [13].

А. Найн під педагогічними умовами розуміє сукупність засобів та результатів дій соціально-педагогічних процесів на відповідному етапі розвитку суспільства [186].

Специфіка педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу визначається станом, особливостями такої підготовки, її сутністю й змістом. Вивчення можливостей навчально-виховного процесу вищого навчального закладу дозволило визначити такі педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників:

- створення в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників;

- забезпечення духовно-моральної спрямованості змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів;

- організація педагогічної взаємодії «студент – студент», «студент – викладач», «студент-практикант – старшокласник».

З урахуванням результатів педагогічних та психологічних досліджень підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників визначено та теоретично обґрунтовано

педагогічну умову: *забезпечення духовно-моральної спрямованості змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів.*

Розглянемо поняття «зміст професійної підготовки майбутнього фахівця», оскільки саме воно є ключовим з огляду на актуальність дослідження. А. Кузьмінський наголошує на нерозривній єдності означеного поняття з терміном «зміст освіти». Автор підтверджує такі висновки тим, що зміст освіти – це чітко окреслене коло знань, умінь, навичок і компетенцій, якими людина оволодіває шляхом навчання у освітньому закладі або самостійно. Він містить систему наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, культуру та практичних умінь і навичок, необхідних для життєдіяльності людини. Зміст освіти в цілому має сприяти розв'язанню генерального завдання – формуванню гармонійної, всебічно розвиненої особистості [125].

Навчальний процес у вищій школі будується відповідно до вимог державних нормативно-правових документів, зокрема Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах [208]. У Положенні зміст освіти визначено як науково обґрунтовану систему дидактично та методично оформленого навчального матеріалу для різних освітніх і кваліфікаційних рівнів. Він детермінований освітньо-професійною програмою підготовки, структурно-логічною схемою підготовки, навчальними програмами дисциплін, іншими нормативними актами органів державного управління освітою та вищого навчального закладу і відображається у відповідних підручниках, навчальних посібниках, методичних матеріалах, дидактичних засобах, а також при проведенні навчальних занять та інших видів навчальної діяльності. У Законі України «Про вищу освіту» зміст навчання визначається як структура, зміст і обсяг навчальної інформації, засвоєння якої забезпечує особі можливість здобуття вищої освіти і певної кваліфікації. Коли йдеться про зміст освіти, який лежить в основі професійної підготовки, то мається на увазі, що він

орієнтований на формування професійної і загальної культури фахівців у широкому розумінні.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» [90] графік навчального процесу, перелік, послідовність та час вивчення навчальних дисциплін, форми навчальних занять та терміни їх проведення, а також форми проведення підсумкового контролю визначаються навчальним планом підготовки фахівців. Програми навчальних дисциплін обумовлені їх інформаційним обсягом, рівнем сформованості вмінь та знань, переліком рекомендованих підручників, інших методичних та дидактичних матеріалів, критеріями успішності навчання та засобами діагностики успішності навчання.

Навчальний процес у вищих навчальних закладах здійснюється у таких формах: навчальні заняття, виконання індивідуальних завдань, самостійна робота студентів, практична підготовка, контрольні заходи [208]. У цьому контексті важливими є наукові висновки А. Вербицького про те, що між змістом навчання і змістом освіти існують принципові відмінності. Так, дослідник наголошує, що зміст навчання – це система навчальної інформації, а зміст освіти визначає ті особистісні й професійні якості людини, які повинні бути сформовані в результаті здійснення взаємозалежної діяльності викладача та студента при цьому ж змісті навчання [39].

Удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх учителів до патріотичного виховання школярів відбувалося за рахунок введення додаткових змістових модулів до дисциплін професійної та практичної підготовки фахівців за напрямом 6.010201 «Фізичне виховання» – «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання» та вибіркової навчальної дисципліни «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання». До вибіркової частини навчального плану введено спецкурс «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» (детальніше – підрозділ 2.4.1.).

Найбільшої активності студентів можливо досягти тоді, коли під час занять створюються ситуації, у яких студенти самі повинні:

- відстоювати свою думку;
- брати участь у дискусіях і обговореннях;
- ставити запитання своїм товаришам і педагогам;
- рецензувати відповіді товаришів;
- оцінювати відповіді й письмові роботи товаришів;
- самостійно обирати посильне завдання;
- знаходити декілька варіантів можливого вирішення пізнавальної задачі (проблеми);
- застосовувати самоперевірку, аналізувати особисті пізнавальні і практичні дії;
- вирішувати пізнавальні завдання шляхом комплексного застосування відомих для них способів рішення [265].

О. Олексюк наголошує, що одним із головних чинників, який забезпечує розвиток складних завдань професійної підготовки, є активізація пізнавальної діяльності студентів. Саме залучення студентів до активної творчої роботи, створення умов для всебічної реалізації у навчальному процесі здатне забезпечити формування у них важливих якостей, які стануть основою професійного становлення. Процес активізації пізнавальної діяльності повинен відбуватися систематично, охоплюючи всі можливі напрями. Тобто потрібні певні організаційно-методичні засади, згідно з якими викладач буде скеровувати свою діяльність і пізнавальну діяльність студентів. При цьому принципове значення має те, яку мету ставить перед собою викладач, активізуючи пізнавальну діяльність студентів.

Дослідниця наголошує, що найбільш повно процес активізації відбувається тоді, коли педагог:

- 1) акцентує на виробленні у студента бажання пізнати нове, що дасть поштовх до його подальшої пізнавальної діяльності й врешті-решт стабілізує пізнавальну діяльність студента;

2) озброює студентів новими знаннями, пов'язаними з професійною діяльністю, вміннями і навичками їх творчого застосування (у свою чергу це приведе студентів до оволодіння майстерністю в майбутній педагогічній діяльності);

3) забезпечує набуття нових знань, оволодіння новими вміннями та навичками, що сприяє виникненню новоутворень в особистій сфері розвитку студента, виводить його на творчий рівень мислення, вирішення практичних завдань (студент виходить у професійній діяльності на рівень педагогічної творчості) [192].

Поняття «активізація пізнавальної діяльності студентів» О. Олексюк визначає як якісний рівень діяльності студента, якому притаманна певна система ознак (самодетермінованих проявів активності); цілеспрямоване керування процесом пізнання студентів шляхом створення оптимальних психолого-педагогічних умов, підпорядковане меті професійної підготовки, спрямоване на формування внутрішніх мотивів та цілей пізнавальної діяльності; ефективне засвоєння нових знань і набуття навичок їх практичного застосування.

Вважаємо, що активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів у контексті фахової підготовки сприятиме цілісному розумінню сутності та змісту патріотичного виховання. Активна співпраця викладача та майбутнього фахівця у процесі навчання підвищить рівень готовності вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Мета виховної роботи в Інституті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка – сприяти всебічному вихованню та самовихованню майбутніх учителів фізичної культури; виховувати молодь свідомими та відповідальними громадянами місцевої, національної та світової спільноти. Для виховання високоморальної особистості необхідні: єдність практичної, організаторської роботи; доцільна організація позитивного морального досвіду; згуртованість колективу,

сприятлива моральна атмосфера їхнього життя і діяльності; високий авторитет інструктора-вихователя.

Обґрунтуємо педагогічну умову створення в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників.

Вважаємо, що для того, щоб сформувати готовність майбутнього фахівця з фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників, необхідна мотивація. У педагогічній науці мотив визначають як внутрішню рушійну силу, що спонукає людину до певного виду діяльності. Мотиви узалежені від зовнішніх спонук, які сприяють або не сприяють здійсненню активної діяльності. Спонуками до діяльності можуть бути матеріальні, духовні та культурні потреби, які у свою чергу, породжують інтереси, тобто спрямованість особистості на певні об'єкти з метою пізнати їх, оволодіти ними [97].

Вагомим у даному контексті є висновок В. Бочарнікової [26] про те, що рівень сформованості мотиваційної сфери проявляється через такі показники, як глибина усвідомленості прагнення до знань, розвиток уміння висувати аргументовані вимоги до змісту навчання; міцність поєднання різних мотивів навчання; чіткість визначених цілей навчання; стійке бажання до отримання позитивних емоцій у ході навчально-пізнавальної діяльності, визначеність напряму навчальних інтересів.

О. Дубасенюк [78] виділив найбільш значущі мотиви реалізації професійної діяльності, які були об'єднані у чотири групи.

1. Загальносоціальні мотиви, змістом яких є усвідомлення суспільних потреб, інтересів, соціальної значущості професії вчителя.

2. Навчально-пізнавальні, безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю, що відображають ставлення студентів до процесу пізнання.

3. Професійні мотиви: вища педагогічна освіта розглядається як підґрунтя для набуття високої професійної кваліфікації.

4. Мотиви соціальної ідентифікації – ступінь впливу на вибір педагогічної професії батьків, учителів, друзів тощо.

5. Утилітарні – мотиви власного благополуччя.

О. Абрамчук [1] доцільно наголошує, що у процесі патріотичного виховання молоді важливо дотримуватися принципу єдності виховного впливу на свідомість, почуття та діяльність особистості з обов'язковим урахуванням особливостей її духовного життя. При цьому враховується, що патріотичні ідеали трансформуються в стійкі духовні утворення – погляди, переконання, ідеали, ціннісні орієнтації – за умови, коли особистість здобуває їх дослідницьким, трудовим, евристичним шляхом з певної системи знань, відомостей, художньо-естетичних образів, національних традицій, звичаїв.

Як зазначає С. Алексєєва, позитивне ставлення до майбутньої професійної кар'єри є важливою основою спрямованості людини на реалізацію своїх можливостей в умовах професійної діяльності, утвердження в професійній сфері, досягнення високого рівня професіоналізму, а вибір кар'єри має смислоутворювальний характер [3]. Тому важливо в даному контексті зацентувати увагу на виховній діяльності майбутнього фахівця з фізичної культури як основу його професійного становлення та вдосконалення педагогічної майстерності.

У контексті проблеми, що розглядається, важливим є саморозвиток особистості майбутнього фахівця. Саморозвиток особистості, на думку С. Іванової [98], залежить від ступеня індивідуалізації та творчої спрямованості виховного процесу. Загальні закономірності гуманістичного виховання зумовлюють принципи виховного процесу:

- принцип безперервного загального розвитку особистості. Цей принцип є провідним, тому що всі інші принципи підпорядковані йому;

- принцип культуровідповідності виховання. Культурне ядро змісту виховання повинне складати загальнолюдські, загальнонаціональні та релігійні цінності культури, а самовиховання передбачає розвиток вільної

цілісної особистості, здатної до самостійного вибору цінностей, самовизначення у світі культури і самореалізації творчих задатків і здібностей;

– принцип індивідуально-особистісного виховання. Він передбачає визнання вихованця активним суб'єктом виховного процесу. Пошук шляхів реалізації принципу дозволяє подолати ставлення до вихованця як «гвинтика» виховної системи, підвищити його активність як суб'єкта виховного процесу, розширити межі творчості, самовизначення особистості;

– принцип комплексності. Цей принцип передбачає встановлення у вихованні тісної взаємодії і поєднання навчального та виховного процесів, зусиль найрізноманітніших інституцій: сім'ї, інституту, громадських спілок, молодіжних самодіяльних об'єднань, організацій, причетних до виховання і самовиховання;

– принцип наступності та безперервності. Процес виховання є безперервним, нескінченним, він триває протягом усього свідомого життя людини.

Обґрунтуємо необхідність педагогічної умови *організації педагогічної взаємодії «студент – студент», «студент – викладач», «студент-практикант – старшокласник»*.

Організація та проведення педагогічної практики за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» регламентується Положенням про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України та відповідними програмами їх проведення. Зміст педагогічної практики на кожному курсі проведення відповідає обсягу теоретичних знань та практичних умінь, здобутих у результаті навчання.

М. Ярмаченко наголошує на тому, що принцип єдності теоретичних знань і практичних умінь та навичок повинен реалізуватися на всіх етапах навчання: нагромадження чинників у процесі педагогічної практики й осмислення їх у процесі практики. Засвоєння наукової теорії є необхідною передумовою педагогічної практики, що, у свою чергу, є не тільки основою

для закріплення первісного отриманих знань, але й одночасно є вихідною базою для подальшого опанування педагогічної теорії. Однак це не єдине значення практики у формуванні готовності викладача до професійної діяльності. Вона істотно впливає на мотивацію, суттєво позначаючись на формуванні мотиваційно-ціннісного ставлення до засвоєння професійних знань. Теоретична і практична готовність настільки пов'язані, що повинні стати єдиною генеральною лінією в цілісному процесі професійної підготовки студентів [218].

Важливо в цьому контексті акцентувати увагу на всебічній підготовці майбутнього вчителя до реалізації основних завдань шкільної фізкультурної освіти та фізичного виховання школярів на патріотичних засадах. Актуальність означеного завдання підтверджується Концепцією національно-патріотичного виховання молоді, де наголошується на тому, що ідеалом виховання є різнобічно та гармонійно розвинений, національно свідомий, високоосвічений, життєво компетентний громадянин, здатний до саморозвитку та самовдосконалення. Мова йде про вчителя фізичної культури, який має високий рівень готовності до патріотичного виховання молоді. Також принциповим для дисертаційного дослідження вважаємо визнання спорту як важливого чинника досягнення фізичної та духовної досконалості людини, формування патріотичних почуттів у громадян та позитивного міжнародного іміджу держави.

2.2. Модель формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників

В українській педагогіці поняття «готовність до патріотичного виховання» розглядається у безпосередньому зв'язку з професійною культурою вчителя, яка, на думку дослідників, є інтегральною якістю особистості педагога, узагальненим показником професійної компетентності вчителя і метою професійного самовдосконалення [230].

Педагогічна культура – інтегративна сукупність фізичних, інтелектуальних, загальнокультурних і моральних якостей, професійних знань і умінь, необхідних для успішної навчальної та виховної роботи. Умовно в ній виділяється три групи характеристик:

- загальнолюдські якості (добре здоров'я, інтелектуальний розвиток, належний рівень розвитку мовлення);
- професійні якості (любов до дітей, професійна компетентність, знання теорії та історії педагогіки, основ психології, методичні вміння, що охоплюють педагогічну техніку, знання досягнень педагогічної науки та практики, вміння застосовувати їх у практичній діяльності, тактовність, прагнення до самовдосконалення, здатність до самоосвіти тощо);
- моральні якості (духовність, моральна чистота, доброзичливість, чуйність та людяність, чесність і правдивість, організованість і відповідальність).

Формування основ педагогічної культури є одним із найважливіших завдань при підготовці педагогічних кадрів [83, с. 641].

У навчально-методичному посібнику «Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін» здійснено структурно-компонентний аналіз готовності педагогів до патріотичного виховання учнівської молоді, що містить такі критерії:

- когнітивний – система загальнопедагогічних, предметних та спеціальних знань, необхідних педагогу для реалізації завдань патріотичного виховання учнів;

– мотиваційно-ціннісний, який виражає емоційно-ціннісне ставлення педагога до проблем патріотичного виховання, наявність сформованих мотивів та бажання здійснювати патріотичне виховання в системі шкільної освіти;

– процесуально-технологічний – рівень володіння методами і формами, а також сучасними технологіями патріотичного виховання;

– рефлексивно-особистісний, що є основою професійного зростання та розвитку педагогічної майстерності [230].

Аналіз психолого-педагогічних і методичних праць, практичного досвіду підготовки майбутніх учителів фізичної культури сприяли розробленню структурно-функціональної моделі процесу формування готовності майбутніх фахівців з фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Модель (від лат. *modulus* – міра, зразок) – це схема зображення чи опис якогось явища чи процесу в природі й суспільстві [277].

У процесі розроблення моделі було враховано два аспекти: 1) сукупність вимог, які висуває до організації навчального процесу підготовки майбутніх вчителів фізичної культури сучасна педагогічна наука; 2) система соціальних вимог до вчителя фізичної культури з високим рівнем готовності до патріотичного виховання старшокласників. У структурі розробленої моделі виокремлюємо чотири блоки: *суб'єктний, цільовий, змістово-процесуальний та результативний* (Рис. 2.1.).

До *суб'єктного* блоку належать суб'єкти педагогічної взаємодії – майбутній учитель фізичної культури – викладач – реальний учитель фізичної культури. Діяльність суб'єктів педагогічної взаємодії спрямована на особистість старшокласника.

До *цільового* блоку належать:

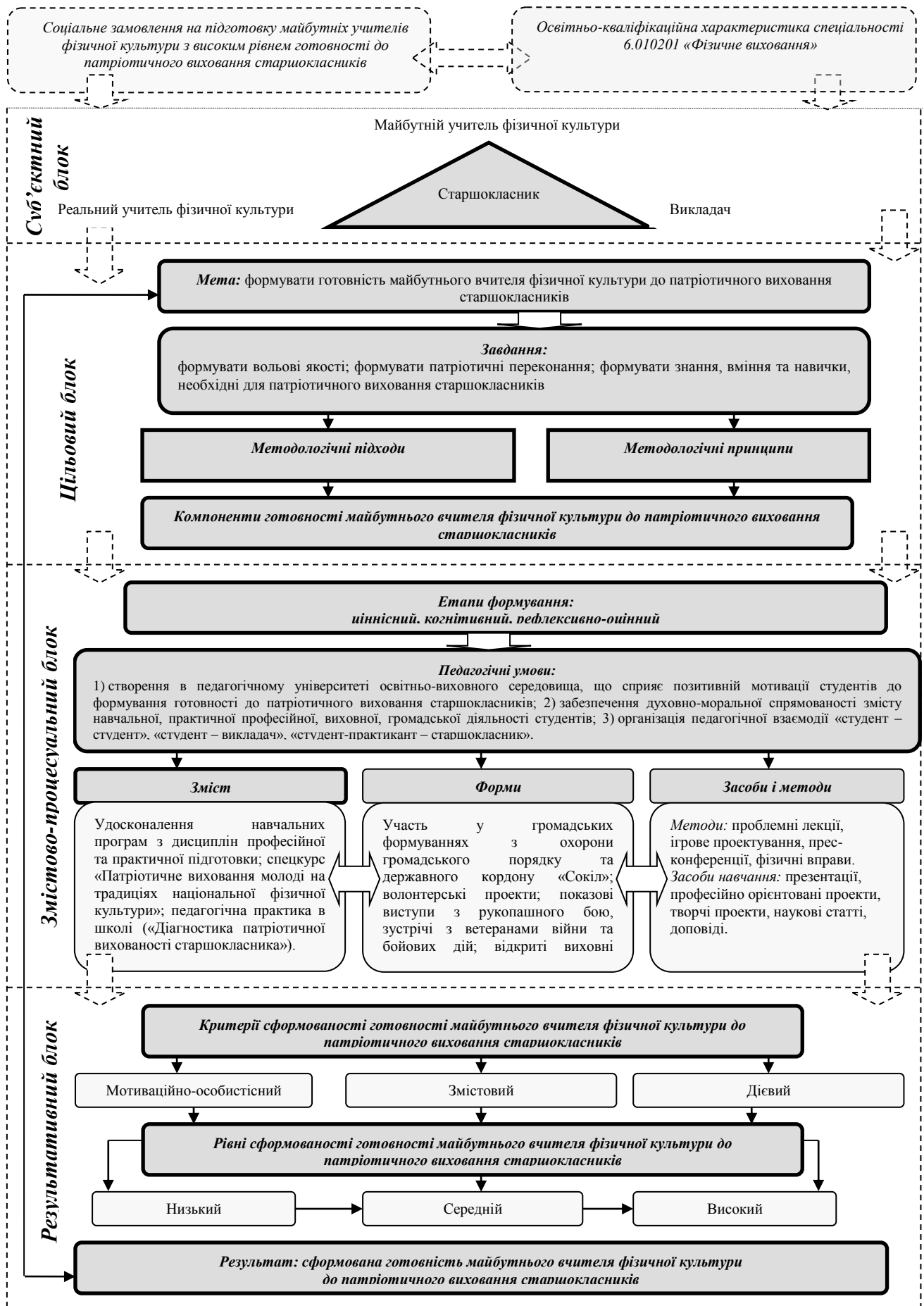

Рис. 2.1. Модель формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників

– *мета* – формувати готовність майбутнього вчителя до патріотичного виховання старшокласників;

– *завдання* – формувати у майбутнього вчителя фізичної культури вольові якості, патріотичні переконання, знання, уміння та навички, необхідні для патріотичного виховання старшокласників.

Структурно до цільового блоку належать також *методологічні підходи та принципи*. У дисертаційному дослідженні методологічний підхід розглядається як стратегія, що базується на основних положеннях відповідної теорії та визначає напрями пошуку стосовно предмета дослідження [257].

Мета, завдання, методологічні принципи та прийоми підпорядковуються *соціальному замовленню* на підготовку майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників та освітньо-кваліфікаційній характеристиці спеціальності 6.010201 «Фізичне виховання».

Вибір *особистісного підходу* як одного з основних у підготовці майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників обґрунтовуємо тим, що, як наголошує І. Бех [19], особистісно зорієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети. Таким чином, особистісний підхід сприяє розвитку особистості кожного вихованця та надає можливість формувати в учнів патріотичні почуття, любов до свого народу, усвідомлення громадянського обов'язку, готовності відстоювати інтереси Батьківщини.

Реалізація *компетентнісного підходу* передбачає високий рівень і результативність підготовки фахівця; сприяє забезпеченню духовно-моральної спрямованості змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів; посилює професійну орієнтацію підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників; забезпечує спроможність майбутнього вчителя фізичної культури відповідати новим запитам сучасного ринку праці,

створює умови для забезпечення орієнтації навчальних програм на особистість студента.

Культурологічний підхід важливий при розробленні гуманістичних засад педагогіки, оскільки її основоположна ідея людиноцентризму передбачає цінність людини як особистості, ґрунтується на визнанні її прав на вільний розвиток і виявлення своїх здібностей [120]. У контексті досліджуваної проблеми культурологічний підхід передбачає вивчення складових національної культури особистості, поглиблення знань про звичаї й традиції рідного народу в галузі національної фізичної культури.

Вагомою для дисертаційного дослідження є позиція В. Крижка [121] щодо пріоритетності ціннісного смислу людського життя в усіх його функціональних виявах й визначення освіти як органічної частини духовного життя суспільства. Відповідно до цієї позиції важливою є професійна підготовка вчителів фізичної культури на засадах *аксіологічного підходу*. Як наголошує В. Крижко, саме аксіологічний підхід як «філософсько-педагогічна стратегія» показує шляхи розвитку професійного мистецтва, використання педагогічних ресурсів для розвитку особистості й проектує перспективи вдосконалення системи освіти. Аксіологічний підхід передбачає виховання загальнолюдських і культурних цінностей особистості, провідними з яких є цінність життя людини, фізичне і моральне здоров'я, цінності моральних відносин. Таким чином, завдяки аксіологічному підходу зміст освіти базується на єдності процесу навчання і виховання, загальнолюдської та національної культур.

Реалізація мети та завдань формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників здійснювалася протягом трьох послідовних етапів: *ціннісного, когнітивного, рефлексивно-оцінного*. Структурно ці етапи відображають *змістово-процесуальний* блок моделі.

Ціннісний етап передбачав формування в студентів ціннісного ставлення до патріотичного виховання. Завдання ціннісного етапу

формування готовності майбутнього вчителя до патріотичного виховання старшокласників – визначення мотивів патріотично-виховної роботи зі старшокласниками; удосконалення особистісних якостей для реалізації власних виховних можливостей з позицій учителя фізичної культури.

Виокремлений етап передбачав такі форми роботи студентів, як самостійна та науково-дослідна робота, позааудиторна діяльність. Відповідно до навчального плану практична підготовка студентів передбачала написання курсових робіт з теорії та методики фізичного виховання у VII семестрі.

У процесі реалізації ціннісного етапу формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників важливим було оволодіння студентами такими вміннями: удосконалення особистісних якостей шляхом участі в позааудиторній діяльності та активізації науково-дослідної та самостійної роботи.

Когнітивний етап. Мета – формування в студентів усвідомлення важливості патріотичного виховання; ознайомлення їх із сутністю та змістом, формами, методами, принципами патріотичного виховання, збагачення власного досвіду з метою ознайомлення студентів з навчальною та виховною педагогічною діяльністю. Завдання – ознайомлення студентів із сутністю, змістом та структурою патріотичного виховання в системі середньої освіти.

Основною формою діяльності, яка забезпечує виховання особистості студента, становлення його професіоналізму, є різні види навчальних занять. Тут відбувається виховний вплив на свідомість і волю студентів, з одного боку, через зміст навчального матеріалу, з іншого – через орієнтування студентів на навчальну працю і передусім через морально-духовний потенціал викладача [126].

З огляду на це на когнітивному етапі формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників робота зі студентами передбачала такі форми: лекційний виклад матеріалу викладачем, презентації (дисципліни «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та

методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання» за рахунок введення додаткових тематичних блоків до їх змісту та спецкурс «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури»).

Варто наголосити, що, організовуючи навчальну діяльність, педагог має внутрішньо проектувати її на процес формування особистості з погляду завдань усебічного, гармонійного виховання: якою мірою навчальний матеріал сприятиме формуванню наукового світогляду студентів; яким чином спеціально організована пізнавальна діяльність студентів впливатиме на їх інтелектуальний розвиток, чи допоможе вона оволодінню методами самостійної пізнавальної праці; як засвоєний навчальний матеріал сприятиме становленню професіоналізму майбутнього фахівця; як впливатиме зміст навчального матеріалу на формування почуттів, переконань, естетичних смаків, морально-духовних цінностей та ін. [126].

На когнітивному етапі важливим було оволодіння студентами такими вміннями:

- аналізувати науково-педагогічну літературу з проблеми патріотичного виховання молодого покоління в діяльності вчителя фізичної культури;
- визначати роль патріотичного виховання в системі фізичної культури;
- спостерігати, аналізувати й узагальнювати досвід роботи викладачів з метою вдосконалення власної педагогічної майстерності;
- засвоювати теоретичний матеріал з метою збагачення суми знань про сутність, зміст та методи патріотичного виховання старшокласників.

Рефлексивно-оцінний етап. Мета – діяльність студентів, спрямована на їх залучення до навчально-виховного процесу за рахунок активності на практичних заняттях та проходження педагогічної практики. Наприкінці кожного навчального семестру студенти виконують обов’язкову навчальну

програму: «Нормативи фізичної та спеціально-прикладної підготовки студентів» (Додаток Б).

Завдання: активізація діяльності студентів на практичних заняттях з дисциплін «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання» та спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури»; орієнтування студентів на практичну діяльність на місці вчителя фізичної культури в період педагогічної практики.

Застосовувалися такі форми роботи зі студентами: диспути, бесіди, вікторини, опитування, підготовка презентацій, проектів, творчих та показових робіт. Також широко застосовувалися такі форми роботи зі студентами: організаційна, колективна, індивідуальна. Доречно наголосити, що успішність проходження педагогічної практики є комплексним показником професійної готовності студента до діяльності вчителя. Успішність визначалася трьома рівнями: рівень сформованості професійно-педагогічних знань, умінь і навичок; рівень осмислення студентами своєї підготовленості до практичної діяльності, визначення чіткої мети, завдань та змісту; рівень професійної спрямованості майбутніх учителів, їх свідомої активності, сформованості інтересу до проведення виховних і спортивно-масових заходів, відповідальне ставлення до виконуваної роботи [16].

У процесі реалізації рефлексивно-оцінного етапу формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників важливим було оволодіння студентами такими вміннями:

- планувати патріотично-виховну роботу з учнями в урочній, позаурочній та позашкільній діяльності;
- розробляти плани-конспекти, сценарії позакласних виховних заходів;

– створювати проекти, творчі роботи з метою реалізації патріотично-виховного впливу на особистість учня.

Патріотичне виховання майбутнього вчителя фізичної культури здійснювалося за такими напрямками:

– державним – базується на забезпеченні з боку держави системи військово-патріотичного виховання;

– соціальним – ґрунтується на засвоєнні норм моралі та їх дотриманні; орієнтований на усвідомлення пріоритету загальнолюдських цінностей та інтересів, виховання шанобливого ставлення до культури, історії, мови, звичаїв і традицій українського народу;

– психолого-педагогічним – ґрунтується на вивченні психологічних особливостей молоді, їх урахуванні у процесі підготовки юнаків до військової служби, проведенні методичної роботи з узагальнення та поширення передового досвіду військово-патріотичного виховання, вдосконаленні форм і напрямів цієї діяльності;

– правовим – передбачає формування глибоких правових знань, прищеплення високої правової культури.

Методами патріотичного виховання є:

– переконання – формування впевненості в суспільній корисності діяльності з підготовки до захисту Вітчизни;

– стимулювання – реалізується в різноманітних формах заохочення та змагання;

– особистий приклад – діяльність тренера-викладача, який має бути взірцем для молоді та повинен забезпечити педагогічні вимоги, вміє дати доручення і перевірити його виконання;

– самопідготовка – процес активного формування і самовдосконалення, виховання почуття патріотизму, яке реалізується шляхом самозобов'язання, самостійного навчання та самоконтролю.

Формами патріотичного виховання є: лекції, бесіди, розповіді, екскурсії до музеїв, установ, підприємств, вищих навчальних закладів, зустрічі з

ветеранами війни, праці та військової служби, походи по місцях бойової слави, пошукова робота, участь у роботі клубів та гуртків фізично-патріотичного спрямування, громадських об'єднань, організацій сприяння прикордонній службі тощо.

Результативний блок моделі відображає оцінювання результатів процесу формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників та охоплює критерії (мотиваційно-особистісний, змістовий, дієвий) з відповідними показниками, що в комплексі характеризують три рівні сформованості такої готовності: низький, середній, високий.

При дотриманні виокремлених підходів, повноцінному забезпеченні обґрунтованих педагогічних умов комплексом відповідних методів і форм *результат* реалізації елементів моделі вбачаємо у сформованості у майбутніх учителів фізичної культури готовності до патріотичного виховання старшокласників.

2.3. Проектування змісту підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників на основі компетентнісного підходу

Відповідно до галузевого стандарту вищої освіти напряму підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» за освітньо-кваліфікаційною характеристикою передбачено виробничі функції, типові завдання діяльності та вміння, якими повинен володіти випускник вищого навчального закладу. У контексті проблеми, що розглядається, вагомими є такі виробничі функції:

1. Навчальна, що передбачає такі типові завдання діяльності:

– формування системи знань про фізичну культуру в процесі фізичного виховання, що має на меті володіння такими вміннями: формувати світоглядні засади щодо розвитку суспільства, культури, національних традицій, у тому числі у фізичній культурі та спорті;

– навчання рухових дій у процесі занять фізичними вправами, що має на меті володіння такими вміннями: поєднувати процес навчання рухової дії з вихованням особистості.

2. Виховна, що передбачає такі типові завдання діяльності:

– формування в навчально-виховному процесі ідейних основ раціональної поведінки, етичних норм і навичок. У галузевому стандарті вищої освіти наголошено, що, керуючись принципами гуманізму і демократизму, враховуючи національні цінності, звичаї і традиції під час реалізації навчально-виховного процесу в різних вікових групах, використовуючи різноманітні загальнопедагогічні методи впливу, а також специфічні чинники та шляхи впливу на формування особистості, що їх надає фізична культура, з метою формування ідейних основ раціональної поведінки, етичних норм і навичок, майбутній фахівець повинен уміти:

– формувати моральну свідомість, ідейну переконаність і мотиви діяльності (зокрема і фізкультурної), які узгоджуються з ідеалами високої моралі;

- виховувати моральні почуття патріотизму, дружби, колективізму, громадянського обов'язку, миру, гуманізму;
- формувати моральний досвід, тверді звички дотримуватись етичних норм, навичок суспільно-корисної поведінки, а також норм фізкультурної і спортивної етики;
- сприяти розвитку фізичних і духовних здібностей людини, досягненню всебічної підготовленості до творчої праці;
- формувати активну життєву позицію;
- сприяти вихованню волі в процесі фізичного виховання, що передбачає такі вміння:
 - формувати мотиваційні, інтелектуальні й моральні основи вольових проявів стосовно вимог фізкультурної та спортивної діяльності;
 - здійснювати різнобічний розвиток вольових якостей, необхідних у фізкультурній і спортивній діяльності, а також повсякденному житті (цілеспрямованості, ініціативності, рішучості, сміливості, самоволодіння, наполегливості, стійкості), та формувати на цій основі вміння організації позакласних занять фізичними вправами школярів, а саме:
 - організовувати змагання (класифікаційні, некласифікаційні, за шкільною програмою);
 - організовувати фізкультурно-оздоровчі та фізкультурно-спортивні заходи (дні здоров'я, турпоходи, фізкультурно-художні свята, спортивно-художні вечори, конкурси);
 - з метою використання додаткових можливостей позашкільних форм фізичного виховання, для повного і комплексного розв'язання завдань фізичного виховання вміти організовувати взаємодію з державними установами і громадськими організаціями для сприяння ефективній реалізації окремих позашкільних форм фізичного виховання учнів.

3. Планувальна, що передбачає такі типові завдання діяльності:

- планування позаурочної роботи з фізичного виховання, що передбачає такі вміння:

- складати загальношкільний річний план позаурочної роботи з фізичного виховання або відповідний розділ у шкільному плані;
- складати календар спортивно-масових заходів школи.

У підрозділі 1.3. обґрунтовано зміст підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. З метою вдосконалення теоретичних напрацювань з означеної проблеми важливо зацентувати увагу саме на проектуванні змісту такої підготовки. На основі аналізу навчального плану напряму спеціальності 6.010201 «Фізичне виховання» визначено, що майбутній фахівець повинен володіти професійними знаннями з:

- дисциплін соціально-гуманітарної підготовки;
- дисциплін фундаментальної, природничо-наукової та загальноекономічної підготовки;
- дисциплін професійної та практичної підготовки;
- вибіркового набору дисциплін.

Особистісні якості, якими повинен володіти випускник вищого педагогічного навчального закладу, вихований на патріотичних засадах для того, щоб вистояти в конкурентній боротьбі, який прийшов у заклад середньої освіти, – мають відповідати високій посаді вчителя фізичної культури.

В. Сластьонін якості вчителя об'єднав у групу «Психолого-педагогічна спрямованість» та виокремив такі якості: любов до дітей; захоплення педагогічною працею; психолого-педагогічна проникливість і спостережливість; педагогічний такт; педагогічна уява; організаторські здібності; справедливість, вимогливість, наполегливість, витримка; самооцінка; професійна здатність [232].

У проектуванні змісту підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників значну роль відводимо формуванню та розвитку в майбутніх фахівців відповідних професійно важливих якостей: наполегливості, мужності, активності,

ініціативності, чесності й справедливості, людяності, толерантності, стійкості духу, почуття національної гідності.

До професійно важливих якостей педагога, що належать до структури його готовності до патріотичного виховання старшокласників, виокремлюємо такі:

1. Професійне самовизначення особистості. Технологія підготовки майбутнього вчителя фізичної культури повинна тісно пов'язуватися з визначенням життєвого шляху людини [16]. До формування особистості вчителя фізичної культури у контексті його фахової підготовки до патріотичного виховання старшокласників належать такі якості: щирість, справедливість, поступливість, рішучість, постійне самовдосконалення, підвищення професійної майстерності, чітке розуміння суспільних вимог до професії вчителя та добросовісне ставлення до праці й відповідальність за неї.

2. Професіоналізм, компетентність учителя, що знає досконало свій предмет. Технологія професіоналізму вчителя фізичного виховання може проявлятися у творчій діяльності за фахом, у чіткій організації навчального процесу, в ефективній діяльності вчителя [15]. Отримання глибоких знань зі своєї спеціальності з урахуванням сучасного рівня розвитку – одне з основних завдань кожного майбутнього вчителя. Але темпи оновлення знань наразі досить високі. Їх подвоєння у провідних галузях науки відбувається кожні 5–7 років. Це вимагає особливої відповідальності кожного вчителя фізичної культури за зростання професійної компетентності, за вдосконалення навичок збирання й оброблення спеціальної інформації, що публікується у наукових і періодичних фахових виданнях.

На сьогодні помітна тенденція до зменшення спрямованості на цінність знання. Чим духовно багатшим буде вчитель, тим більше у нього буде можливості спрямувати учнів на хвилю пізнання. Справжній учитель, перебуваючи у стані вічного учнівства, не передає знання тим, що вчать, а

вчить їх учитися. Тому завдання кожного випускника – планування подальшого навчання та підвищення власної компетентності та кваліфікації.

3. Майбутній учитель фізичної культури повинен оволодіти педагогічною майстерністю, сукупністю сучасних пізнавальних засобів, принципів, методів і прийомів навчання і виховання, добре знати педагогіку, психологію, теорію і методику фізичного виховання, володіти широким колом професійних умінь і навичок. Сучасній школі потрібні педагоги, що глибоко знають свій предмет, володіють різноманітними педагогічними прийомами, мають ґрунтовну психолого-педагогічну підготовленість. Як наголошує Т. Ротерс, педагогічна майстерність охоплює низку структурних компонентів: морально-духовні цінності, професійні знання, соціально-педагогічні якості, психолого-педагогічні вміння, педагогічну техніку [220].

Для реалізації власних виховних можливостей майбутньому фахівцю потрібні ерудиція, культура, творчість, прагнення до отримання нових знань. Педагогічна майстерність є не що інше, як доведені до високого ступеня досконалості навчальні та виховні вміння. Активна громадянська позиція та ініціативність – це якості, що визначають готовність майбутнього фахівця до патріотичного виховання старшокласників.

Учитель фізичної культури повинен учитися педагогіки співпраці, будувати нові стосунки з учнями, батьками, з громадськістю, спортивною спільнотою, оволодівати педагогічною технологією, до змісту якої належить педагогічна техніка: мистецтво володіння психофізичним апаратом (голосом, мімікою, пластикою, спортивними прийомами і тому подібне). «Педагогічна техніка – це вміння використовувати власний психофізичний апарат як інструмент для виховного впливу. Це – володіння комплексом прийомів, які дають вчителю можливість глибше, яскравіше, талановитіше виявляти свою позицію і досягати успіхів у виховній роботі» [203].

Одним із елементів педагогічної технології, яку вивчають майбутні фахівці в Інституті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, є вміння професійно вирішувати

конфлікти. Це неодмінна і необхідна умова вдосконалення особистості вчителя.

4. Учитель фізичної культури повинен бути креативною особистістю, творчо мислити. Творчість учителя асоціюється із створенням якісно нових культурних, матеріальних і духовних цінностей. Педагогічна творчість містить елементи новизни, які найчастіше пов'язані не стільки з продукуванням нових ідей, принципів навчання і виховання, скільки з видозміною прийомів навчальної і виховної роботи, їх певною модернізацією. Виховна педагогічна діяльність є обов'язковим елементом формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Педагогічна творчість багато в чому залежить від старанності вчителя, його допитливості і прагнення шукати більш досконалі шляхи навчання і виховання. Тому в Інституті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка для опанування технологій варіативності навчально-тренувального процесу, застосовували методики взаємозамін наставників, викладачів, тренерів, що давало можливість вихованцям опанувати різні методи і прийоми проведення занять.

Таким чином, сучасного вчителя фізичної культури повинно відрізняти постійне прагнення до творчості, майстерності, новаторства. Мистецтво сучасного вчителя, очевидно, і полягає в тому, щоб з висоти своєї набутої життєвої мудрості вміти розуміти дитину, природу дитинства. Тільки розуміючи і приймаючи багатообразний і суперечливий світ думок, переживань, відчуттів дітей, учитель зуміє спрямувати їх на шлях пізнання, надихне їх на добрі справи.

5. Найважливішою професійно важливою якістю сучасного вчителя фізичної культури є висока моральність і культура. Учитель, окрім професійних знань і умінь, повинен володіти великим духовним, етичним потенціалом, такими людськими якостями, як працьовитість, доброта, любов до ближнього, співчуття, милосердя. Учитель повинен бути ідеалом, зразком

практичної реалізації таких моральних категорій, як обов'язок, совість, честь, проявляти терпимість до іншого способу життя, думок. Наставники в Інституті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка прагнуть побудувати навчально-виховний процес таким чином, щоб випускники завжди бажали бути схожими на них.

Педагогічна культура – це інтегральна якість особистості вчителя, що проектує його загальну культуру в професійну сферу, це синтез високого професіоналізму і внутрішніх властивостей педагога, володіння методикою викладання і наявність культурних та творчих здібностей. Це міра професійного засвоєння і перетворення накопиченого людством фізкультурно-спортивного досвіду. Учитель фізичної культури, який володіє високим рівнем педагогічної культури, має добре розвинені педагогічне мислення і свідомість, володіє творчим потенціалом і є зосередженням усесвітнього культурно-історичного досвіду.

На сьогодні серйозними проблемами стали підготовка вчителів, підвищення їх загальної та педагогічної культури. В Інституті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка завжди вчать, що стабільність (у тому числі, й державна) – це показник якості управління, а для тих, хто обрав професію свого життя «вчитель фізичної культури», кращою подякою є визнання того, що фізична культура для дітей – улюблений предмет.

6. Любов до дітей є найважливішою якістю учителя фізичної культури. Ця важка професія вимагає від людини, яка присвятила їй життя, постійного творчого горіння, душевної щедрості, любові до дітей, безмежної вірності справі. Учитель фізичної культури в школі є творцем як духовного світу, так і фізичної досконалості дитини. По суті у цих словах сформульований і соціальний статус учителя, визначено його місце і роль у процесі перебудови школи і оновлення суспільства.

Бути вчителем – не тільки велика честь, але й велика відповідальність, і не можна собі уявити педагога, тим більше молодого, без натхнення у праці, без таланту любові до дітей і до своєї благородної та важкої справи. Учитель ніколи не повинен забувати просту, але водночас велику істину: щоб бути хорошим учителем, треба передусім любити того, кому викладаєш. Саме цей принцип було покладено в основу виховного процесу в Інституті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка. Любити своїх вихованців, не залишати їх наодинці зі своїми проблемами, бути батьком для них – тільки в таких умовах може сформуватися людина, яка буде завжди пам'ятати про те, що вона потрібна своїм близьким, друзям, суспільству.

7. Функцію стратегічного компаса в діяльності вчителя фізичної культури виконує науковий світогляд. Світогляд – це система узагальнених поглядів на світ у цілому, місце людини в цій системі, її ставлення до навколишнього світу, обумовлена цією системою життєва позиція людини: ідеали, цілі, переконання і принципи пізнавальної та практичної діяльності. Світогляд значною мірою визначає принципи поведінки і діяльності вчителя, формує його ідеали, моральні норми, соціальні й політичні орієнтири.

На жаль, на сьогоднішній день система суспільних ідеалів виявилася розхитаною, і молода людина опинилася перед вибором відповідального рішення для реалізації власних потреб згідно з внутрішньою етичною установкою. Формування наукового світогляду є одним із найважливіших завдань усього навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. В Інституті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка формування наукового світогляду майбутнього вчителя фізичної культури здійснюється через систему наукової роботи студента, а саме: студентам пропонувалася наукова тематика до виконання курсових та кваліфікаційних робіт, пов'язана із компонентами їхньої фахової діяльності. Моделювалися педагогічні ситуації, які вимагали знань психології, конфліктології, педагогіки та морально-етичної підготовки.

8. Усвідомлення базових цінностей педагогічної діяльності – це своєрідна система переконань, ідеалів, прагнень, відносин, а також етичних принципів педагогічної взаємодії [230]. До таких цінностей сучасні дослідники відносять неповторність та недоторканність людського життя, гуманізм, мир, свободу, толерантність, милосердя, соціальне право і соціальне благополуччя, людську гідність, відмову від насилля, гармонію людини з навколишнім середовищем.

Володіння професійними знаннями. Специфіка змісту педагогічної освіти майбутнього вчителя фізичної культури повинна виражатися в оволодінні знаннями педагогічної антропології, яка створює системне знання про людину як суб'єкта освітнього процесу, що охоплює освіту і виховання. Тому змістовна реформа педагогічної освіти повинна бути пов'язана з відмовою від старої педагогічної парадигми «Знай свій предмет і викладай його» і її редукції («Знай методику викладання і слідуй їй неухильно») та зорієнтована на нову парадигму: «Знай, що розвивати у твоєму учневі, і зумій це забезпечити».

Визначаючи якість навчально-виховної роботи вчителя, зазвичай мають на увазі свідомість, глибину і міцність знань учнів, їх розумовий розвиток, етичну і естетичну вихованість. І це правильно, бо ефективність діяльності може бути оцінена тільки за її результатами. Є просто вправний учитель, який працює на звичайному професійному рівні, і є той, хто проявляє високі педагогічні вміння, майстерність і творчість, своїми знахідками збагачує мистецтво навчання і виховання. Є і викладачі, які піднімаються до рівня педагогічного новаторства, вносять істотні зміни до шкільної практики. Справжніх педагогів-новаторів не так багато, і з'являються вони нечасто. Таким чином, ступенями зростання професійної педагогічної діяльності вчителя є: педагогічні вміння, педагогічна майстерність, педагогічна творчість і педагогічне новаторство. Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній

основі. До таких важливих властивостей належать гуманістична спрямованість діяльності вчителя, його професійна компетентність, педагогічні здібності й педагогічна техніка [203, с. 30].

Володіння професійними навичками та вміннями, формування яких відбувається у процесі практичної підготовки майбутнього фахівця, охоплює:

1. Гностичні вміння, які передбачають здатність аналізувати науково-методичну літературу з проблем патріотичного виховання особистості засобами фізичної культури та спорту; визначати рівень виховного розвитку учнівського колективу; володіти сучасними технологіями патріотичного виховання старшокласників.

2. Комунікативні вміння, що передбачають здатність учителя фізичної культури до створення сприятливих умов соціальної взаємодії та спілкування старшокласників через організацію їхнього дозвілля, системного наповнення його моральним та виховним змістом, допомоги в самореалізації та становленні особистості учня.

3. Організаторські уміння, – це сприяння вихованню в учнів патріотичних почуттів засобами фізичної культури та спорту; створення умов для самореалізації особистості учня в умовах навчальної та позанавчальної діяльності; розроблення та проведення позакласних заходів патріотичного спрямування; створення умов для активного відпочинку учнів.

4. Проектувальні уміння, які передбачають прогнозування власної педагогічної діяльності з метою її корекції та підвищення виховних можливостей педагога у патріотичному вихованні молодого покоління.

5. Конструктивні – вміння керувати власними емоціями, створювати якісні умови для зацікавлення учнів діяльністю на уроках фізичної культури; здатність навчати учнів керувати власними емоціями, висловлювати власні погляди на проблеми; здатність до критичного мислення та аналізу своєї педагогічної діяльності.

6. Координаційні – вміння налагоджувати стосунки з батьками учнів; сприяти взаємодії учнівського та батьківського колективів з громадськістю з

метою патріотичного виховання школярів в умовах навчальної та позанавчальної діяльності.

7. Рухові – вміння володіти технікою фізичних вправ навчальної програми на уроках фізичної культури, позакласних спортивно-масових і оздоровчих заходах.

Межі вдосконалення професійної і педагогічної майстерності, у підвищення культури та формування наукового світогляду не існує. Потрібна систематична, цілеспрямована робота з розвитку всіх компонентів особистості вчителя.

З іншого боку, кожен викладач педагогічного вищого навчального закладу (від асистента до ректора) з урахуванням своєї спеціальності й посади зобов'язаний демонструвати механізми реалізації цієї моделі щодня, на кожному занятті (лекції, семінарі, практичному занятті й ін.) для того, щоб максимально сформувати ці якості особистості вчителя для їх застосування у професійній діяльності.

2.4. Навчально-методичний комплекс з формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників

З метою формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників створено навчально-методичний комплекс, що передбачав розроблення спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури», удосконалення навчальних програм з дисциплін професійної та практичної підготовки (дисципліни «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання») за рахунок введення додаткових змістових модулів до їх змісту.

2.4.1. Запровадження спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» у фахову підготовку майбутнього вчителя фізичної культури

Технології патріотичного виховання старшокласників (за К. І. Чорною) є такими: вироблення критичного способу мислення, динамічності та багатовимірності сприйняття навколишньої дійсності, здатності знаходити гуманістичну сутність у різноманітних етичних концепціях, виявляти свою особистісну позицію громадянина, патріота, гуманіста, активного суб'єкта розбудови громадянського суспільства та правової демократичної України.

Важливість запровадження спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» підтверджено на констатувальному етапі дослідження у процесі виявлення мотивації майбутнього вчителя фізичної культури до патріотично-виховної діяльності.

Змістовою складовою моделі формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників є спецкурс «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» (Додаток К). Він складається з 54 годин, з них: 18 годин – лекційних, 18 годин – практичних, 18 годин – самостійна робота. Форма контролю – залік. Зміст курсу об'єднує 9 тематичних блоків, містить завдання для практичних занять та самостійної роботи студентів.

Мета спецкурсу – формування в студентів усвідомлення важливості патріотичного виховання старшокласників; ознайомлення їх із формами, методами, принципами патріотичного виховання; підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотично-виховної педагогічної діяльності зі старшокласниками.

Завдання – ознайомлення студентів із сутністю та змістом патріотичного виховання та основними засадами його реалізації в системі середньої освіти.

У результаті вивчення курсу студенти повинні **знати:**

- сутність та зміст поняття «патріотизм» та дефініцій, суміжних з ним;
- нормативні та законодавчі акти, в яких розкрито мету та зміст патріотичного виховання молодого покоління;
- передумови, причини виникнення та організаційні засади розвитку патріотичного виховання в Україні;
- основи застосування досвіду діяльності молодіжних спортивно-гімнастичних організацій патріотичного спрямування;
- сучасні методи патріотичного виховання молоді, мету, завдання, принципи, засоби, форми й сучасні технології патріотичного виховання старшокласників;
- сутність та характер взаємозв'язку патріотичного, національного, громадянського, естетичного, військового виховання;
- завдання на педагогічну практику з патріотичного виховання учнів (для II, III та IV курсів);

уміти:

- аналізувати науково-педагогічну літературу з проблеми патріотичного виховання молодого покоління в діяльності вчителя фізичної культури;
- визначати роль патріотичного виховання в системі фізичної культури.

Спецкурсом передбачено:

1. Теоретичний (лекційний) виклад матеріалу за темами:

Тема 1. Патріотичне виховання в системі фізичної культури.

- 1.1. Сутність та зміст патріотичного виховання молодого покоління.
- 1.2. Мета та завдання патріотичного виховання в системі середньої освіти у нормативних та законодавчих актах (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Комплексна програма розвитку фізичної культури і спорту України, Державна національна програма «Освіта (Україна XXI ст.)», Національна програма

патріотичного виховання громадян, розвитку духовності, Національна доктрина розвитку освіти України, «Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти», «Концепція національно-патріотичного виховання молоді», «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» та ін.) – 2 год.

Тема 2. Ретроспективний аналіз становлення та розвитку патріотичного виховання в галузі фізичної культури. 2.1. Передумови, причини виникнення та розвиток патріотичного виховання в Україні. Діяльність молодіжних спортивно-гімнастичних організацій патріотичного спрямування (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) – «Сокіл», «Пласт», «Луг», «Січ», «Джура» та ін. – 2 год.

Тема 3. Зміст патріотичного виховання старшокласників у системі фізкультурної освіти. 3.1. Сучасні методи патріотичного виховання молоді. 3.2. Мета, завдання, принципи, засоби, форми й сучасні технології патріотичного виховання старшокласників – 2 год.

Тема 4. Патріотичне виховання в діяльності вчителя фізичної культури. 4.1. Взаємозв'язок патріотичного, національного, громадянського, військового, естетичного виховання. Теоретико-методичні основи застосування українських засобів фізичної культури та козацької педагогіки. Українські народні та рухливі ігри у фізичній культурі. Спортивні свята та українські забави. Українські народні свята. 4.2. Патріотичне виховання в навчальній, позанавчальній та позашкільній діяльності старшокласників. Патріотичне виховання учнів в умовах літнього відпочинку. Участь старшокласників у туристичних злетах. Планування патріотично-виховної роботи вчителя фізичної культури з учнями. Складання плану роботи вчителя фізичної культури. Застосування вправ патріотичного спрямування на уроках фізичної культури за видами спорту – 4 год.

У процесі реалізації репродуктивного етапу формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників важливим було оволодіння студентами такими вміннями:

- планувати патріотично-виховну роботу з учнями в урочній, позаурочній та позашкільній діяльності;
- розробляти плани-конспекти, сценарії позакласних виховних заходів;
- створювати проекти, творчі роботи з метою реалізації патріотично-виховного впливу на особистість учня.

Робота зі студентами передбачала такі форми:

А. Робота студентів на практичних заняттях зі спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури». Завдання для студентів:

1. Знайти у науково-педагогічній літературі визначення понять «патріотизм», «патріотичне виховання».
2. Проаналізувати нормативно-правові акти та закони України стосовно висвітлення мети та завдань патріотичного виховання. Висловити власну думку.
3. Ознайомитися з «Програмою патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (автори І. Бех, К. Чорна та ін.) та законспектувати основні тези з проблеми застосування сучасних методів патріотичного виховання молоді. У формі тез записати мету, завдання, принципи, засоби, форми й сучасні технології патріотичного виховання старшокласників відповідно до Програми.
4. Написати доповідь на тему: «Роль навчального закладу, сім'ї, держави та суспільства у патріотичному вихованні особистості».
5. Використовуючи науково-педагогічну, популярну та методичну літературу охарактеризувати основи застосування засобів національної фізичної культури та козацької педагогіки у галузі фізкультурної освіти.
6. Проаналізувати доцільність застосування українських народних та рухливих ігор, спортивних свят та українських забав, українських народних свят у фізичній культурі. Навести приклади із власного життєвого досвіду.

7. Скласти план роботи вчителя фізичної культури для 9, 10 чи 11 класу (період – від одного місяця до навчального року), враховуючи сутнісні та змістові складові патріотичного виховання молодого покоління.

8. Розробити проект запровадження системи патріотичного виховання старшокласників на уроках фізичної культури в школі.

9. Запропонувати перелік заходів патріотичного спрямування, що можуть бути використані на уроках фізичної культури в школі.

Важливою педагогічною умовою реалізації репродуктивного етапу є єдність змістового та дієвого компонентів готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Б. Самостійна робота студентів у процесі вивчення спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури». Завдання для студентів:

1. Написати твір-роздум на одну із тем: «Зв'язок патріотичного та фізичного виховання», «Моє власне розуміння поняття “патріотичне виховання”», «Патріотичне виховання в моєму житті».

2. Підготувати доповідь на тему: «Чи потребують удосконалення нормативно-правові акти та закони України в аспекті патріотичного виховання?». Що саме, на Вашу думку, необхідно змінити чи доповнити?

3. Виписати з підручника «Історія України» факти, що мають безпосереднє відношення до виникнення та розвитку патріотичного виховання в Україні.

4. Висловити власну думку стосовно патріотичних засад діяльності молодіжних спортивно-гімнастичних організацій патріотичного спрямування (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) – «Сокіл», «Пласт», «Луг», «Січ», «Джура» та ін.

5. Написати наукову статтю «Патріотичне виховання в Україні», здійснивши один із видів аналізу (порівняльно-історичний, правовий, структурний чи сутнісний). Обсяг статті – від 2 сторінок.

6. З огляду на власний досвід скласти тези, де буде висвітлено питання застосування досвіду діяльності спортивно-гімнастичних організацій кінця XIX – початку XX ст. в діяльності Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

7. Підготувати реферат на тему: «Сучасні методи патріотичного виховання молоді».

8. Відвідати урок, позакласний чи позашкільний захід патріотичного спрямування в школі (відповідно до плану роботи конкретного загальноосвітнього навчального закладу – за вибором викладача). Ознайомитися з роботою патріотичного гуртка (2 год.).

9. Підготувати та провести відкритий позакласний патріотично-виховний захід у школі. Розробити структуру та зміст заходу, підготуватися до нього. Залучити школярів до проведення заходу.

10. Підготувати та провести відкритий позакласний патріотично-виховний захід у вищому навчальному закладі за участі представників громадськості, педагогів, батьків та учнів шкіл. Розробити структури та зміст заходу, підготуватися до нього.

З метою підвищення рівня готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників за рекомендаціями студентів та викладачів Інституту фізичної культури спецкурс «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» введено до навчального плану підготовки фахівців за напрямом 6.010201 «Фізичне виховання» як навчальну дисципліну вільного вибору студента.

2.4.2. Дидактичне та навчально-методичне забезпечення навчального процесу фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури

Олюднення процесу навчання відбувається не за рахунок знань учителем теорії і технології навчання, а завдяки його володінню педагогічною технікою – основою педагогічної майстерності [22]. З огляду на це дидактичне забезпечення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників охоплює зміст освіти, форми та методи його засвоєння, закономірності та принципи організації процесу навчання.

Дидактика – це не тільки теорія навчання. Сучасна дидактика – це теорія освіти та навчання; вона містить такі загальнопедагогічні та психологічні категорії: освіта, розумовий розвиток, знання; навчання, зміст навчання, принципи навчання, цілі навчання, організаційні форми навчання, урок, дидактична система тощо. Головними категоріями дидактики є освіта, навчання, викладання (научування), принципи, методи, засоби навчання тощо [167].

У процесі дослідження визначено, що дидактичне забезпечення підготовки майбутнього фахівця до патріотичного виховання старшокласників за напрямом підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» обумовлене запровадженням авторського спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури», а навчально-методичне – введенням додаткових змістових модулів до дисциплін професійної та практичної підготовки «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання» та вибіркової навчальної дисципліни «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання» (Додаток В).

Відповідно до Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах науково-методичне забезпечення містить: державні стандарти освіти; навчальні плани; навчальні програми з усіх

нормативних і вибіркових навчальних дисциплін; програми навчальної, виробничої й інших видів практик; підручники і навчальні посібники; інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять; індивідуальні семестрові завдання для самостійної роботи студентів з навчальних дисциплін; контрольні завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять; контрольні роботи з навчальних дисциплін для перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу; методичні матеріали для студентів з питань самостійного опрацювання фахової літератури, написання курсових робіт і дипломних проектів (робіт) [208].

Навчальний план – це нормативний документ вищого навчального закладу, який складається на підставі освітньо-професійної програми та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркових навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік навчального процесу, форми та засоби проведення поточного і підсумкового контролю [208].

Важливо в цьому аспекті визначити роль міжпредметних та міжциклових зв'язків між дисциплінами професійної та практичної підготовки та дисциплінами вільного вибору студента, оскільки це дасть змогу сформувати цілісне уявлення майбутніх фахівців про зміст патріотично-виховної діяльності.

Розглянемо детальніше змістову структуру дисциплін, до яких було введено додаткові змістові модулі:

Дисципліна професійної та практичної підготовки «Вступ до спеціальності». Відповідно до навчального плану дисципліна викладалася в I семестрі. Загальний обсяг – 108 годин (3 кредити), з них: лекційних – 40 год., практичних – 20 год.; на самостійну роботу відведено 68 год.

Метою та завданнями дисципліни «Вступ до спеціальності» є формування у першокурсників майбутній фах та професію в галузі фізичної

культури; розвиток високих моральних, естетичних, психологічних і духовних якостей, необхідних для здійснення професійної діяльності.

На основі аналізу робочої навчальної програми дисципліни «Вступ до спеціальності» встановлено, що вона орієнтує студента на засвоєння знань стосовно особливостей професійної діяльності вчителя фізичної культури. Також у результаті вивчення дисципліни студент повинен знати права та обов'язки, які сприяють дотриманню здорового способу життя та норм поведінки особистості в суспільстві.

Основними формами роботи зі студентами є лекції та практичні заняття, індивідуальні та групові консультації, творчі письмові роботи, самостійне опрацювання наукової та методичної літератури. Практичні заняття дозволяють поглибити лекційний курс, узагальнити теоретичний матеріал та заохотити майбутніх фахівців до самостійної роботи. Дисципліна «Вступ до спеціальності» є комплексною, до її змістової структури було введено вивчення таких тем:

1. Форми та засоби патріотичного виховання учнівської молоді.
2. Історія та традиції розвитку фізкультурно-спортивного руху в Сумській області.
3. Основні принципи патріотичного виховання в Україні.

Дисципліна професійної та практичної підготовки «Теорія та методика фізичного виховання». Відповідно до навчального плану дисципліна викладалася в III, IV, V, VI, VII та VIII семестрах. Загальний обсяг дисципліни – 396 год. (11 кредитів), з них: лекційних – 104 год., практичних – 134 год.; на самостійну роботу відведено 158 год.

За Б. Шияном, теорія фізичного виховання є основним загальнотеоретичним профільним предметом професійної освіти фахівців з фізичного виховання і спорту. Ця дисципліна має першочергове значення у формуванні професійного кредо майбутнього фахівця, його професійних поглядів і переконань. Значення теорії фізичного виховання в системі професійної освіти визначається не тільки тим, що вона надає необхідний

фахівцеві обсяг конкретних знань. Не менш важливим є і те, що вона розвиває його здатність широко осмислити свою професійну діяльність, бачити за окремими явищами їх загальну суть, правильно орієнтуватись у всій сукупності найскладніших зв'язків і відношень. Іншими словами, теорія фізичного виховання має важливе світоглядне значення. Методика фізичного виховання, за визначенням дослідника, є спеціальною галуззю педагогіки, упорядкованою сукупністю методів, методичних прийомів, засобів і форм фізичного виховання [280].

Як навчальна дисципліна, теорія фізичного виховання визначає:

- мету і завдання, які повинні бути вирішені у процесі фізичного виховання;
- принципові підходи до досягнення мети і вирішення завдань;
- ефективні засоби вирішення завдань;
- методи спільної роботи вчителя й учнів у процесі фізичного виховання;
- оптимальні форми побудови процесу фізичного виховання;
- закономірності управління процесом навчання і виховання фізичних якостей.

З огляду на це до змістових модулів вивчення дисципліни «Теорія та методика фізичного виховання» було введено такі теми:

- II курс. 1. Взаємозв'язок фізичного та патріотичного виховання.
2. Компоненти виховної роботи вчителя фізичної культури у молодшій школі.
3. Виховання фізичних якостей особистості як складова патріотичного виховання молодших школярів.
4. Форма та структура документів для організації позакласної роботи з фізичного виховання, вивчення їх змісту: календарний план масових фізкультурно-оздоровчих заходів і спортивних змагань, положення про спартакіаду та змагання з окремих видів спорту, сценарії заходів патріотичного спрямування в молодшій школі.

III курс. 1. Сучасні форми патріотично-виховної роботи вчителя фізичної культури у загальній школі.

2. Патріотично-виховні заходи в урочній та позанавчальній діяльності старшокласників.

3. Планування виховних заходів патріотичного спрямування для старшокласників.

4. Функції класного керівника в патріотичному вихованні школярів.

IV курс. 1. Методи спільної роботи вчителя й учнів у процесі патріотичного виховання.

2. Принципи патріотичного виховання у роботі зі старшокласниками.

Дисципліна професійної та практичної підготовки «Організація та методика спортивно-масової роботи». Відповідно до навчального плану дисципліна викладалася у VI семестрі. Загальний обсяг – 90 год. (2,5 кредити), з них: лекційних – 26 год., практичних – 28 год.; на самостійну роботу відведено 36 год.

Мета викладання дисципліни полягає у забезпеченні студентів необхідними теоретичними знаннями та практичними навичками професійної діяльності організатора масової фізичної культури.

У результаті вивчення курсу студент повинен володіти системою знань про особливості організації масової фізичної культури на різних ланках фізкультурного руху, вміннями та навичками з методики організації фізкультурно-оздоровчої роботи зі школярами.

З метою формування в студентів розуміння важливості патріотичного виховання в спортивно-масовій роботі до змістової структури дисципліни було введено вивчення таких тем:

1. Розроблення виховних, спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів патріотичного спрямування на основі вивчення передового педагогічного досвіду та наукових розробок педагогів та учених.

2. Патріотичне виховання в позанавчальній та позашкільній діяльності старшокласників.

3. Патріотичне виховання учнів в умовах літнього відпочинку. Участь старшокласників у туристичних злетах.

4. Зміст патріотичної діяльності організатора спортивно-масової роботи в школі.

Дисципліна професійної та практичної підготовки «Рухливі ігри з методикою викладання». Відповідно до навчального плану дисципліна викладалася в II семестрі. Загальний обсяг – 108 год. (3 кредити), з них: лекційних – 12 год., практичних – 42 год.; на самостійну роботу відведено 54 год.

Метою вивчення дисципліни «Рухливі ігри з методикою викладання» є формування цілісної системи теоретичних та методичних знань, практичних умінь та навичок організації проведення різних форм занять рухливими іграми; розвиток професійного мислення та професійно значущих особистісних якостей учителя фізичної культури.

Вибір дисципліни для формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників зумовлений виховним значенням рухливих ігор, а саме тим, що вони сприяють вихованню в учнів моральних та вольових якостей; формують повагу до традицій національної фізичної культури.

У процесі занять рухливими іграми виховуються такі риси особистості, як наполегливість, витривалість, удосконалюються спритність, здатність керувати своїм фізичним та психологічним станом.

З огляду на це основним завданням вивчення дисципліни «Рухливі ігри з методикою викладання» є формування в студентів теоретичних знань та практичних умінь щодо застосування командних та групових естафет на уроках фізичної культури з метою виховання в учнів патріотичних рис характеру.

До змістових модулів вивчення дисципліни «Рухливі ігри з методикою викладання» було введено такі теми:

1. Українські народні та рухливі ігри у фізичній культурі.

2. Виховне значення рухливих ігор.

3. Рухливі ігри на перервах та фізкультхвилинки на уроці фізичної культури.

4. Звернення до українських народних ігор у позаурочних час.

Вибіркова навчальна дисципліна (за вибором навчального закладу) «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання». Відповідно до навчального плану дисципліна викладалася в I семестрі. Загальний обсяг – 54 год. (1,5 кредити), з них: лекційних – 18 год., практичних – 18 год.; на самостійну роботу відведено 18 год.

Мета вивчення дисципліни – формування в майбутніх фахівців конкретних знань і вмінь, необхідних для успішної практичної діяльності в галузі фізичного виховання.

Основне завдання дисципліни – сформувати в студентів уявлення про сутність та зміст майбутньої професійної діяльності.

До змістових модулів вивчення дисципліни «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання» було введено такі теми:

1. Основні принципи та особливості організації праці вчителя фізичної культури з патріотичного виховання старшокласників.

2. Виховні та громадсько-політичні заходи в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

Міжпредметні зв'язки між циклами дисциплін у підготовці майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання подано у Додатку Д.

З огляду на зміст матеріалу, представленого у цьому підрозділі дисертаційного дослідження, зазначимо, що реалізація навчально-методичного забезпечення освітнього процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників передбачає:

– удосконалення навчальних програм, розроблення методичних рекомендацій, спрямованих на запровадження особистісно зорієнтованих технологій патріотичного виховання;

– створення умов для професійного розвитку особистості студента;

– актуалізацію науково-дослідної та самостійної роботи майбутніх фахівців;

– співпрацю з науковими установами, вищими навчальними закладами, державними та громадськими організаціями;

– репрезентацію змісту діяльності та здобутків суб'єктів навчально-виховного процесу.

2.4.3. Організація позааудиторної, науково-дослідної та самостійної роботи студентів у підготовці до патріотичного виховання старшокласників

Позааудиторна робота. Значне місце в системі формування всебічно розвиненої особистості студента відведено позааудиторним формам виховання: діяльності наукових гуртків, творчих студій, конференцій, дискусійних клубів, зустрічам з письменниками, художниками, акторами; екскурсіям, походам та ін. Усі студенти на добровільних засадах мають бути охоплені різними формами і видами діяльності поза межами суто навчальної роботи, виходячи із необхідності задоволення їхніх індивідуальних потреб, які є джерелом формування мотивів діяльності особистості [125].

О. Онопрієнко розглядає педагогічні умови, що забезпечують реалізацію завдань патріотичного виховання у позааудиторній роботі з підготовки фахівців у вищому навчальному закладі. Такими умовами є:

- урахування стану сформованості цінностей самоосвіти та самовиховання майбутнього вчителя фізичної культури;
- потрактування діалогового принципу як основного у взаємодії викладачів та студентів під час позааудиторної діяльності;
- визначення оптимального рівня сприйняття студентами позааудиторної діяльності, яка передбачає використання особистого часу;
- конкретизація професійно орієнтованого характеру позааудиторної діяльності;
- з'ясування відповідності змісту позааудиторної діяльності пізнавальним та особистим інтересам студентів;
- стимулювання потреб студентів до усвідомлення та самоусвідомлення, розширення світоглядних орієнтацій, формування самостійності, цілеспрямованості, відповідальності й творчості;
- індивідуалізація та диференціація навчання з урахуванням нерівномірності професійної підготовки майбутнього учителя фізичної культури;

– використання методу моделювання професійних ситуацій із патріотичної проблематики, спрямованих на розширення сфери знань, умінь та навичок студентів для їх подальшої реалізації в практичній педагогічній діяльності тощо [195].

У Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка відпочинок у студентів зазвичай традиційний. Велика увага приділяється колективним заходам: туристичним походам, основам альпінізму, проходженню програми курсу самовиживання, участі в міських туристичних змаганнях, марш-кидки по пересічній місцевості тощо.

Важливою формою позааудиторної роботи в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя до патріотичного виховання старшокласників є діяльність Сумського міського громадського об'єднання «Загін охорони громадського порядку та державного кордону «Сокіл», членами якого є студенти Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, які навчаються за напрямом підготовки «Фізичне виховання». Ініціатором створення та фундатором Загону є кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Сумського державного університету О. Бріжатий, в.о. доцента кафедри теорії та методики фізичної культури С. Чередниченко та автор дисертаційного дослідження, який є його нинішнім керівником. Статут діяльності Загону наведено в Додатку 3.

Сокільську ідею на Сумщині відтворено на факультеті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка у 1998 році. Передумовою створення спортивного товариства «Сокіл» у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка на факультеті фізичної культури було вивчення оновленого змісту історії розвитку фізичної культури в Україні, коли на початку створення незалежної і суверенної держави, спортивна наукова спільнота активно почала досліджувати період становлення системи фізичного виховання до радянських часів. У північно-східному регіоні

України історично впливова діяльність «Соколу» була незначною в порівнянні з регіонами Західної України. З'ясовано, що тільки на Чернігівщині соколи вели активне спортивне життя та займалися культурно-просвітницькою роботою. Але бажання створити осередок «Соколу» в Сумах підсилювалося перемогою вихованця факультету Томенка Олександра на Всеукраїнській предметній олімпіаді з теорії і методики фізичного виховання у Львові, де традиції сокільства закладені з часів його заснування, а одним із завдань предметної олімпіади було виявлення знань про розвиток фізичної культури в Україні.

На початку 1998 року педагогічний колектив факультету фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка прийняв рішення створити осередок спортивного товариства «Сокіл» та сформувати сокільську групу студентів – майбутніх учителів фізичної культури. Метою такої роботи було: визначити вплив сокільського виховання на процес підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Для охорони громадського порядку і попередження правопорушень на території університету та у місцях проживання студентів соколи самоорганізовувалися для надання допомоги правоохоронним службам, здійснювали чергування і патрулювання на прилеглих територіях, а при необхідності – залучалися до охорони порядку в місцях масового зібрання громадян.

«Загін охорони громадського порядку і державного кордону «Сокіл» (далі – Загін) зареєстровано рішенням виконавчого комітету Сумської міської ради № 127 від 27.02.2003 р. Згідно зі статтею № 19 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» Загін діє відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 1 серпня 2008 року.

Правовою основою діяльності Загону є Конституція України, Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного

кордону», інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань охорони громадського порядку і державного кордону, боротьби із злочинністю та адміністративними правопорушеннями, а також статут формування.

Основними завданнями діяльності Загону є:

1) у сфері охорони громадського порядку:

- надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним провинам і злочинам;

- інформування органів та підрозділів внутрішніх справ про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця зосередження злочинних угруповань;

- сприяння органам внутрішніх справ у виявленні й розкритті злочинів, розшукуванні осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь в організації безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою безпритульністю і правопорушеннями неповнолітніх;

2) у разі виникнення надзвичайних ситуацій:

- надання невідкладної допомоги особам, потерпілим від нещасних випадків чи правопорушень;

- участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку.

До складу Загону приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку, виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання.

Перспективою розвитку Загону є якнайбільше залучення студентської молоді з усіх вищих навчальних закладів міста Суми, тому що молодь, яка залучається до виконання функцій щодо забезпечення охорони громадського порядку в місті, є відповідальною перед суспільством та виховує в собі морально-патріотичні риси.

За активну участь в охороні громадського порядку, сприяння органам внутрішніх справ у справі зміцнення законності та правопорядку кращих членів Сумського міського громадського об'єднання «Загону охорони громадського порядку «Сокіл» нагороджують почесними грамотами Сумського міського голови та грамотами УВМВС України в Сумській області. По закінченні навчання випускників запрошують до лав різних спецпідрозділів Збройних сил України, МВС України та охоронних структур різного профілю.

Діяльність Загону спрямована на формування цілісної системи з метою забезпечення процесу національно-патріотичного виховання молоді, а саме «виховання почуття патріотичного обов'язку, поваги до чинного законодавства та засад демократичної, правової держави та сприяють формуванню готовності до захисту Батьківщини» [111]. Обов'язковою умовою успішної діяльності члена Загону є знання законів та державної символіки України, повага до державної атрибутики.

Самостійна робота. Інтерес до проблеми самостійної роботи студентів зберігається вже протягом десятиліть і не зменшується нині. Проте необхідно зазначити, що якщо вивченню самостійної роботи як категорії психолого-педагогічної науки присвячена значна кількість досліджень, то цього не можна сказати про місце самостійної роботи в підготовці викладача фізичної культури.

Загальновідомо, що в основі підготовки фахівців з фізичної культури має бути самостійна фізична підготовка. Виконання самостійної роботи пов'язане з розв'язанням системи навчально-пізнавальних завдань, які є складовими процесу професійної підготовки. Від правильно поставленого та усвідомленого студентами навчально-пізнавального завдання значною мірою залежить ефективність засвоєння знань, умінь та навичок.

І. Литвинова та В. Явтушенко наголошують на тому, що самостійна робота виконує пізнавальну, навчальну та виховну функції. Сутність пізнавальної функції полягає в тому, щоб поглибити й розширити ті знання,

які студент отримав під час лекцій, семінарських занять. Навчальна функція полягає в тому, щоб допомогти студенту напрацювати певні навички і вміння користуватися навчальною і спеціальною літературою. Виховна функція самостійної роботи полягає в тому, щоб знання студентів перетворити на глибокі особисті переконання, реалізувати основні напрями національно-патріотичного виховання [161].

Аналітичний огляд літературних джерел, навчальних планів напряму підготовки 6.010201 «Фізичне виховання», узагальнення педагогічного досвіду провідних фахівців та дидактування навчальних програм з дисциплін професійної та практичної підготовки дозволили розробити та впровадити експериментальну програму самостійної підготовки у навчальний процес.

Заняття у групі є невіддільною частиною самовиховання і передбачають: уміння спільно діяти, організовувати заняття, дбати один про одного. У цьому процесі студентам допомагають викладачі, які відіграють роль менторів, скеровують самостійну діяльність молоді в корисному напрямі.

Самовиховання студентів охоплює такі компоненти (рис. 2.2.):

- а) обов'язкове дотримання загального режиму життя;
- б) самопереконавання, самоспонування і самопримус до виконання тренувальної програми і змагального результату;
- в) саморегуляція емоцій, психічного і загального стану за допомогою аутогенних та інших методів і прийомів;
- г) постійний самоконтроль.

Проте відповідно до загальної спрямованості системи виховання формування свідомості студентів визначається насамперед вимогами моралі й етики, складовою частиною якої є спортивна етика. Тому вольова підготовка тісно пов'язана з моральною і традиційно визначається як морально-вольова підготовка.

Характерними ознаками системи самостійної фізичної підготовки, спрямованої на формування спортивно-технічного, навчально-педагогічного,

організаційно-управлінського аспектів підготовки майбутніх фахівців фізичної культури є практична спрямованість, забезпечення орієнтовної основи самостійної діяльності, що передбачено навчальними планами. З-поміж компонентів процесу виконання самостійної роботи у підготовці фахівців з фізичної культури визначають також фізичну підготовку.

Організація самостійної роботи студентів – складний педагогічний процес, що вимагає постійного збереження інтересу студентів цієї спеціалізації до виконання рухових завдань. Обсяг самостійної роботи студентів за робочими планами з дисциплін професійної та практичної підготовки складає 1656 годин.

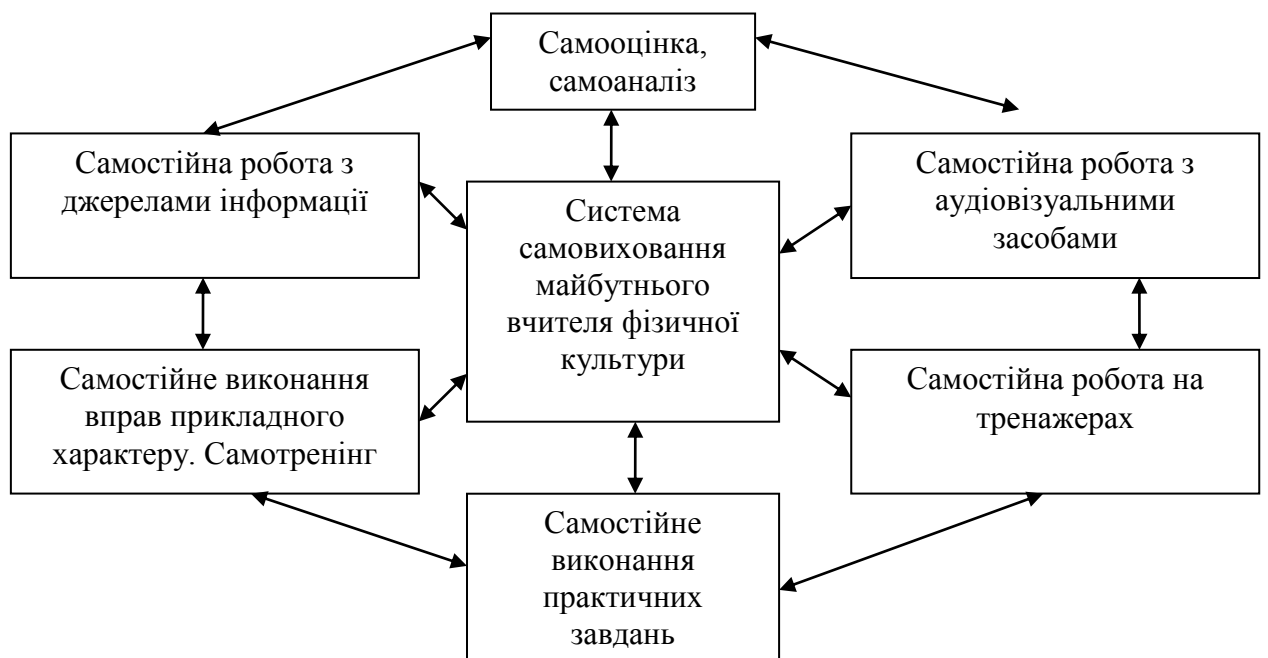

Рис. 2.2. Схема самовиховання студентів у процесі фахової підготовки до патріотичного виховання старшокласників

Зміст і структура самостійної фізичної підготовки, спрямовані на покращення самостійної підготовки студентів, відображені на рис. 2.3.

Складовими частинами комплексу самостійної підготовки студентів є:

1. Організація самостійної роботи кваліфікованим викладачем (постановка мети та завдань, поділ студентів на групи та призначення відповідальних у цих групах, визначення місць проведення занять, добір спеціальних вправ для вирішення завдань).

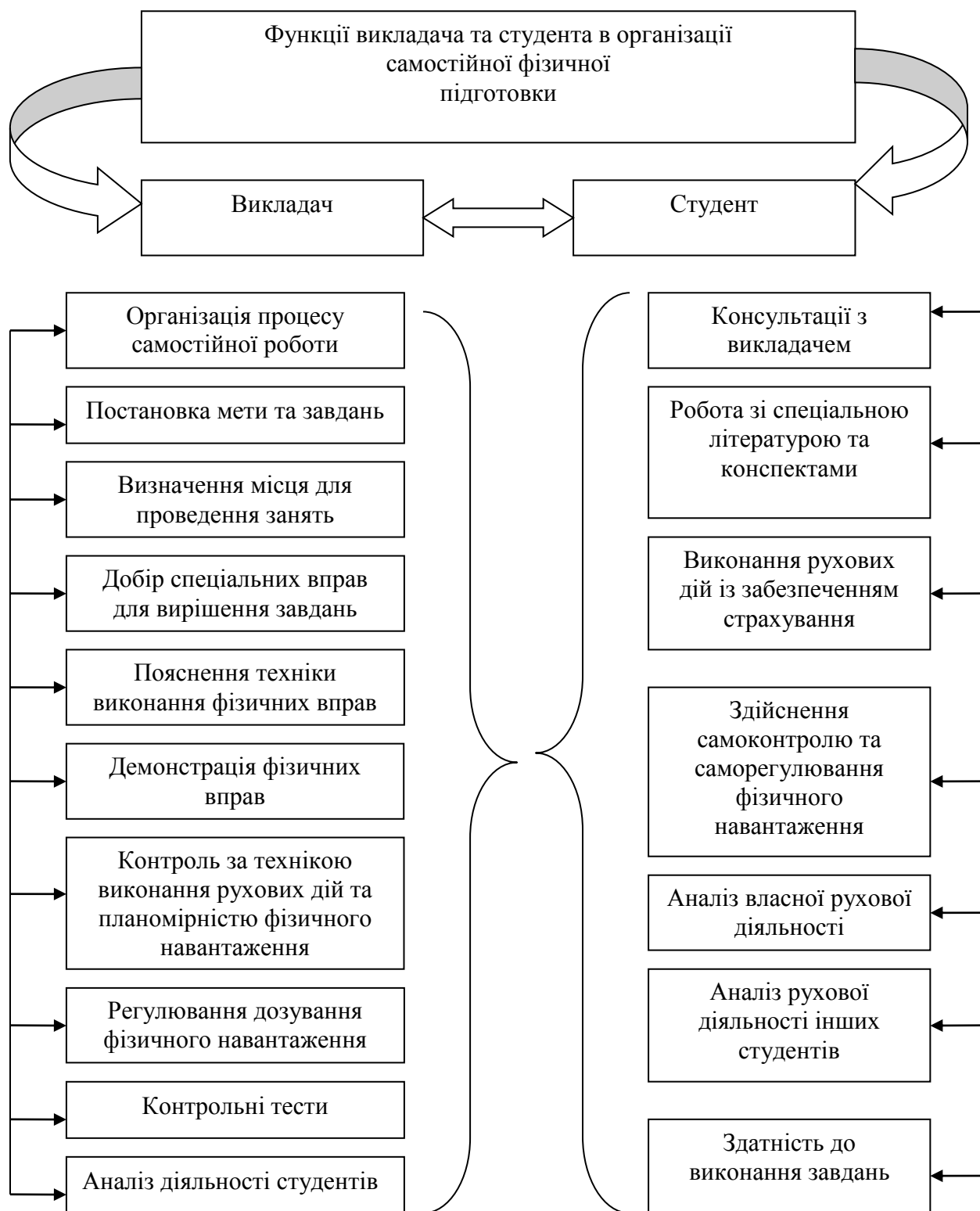

Рис. 2.3. Структурна схема системи самостійної підготовки студентів

2. Проведення вступного заняття (пояснення техніки безпеки під час виконання вправ, техніки виконання фізичних вправ, демонстрація фізичних вправ).

3. Контроль техніки виконання рухових дій та планомірності фізичного навантаження (регулювання дозування фізичного навантаження, аналіз діяльності студентів).

4. Контрольні тести (проводяться наприкінці кожного семестру з метою перевірки динаміки фізичної підготовленості студентів).

Науково-дослідна робота студентів у професійній підготовці до патріотичного виховання старшокласників передбачає: підготовку до навчальних занять з дисциплін «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання», а саме:

- аналіз актуальних проблем патріотичного виховання;
- написання доповідей та рефератів з проблеми патріотичного виховання молоді.

Студенту-досліднику пропонується організувати роботу з літературними джерелами на основі поданого далі алгоритму:

1. Виявлення основної ідеї автора, уточнення його погляду на проблему, що розглядається.
2. Специфіка розкриття проблеми автором.
3. Новизна особистого внеску автора у вивчення проблеми.
4. Що автору вдалося аргументувати, а що не вдалося.
5. У чому Ви як дослідник не погоджуєтесь з автором?
6. Які рішення проблеми, на Ваш погляд, не розкриті автором?
7. Власна теоретична оцінка студентом наукової статті.

Написання наукових статей з метою участі студентів у конференціях, присвячених актуальним проблемам патріотичного виховання старшокласників.

Написання курсових робіт з теорії та методики фізичного виховання (VII семестр), тематика яких відображає актуальні проблеми патріотичного виховання сучасної молоді та традицій національної фізичної культури.

Написання випускних кваліфікаційних робіт. Зокрема, в період роботи над дисертаційним дослідженням в Інституті фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка захищено випускні кваліфікаційні роботи за такими темами:

1. «Особливості методики занять з фізичної культури старшокласників, яка спрямована на військову діяльність».
2. «Допризовна фізична підготовка старшокласників на уроках фізичної культури».
3. «Традиції фізичного виховання України та їх використання в загальноосвітній школі».
4. «Сокільський рух на українських землях наприкінці XIX – початку XX століття».
5. «Сокільський рух як система фізичного вдосконалення і морального розвитку молоді».

Науково-дослідна робота студентів у процесі фахової підготовки до патріотичного виховання старшокласників мотивує особистість майбутнього вчителя фізичної культури до здійснення виховної діяльності.

2.4.4. Педагогічна практика у професійній підготовці майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників

У контексті дослідження підготовки вчителя фізичної культури до патріотичного виховання доречно звернутися до педагогічної практики як основи формування та становлення особистості майбутнього фахівця в умовах реального навчально-виховного процесу закладу шкільної освіти. У процесі педагогічної практики відбувається перевірка теоретичної та практичної підготовленості студентів до самостійної вчительської діяльності та створюються умови для підвищення професійної майстерності майбутнього фахівця.

Основною метою педагогічної практики є створення максимальних умов для підготовки студента до діяльності вчителя фізичної культури; апробація знань, умінь та навичок, набутих у процесі навчання у вищому навчальному закладі; реалізація всіх видів виховної роботи, передбачених програмою з фізичної культури (творчий підхід), а також виховного впливу громадської, спортивно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи, спрямованої на формування в учня патріотичних почуттів (любові до Батьківщини, колективізму, совісності, взаємодопомоги, толерантності, відповідальності) та усвідомлення громадянського обов'язку.

Педагогічна практика майбутніх фахівців фізичної культури є предметом наукових досліджень таких учених, як Н. Білоконна, В. Васенко, М. Гальченко, Т. Горобець, М. Єпіхіна, О. Іонов, О. Ільїна, С. Кара, Г. Карнаухов, Т. Коваленко, Л. Куликова, О. Матвєєва, Т. Михайлова, Т. Отрошко, Г. Черкас, А. Яворський та ін.

Формування професійно-ціннісних орієнтацій у процесі педагогічної практики досліджували І. Ємельянова, Н. Пряникова та ін. Формування компетентності майбутнього фахівця у процесі педагогічної практики аналізували І. Ганічева, С. Дзидзоєва, Т. Крюкова, М. Утаєв та ін. учені.

Педагогічну практику як результат становлення майбутніх учителів студіювали С. Буднікова, М. Курбонова, О. Салівон та ін.

Вважаємо, що доцільним є введення в навчальний процес вищого закладу освіти проходження педагогічної практики студентами на кожному курсі, починаючи з першого, оскільки це сприятиме неперервному розвитку та закріпленню знань, умінь та навичок і неперервному вдосконаленню професійної компетентності з метою подальшої успішної педагогічної діяльності.

Відповідно до Наказу № 93 від 8 квітня 1993 р. Міністерства освіти України «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» практика студентів є невід'ємною складовою процесу підготовки спеціалістів у вищих навчальних закладах. Згідно з Положенням практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь відповідно до різних освітніх та кваліфікаційних рівнів: молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр.

У сучасній науково-педагогічній науці педагогічна практика визначається як:

- умова та засіб формування професійної компетентності педагога [102];
- процес, в результаті якого відбувається засвоєння навичок майбутньої педагогічної діяльності і який дає можливість студенту-практиканту вирішувати теоретичні та практичні проблеми, відчувати відповідальність за свої слова й дії в умовах реальної педагогічної роботи [57];
- матриця формування педагогічної майстерності вчителя [50];
- оптимальний фактор формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів, що забезпечує долучення студентів до професійного співтовариства та стимулює їх орієнтацію на педагогічні цінності в контексті професійної соціалізації [82].

М. Курбонова виділяє параметри, що свідчать про ступінь професійного становлення майбутнього фахівця у процесі педагогічної практики:

- наявність емоційно-ціннісного ставлення власне до діяльності та до себе у процесі цієї діяльності;
- особистісні якості та система вмінь та ефективність їх застосування;
- система знань та усвідомлення їх використання [129].

С. Дзидзоєва [70] наголошує на тому, що основна мета педагогічної практики – створення умов для самореалізації, самовираження, самовизначення особистості студента як суб'єкта професійної діяльності, як особистості компетентного педагога, здатного працювати в умовах конкурентності та різних типів навчальних закладів. Для реалізації зазначеної мети, як вважає дослідниця, необхідно не лише оновити зміст та технології навчання, але й перш за все підготувати спеціаліста, здатного вирішувати ці складні соціально-педагогічні завдання.

У процесі підготовки майбутнього вчителя фізичної культури педагогічна практика студентів є основою реалізації теоретичних знань та практичних умінь з патріотичного виховання молодого покоління.

Відповідно до навчального плану підготовки спеціалістів за напрямом 6.010201 «Фізичне виховання» педагогічна практика проводиться:

- на II курсі в 4 семестрі – педагогічна практика (виробнича) у молодшій школі. Загальна кількість годин – 162 (4,5 кредити);
- на III курсі в 5 семестрі – педагогічна практика (виробнича) у загальній школі. Загальна кількість годин – 216 (6 кредитів);
- на IV курсі – практика за профілем майбутньої роботи. Загальна кількість годин – 324 (7 кредитів).

У методиці формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників педагогічна практика є важливим компонентом професійної підготовки. Перейдемо до детального обґрунтування кожного з наведених видів педагогічної практики.

Виробнича педагогічна практика студентів II курсу в молодшій школі проводилася в загальноосвітніх школах з 1 по 4 класи (термін проведення – квітень). Базові школи для проведення практики обиралися на основі високих показників фізичної підготовленості учнів, особистих якостей і професійної підготовки вчителів фізичної культури, а також при наявності відповідної матеріальної бази.

Програмою педагогічної практики передбачалося комплектування бригад студентів, лідерами яких є декілька осіб, з яких потім обирається староста. Основне завдання старости – формування мікроклімату в колективі, вирішення проблем, що виникають, регулювання міжособистісних стосунків, сприяння активності студентів у виконанні завдань педагогічної практики тощо. Такий підхід до організації педагогічної практики студентів сприяє формуванню та розвитку таких патріотичних почуттів, необхідних для професійної діяльності вчителя фізичної культури, як колективізм, відповідальність, толерантність, повага до інших, лідерство, відповідальність за власні дії, дотримання порядку, здорового способу життя – вони розвивають волюві якості характеру майбутнього фахівця.

Починається практика в IV семестрі після вивчення курсу «Теорія і методика фізичного виховання». Практика триває 4 тижні. Обсяг практики – 162 години (4,5 кредити). Протягом першого тижня студенти знайомляться з організаційною, навчально-методичною, спортивною і фізкультурно-оздоровчою, навчально-дослідницькою та виховною роботою школи. Студентів розподіляють по класах. Кожен практикант прикріплюється до одного класу. Вся звітна документація ведеться відповідно до цього класу. Починаючи з першого тижня педагогічної практики, студенти проводять по 3 уроки фізичної культури в прикріплених класах, наперед готуючи плани-конспекти та іншу документацію.

Зміст практики передбачає:

Організаційну роботу:

1. Колективні форми роботи.

Участь в установчій конференції, тематика якої охоплює мету і завдання педагогічної практики, основні питання змісту та організацію педагогічної практики студентів II курсу.

Співбесіда з працівниками школи: директором школи, вчителем фізичної культури, класним керівником.

Ознайомлення зі школою: умовами роботи та матеріально-технічною базою; розташуванням адміністративних і допоміжних приміщень, навчальних кабінетів; організацією діяльності вчителів та учнів в умовах здійснення різних форм навчальної і виховної роботи; виконанням учителями та учнями елементів навчального дня.

Ознайомлення з умовами організації фізичного виховання в школі: наявністю матеріально-технічного забезпечення для проведення уроків з фізичної культури за розділами програми та позакласної роботи; станом спортивного інвентарю і обладнання, їх кількістю і умовами зберігання; наявністю та оснащенням методичного кабінету з фізичної культури.

Участь у зборах, нарадах бригади з керівником практики та методистами, обговорення проведених уроків фізичної культури.

Участь у підсумковій конференції та захист студентами педагогічної практики.

2. Індивідуальні форми роботи.

Складання індивідуального плану роботи на період практики.

Оформлення індивідуальної залікової документації з практики та подання її методисту з фаху відразу по закінченні педагогічної практики.

Навчально-методична робота.

1. Колективні форми роботи.

Загальне ознайомлення з планом роботи школи на навчальний рік, надане директором або його заступниками (завучем, організатором).

Ознайомлення з формою та структурою документів позакласної роботи з фізичного виховання, вивчення їх змісту: календарним планом масових фізкультурно-оздоровчих заходів і спортивних змагань, положенням про

спартакіаду та змагання з окремих видів спорту, сценаріями фізкультурних свят.

Перегляд та обговорення одного з фізкультурно-оздоровчих або спортивних заходів кожної конкретної форми організації фізичного виховання учнів разом з методистом з фаху: заходи в режимі навчального дня (гімнастика до занять, фізкультурні хвилинки, фізичні вправи на подовжених перервах); заняття в гуртках загальної фізичної підготовки; заняття фізичною культурною в групах подовженого дня; масові спортивні змагання та ігри.

Участь у методичних нарадах, які проводять керівники практики, та обговорення виконаних практикантами конкретних завдань.

Вивчення змісту документів, присвячених плануванню роботи з фізичної культури (робочих планів, планів-конспектів та ін.).

Перегляд уроків фізичної культури, які проводять учителі в молодших, середніх і старших класах з подальшим їх обговоренням у присутності вчителя та методиста з фаху.

Участь в обговоренні уроків, які проводять інші студенти-практиканти.

2. Індивідуальні форми роботи.

Розроблення планів-конспектів з фізичної культури для прикріплених класів.

Проведення уроків фізичної культури у прикріплених класах самостійно.

Спортивна і фізкультурно-оздоровча робота

1. Колективні форми роботи.

Проведення орієнтовного комплексного тесту в прикріпленому класі.

Індивідуальні форми роботи.

Виконання обов'язків організатора одного із масових фізкультурно-спортивних заходів (змагання, спортивне свято і т. ін.): підготовка місця проведення, обладнання, організація учасників.

Навчально-дослідницька робота

1. Колективні форми роботи.

Підготовка сценаріїв до спортивних свят.

2. Індивідуальні форми роботи.

Розроблення виховних, спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів на основі вивчення передового педагогічного досвіду та наукових розробок педагогів та вчених.

Виховна робота

1. Колективні форми роботи.

До змісту виховної роботи студентів-практикантів належать заходи:

– охорона та зміцнення здоров'я дітей з використанням природних факторів;

– виховання культурно-гігієнічних навичок;

– виховання навичок культури поведінки.

2. Індивідуальні форми роботи.

Ознайомлення з особливостями колективу учнів прикріпленого класу шляхом бесіди з класним керівником, встановлення особистих контактів з учнями, спостереження за ними у різних видах позаурочної діяльності: громадсько-корисній праці, в гуртках, участь у фізкультурно-оздоровчих заходах та ін.

Вивчення особливостей організації та методики проведення виховної роботи в прикріпленому класі.

Розроблення разом з класним керівником і вчителем фізичної культури фізкультурного заходу, який передбачає виховну роботу.

Участь в організації роботи школярів із самообслуговування: чергуванні, прибиранні класного приміщення та ін.

Виконання студентом-практикантом конкретних доручень класного керівника прикріпленого класу.

Студент-практикант бере участь в усіх формах виховної роботи дітей прикріпленого класу, виконуючи функції класного керівника.

Усього за період практики студент повинен скласти не менше 12 планів-конспектів уроків, усі розгорнуті.

Залікова документація студента-практиканта II курсу містить такі звітні документи:

- індивідуальний план виховної роботи на період педагогічної практики;
- дванадцять розгорнутих планів-конспектів уроків з фізичної культури для прикріпленого класу;
- план-конспект виховного заходу, проведеного з учнями прикріпленого класу;
- протоколи показників фізкультурно-оздоровчої діяльності учнів прикріпленого класу;
- звіт студента-практиканта.

На основі аналізу робочих зошитів студентів-практикантів II курсу напряму підготовки «Фізичне виховання» Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка отримано такі результати практичної діяльності майбутніх фахівців у їх професійній підготовці до патріотичного виховання старшокласників за кожним видом роботи:

Ознайомлення з роботою школи.

1. Бесіда з директором школи. Студенти наголошують, що основну увагу директори шкіл звертають на дотримання школярами здорового способу життя та заняття спортом, а також виховання патріотичних цінностей особистості.

2. Бесіда з класним керівником. Студенти наголошують на вихованості, чемності учнів прикріплених класів. Зазначають, що колектив учнів є дружним та збалансованим. Основним у роботі класних керівників, як зазначають студенти в робочих зошитах з навчальної практики, є збереження здоров'я школярів, виховання інтересу до фізичної культури та спорту, до народних традицій рідного народу.

3. Бесіда з учителем фізичної культури. Студенти зазначають, що вчителі знайомлять їх з програмою з дисципліни «Фізична культура». Важливою умовою здійснення навчально-виховного процесу на уроках фізичної культури є дотримання дидактичних принципів навчання, формування в учнів активності, свідомості, відповідальності. Формами роботи з дітьми в школі, окрім занять за видами спорту, є спортивні змагання, ігри, що мають на меті виховання учнівської молоді на національних традиціях українського народу.

Індивідуальні робочі плани на кожен тиждень практики містять зміст роботи студента-практиканта, що передбачає:

- відвідування заходів, що проводить учитель фізичної культури;
- збирання та оброблення матеріалів для розроблення власних планів-конспектів уроків фізичної культури;
- допомогу вчителю фізичної культури та класному керівнику в проведенні виховних заходів;
- визначення спортивних секцій, у яких займаються учні.

Розподіл програмного матеріалу в навчальних годинах для уроків фізичної культури охоплює діяльність студента за такими розділами:

- теоретико-методична підготовка;
- способи фізкультурної діяльності (школа культури рухів з елементами гімнастики, школа активного відпочинку (рекреації), школа сприяння розвитку фізичних якостей учнів, школа постави, визначення динаміки змін показників розвитку фізичних якостей).

Графік розподілу та проходження навчального матеріалу на навчальний рік, що містить порядкову нумерацію уроків, на яких проводиться висвітлення програмового матеріалу за період практики студента – 4 тижні.

Календарний (графічний) план розподілу навчального матеріалу на II семестр для учнів прикріпленого класу (11 уроків). Студенти записували дати проведення уроків.

Календарний (тематичний) план розподілу навчального матеріалу на II семестр для учнів прикріпленого класу (11 уроків).

Плани-конспекти уроків з фізичної культури. У ході аналізу робочих зошитів студентів-практикантів виявлено, що під час занять різними видами спорту (баскетболу, футболу тощо) в учнів формуються такі якості як витривалість, колективізм (уміння працювати в команді, вдосконалення групових дій команди), розвиток координації рухів, швидкісних силових якостей, дотримання рухового режиму протягом дня тощо.

Плани-конспекти уроків містять такі структурні компоненти завдання уроку, частини уроку (підготовча, основна, завершальна); зміст уроку, дозування фізичних навантажень учнів, організаційно-методичні вказівки.

Визначення показників фізкультурно-оздоровчої діяльності учнів прикріпленого класу передбачає:

- визначення показників обсягу тижневої рухової активності з метою створення фундаменту для всебічного фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, формування різноманітних рухових умінь і навичок учня. Все це сприяє виникненню передумов гармонійного розвитку особистості. Учні щодня фіксують виконаний обсяг рухової активності в спортивному щоденнику. Класний керівник контролює записи учнів і разом з фізоргом класу заповнює протокол у кінці кожного тижня;

- визначення рівня спеціальних знань. Обсяг спеціальних знань у кожній віковій групі розподіляється за трьома темами. Кожна тема містить три запитання і по три відповіді до кожного з них. Необхідно обрати одну правильну відповідь. Дані заносяться до спеціального протоколу.

Лист контролю фізичної підготовленості учня прикріпленого класу за такими частинами: показники фізичного розвитку та фізичної підготовленості учня прикріпленого класу; рівень фізичної підготовленості учня за середнім балом; кількість захворювань на рік; заняття у фізкультурно-оздоровчих або спортивних групах.

Звіт студента-практиканта, де студент записує результати організаційної, навчально-методичної, спортивної та фізкультурно-оздоровчої, навчально-дослідної та виховної роботи.

Аналіз робочих зошитів студентів-практикантів дав змогу виявити, що в результаті проходження педагогічної практики в школі студенти проводили спортивні змагання шкільного, міського, районного та обласного рівнів. Серед заходів, проведених студентами, такі: конкурс «Козацькі розваги», участь в акціях «Пишаємося подвигами героїв», «Герої мого міста», «Герої не вмирають», «Ветеран мого двору». Студенти були ініціаторами створення факультативних курсів «Історія української фізичної культури» та «Традиції козацтва в сучасній фізичній культурі».

Таким чином, виробнича практика студентів II курсу в молодшій школі є переважно ознайомлювальною, проте студент бере активну участь у навчально-виховному процесі школи. Можна стверджувати, що навчальна педагогічна практика є початком вироблення власного стилю майбутнього педагога, готує його до реалізації власних виховних можливостей у процесі роботи з учнями.

У фаховій підготовці майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників виробнича практика в молодшій школі має суттєве значення, оскільки студент знайомиться з програмою початкової школи для того, щоб бути готовим працювати в колективі дітей старшого шкільного віку та, окрім фізичного та патріотичного виховання старшокласників, реалізовувати здоров'яформувальну на здоров'язбережувальну спрямованість фізичної культури.

Виробнича педагогічна практика студентів III курсу є органічною частиною процесу підготовки фахівців за напрямом 6.010201 «Фізичне виховання». У процесі педагогічної практики відбувається не лише перевірка теоретичної та практичної підготовки студента до самостійної педагогічної діяльності, але і створюються широкі можливості для підвищення професійної майстерності майбутнього спеціаліста. Вона спрямована на

створення максимальних умов для підготовки студента до діяльності вчителя, озброєння його комплексом умінь і навичок для творчого здійснення всіх видів навчальної роботи, передбачених програмою з фізичної культури, а також виховного впливу громадської роботи, спрямованої на формування людського чинника.

Педагогічна практика студента III курсу проводиться в загальноосвітніх і спеціалізованих, міських і сільських школах I–III ступенів у 5–11 класах. Практика триває 6 тижнів. Обсяг навчальної практики – 216 годин (5 кредитів).

Відповідно до напрямку підготовки метою педагогічної практики студентів є:

- самостійне та творче виконання основних професійно-педагогічних функцій учителя фізичної культури та педагога-вихователя в реальному навчально-виховному процесі;

- формування професійних і психічних якостей особистості майбутнього спеціаліста з фізичного виховання відповідно до сучасних вимог до працівників сфери педагогічної діяльності;

- формування у студентів інтересу до обраної професії.

Згідно з метою визначені такі завдання педагогічної практики студентів:

1. Ознайомити студентів із системою, реальними умовами та станом роботи з фізичного виховання в сучасній загальноосвітній школі, з передовим педагогічним досвідом.

2. Закріпити, поглибити, збагатити та перевірити знання, набуті студентами в процесі відвідування теоретичних і практичних занять.

3. Формувати у студентів професійно-педагогічні вміння та навички проведення сучасних форм навчально-виховної роботи, виконання функції вчителя фізичної культури та педагога-вихователя; вміння застосовувати набуті знання та навички у вирішенні конкретних педагогічних задач.

4. Надати студентам знання та практичні навички оцінювання рівня функціонального стану організму та рівня фізичної підготовленості дітей шкільного віку.

Базові школи для проведення практики обираються на основі високих особистісних якостей і професійної підготовки вчителів фізичної культури, а також за умови наявності відповідної матеріально-технічної бази.

Одним із відповідальних моментів організації практики є комплектування бригад студентів. Необхідно прагнути до того, щоб у кожній з них було 1–2 студенти, які могли б стати лідерами бригад і сприяти формуванню мікроколективу на період практики. З них студенти обирають старост.

Починається практика в VI семестрі після вивчення курсу «Теорія та методика фізичного виховання», складання заліків і написання контрольних робіт. Практика триває 6 тижнів. Протягом перших двох днів педагогічної практики студенти знайомляться з організаційною, навчально-методичною та виховною роботою школи.

Кожен практикант закріплюється за певним класом (з 5 по 9 класи – учні середнього шкільного віку (підлітки)).

В одному з прикріплених класів студент виконує обов'язки класного керівника і всю звітну документацію веде відповідно до цього класу. Однак для всіх закріплених за студентом класів він готує скорочені плани-конспекти уроків фізичної культури.

Кожен студент проводить щотижня по 4 (6) уроків фізичної культури самостійно, крім цього він виконує обов'язки помічника іншого практиканта або вчителя. Тому кожен студент повинен провести 8 (12) уроків фізичної культури на тиждень.

Зміст практики передбачає такі форми роботи студента: ознайомлення з обсягом практики; навчально-виховна та методична, фізкультурно-оздоровча та наукова робота.

З огляду на актуальність проблеми, що розглядається, наголосимо, що виховна робота майбутнього вчителя фізичної культури, що має на меті формування в учнів патріотизму в процесі навчальної педагогічної практики, передбачає:

1. Планування виховної роботи. Студент складає план на період практики для учнів прикріпленого класу відповідно до плану виховної роботи класного керівника.

2. Проведення бесіди з учнями з основ знань згідно з програмою «Фізична культура в школі для учнів 5–9 класів». З метою звітності студента про проведення такої бесіди складається відповідний план-звіт, де майбутній фахівець зазначає тему та мету бесіди, а також актуальні питання, що обговорювалися. План-звіт обов'язково підписує класний керівник.

3. Педагогічний аналіз уроку фізичної культури. У робочому зашиті студент-практикант фіксує такі складові аналізу уроку: планування уроку; забезпечення умов для його проведення; проведення уроку та оцінювання діяльності вчителя на уроці. Також майбутній фахівець формує власні висновки та подає пропозиції щодо вдосконалення заняття. У процесі аналізу уроку фізичної культури обов'язковим є врахування таких показників: формування в учнів знань із фізичної культури, виховання фізичних, моральних, вольових, розумових якостей.

4. Проведення спортивно-масових та фізкультурних заходів, змагань спортивних вечорів, днів здоров'я, культпоходів тощо. Відповідно до програми навчальної практики майбутній учитель фізичної культури повинен брати активну участь в організації та проведенні виховних заходів в урочній та позанавчальній діяльності школярів.

Складання документації є одним з основних розділів діяльності студента-практиканта на період педагогічної практики в школі. Основними документами планування у фізичному вихованні є: навчальний план, навчальна програма, план-графік навчального процесу, робочий (тематичний) план, розклад занять, плани-конспекти занять. Усі документи

планування логічно і за змістом пов'язані між собою. Кожен наступний документ розробляється відповідно до попереднього. Водночас кожен документ має своє призначення в системі планування, виконує певну функцію. В цілому реалізація документів планування повинна забезпечити необхідну організацію педагогічного процесу. Тому кожен студент-практикант повинен ознайомитися з цими документами.

Залікова документація студента-практиканта III курсу містить такі звітні документи:

- робочий зошит планування та обліку роботи студента-практиканта;
- щоденник обліку роботи студента-практиканта;
- потижневий індивідуальний план роботи студента-практиканта;
- план-графік розподілу навчального матеріалу на навчальний рік;
- поурочний календарний робочий план з фізичної культури (тематичний);
- поурочний календарний робочий план з фізичної культури (графічний);
- плани-конспекти уроків з фізичної культури – два розгорнутих; решта – скорочені;
- педагогічний аналіз уроку фізичної культури;
- план виховної роботи в прикріпленому класі;
- план-звіт проведення двох бесід з основ знань в обсязі програми з фізичної культури для учнів прикріпленого класу;
- календар фізкультурно-оздоровчих заходів на навчальний рік;
- поточний облік результатів тестування і нормативних вимог учнів у прикріпленому класі;
- найсприятливіші періоди розвитку фізичних якостей у школярів;
- звіт студента про проходження педагогічної практики;
- характеристика студента-практиканта;
- атестаційний лист; звіт методиста про проходження практики студентами;

- звіт керівника педагогічної практики студентів у школі.

Наголосимо, що студенти записують результати власної діяльності за період практики до спеціального робочого зошита, що містить спеціальні методичні розробки для спеціальності «Фізичне виховання». Вагомим є те, що в додатку до робочого зошита міститься приклад оформлення виховного заходу патріотичного спрямування на тему: «Козацькому роду – немає переводу».

На основі аналізу робочих зошитів студентів-практикантів III курсу спеціальності «Фізичне виховання» Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка ми отримали такі результати щодо практичної діяльності майбутніх фахівців у їх професійній підготовці до патріотичного виховання старшокласників за кожним видом роботи:

Потижневий індивідуальний план роботи студента.

1. Ознайомлення з об'єктом практики, а саме:

- документами планування та обліку виховної роботи з фізичного виховання в школі;

- методичними розробками щодо патріотичного виховання учнів;

- проведенням уроків та виховних заходів.

2. Навчально-виховна та методична робота:

- відвідування уроків з фізичної культури, які проводить учитель;

- підготовка індивідуального, тематичного та поурочного планів

роботи студента на період практики;

- самостійне проведення уроків студентом-практикантом;

- розроблення положень проведення шкільних змагань;

- проведення виховних бесід з учнями;

- проведення виховного заходу патріотичного спрямування в

закріпленому класі.

3. Фізкультурно-оздоровча робота:

- участь в організації та проведенні фізкультурно-оздоровчих заходів у школі (за планом учителя фізичної культури);

- підготовка учнів до спортивних змагань за видами спорту;

4. Науково-дослідницька робота:

- педагогічний аналіз уроку фізичної культури;

- поточний облік результатів виконання тестів та нормативних вимог учнями;

- психолого-педагогічні спостереження за діяльністю учнів в урочний та позанавчальний час;

- складання психолого-педагогічної характеристики учня закріпленого класу.

План-графік розподілу навчального матеріалу:

1. Використання теоретико-методичних знань з фізичної культури.

2. Застосування практичних умінь студента за видами спорту (гімнастика; спортивні ігри: гандбол, баскетбол, волейбол; настільний теніс; легка атлетика; туризм, футбол).

Поурочний календарний робочий план (тематичний), що містить коротке описання змісту уроків з фізичної культури.

Поурочний календарний робочий план (графічний), що містить такі структурні компоненти:

- завдання уроку;

- контрольні нормативи, вимоги;

- теоретичні відомості (знання техніки безпеки, правил гігієни, історії розвитку того чи іншого виду спорту, поняття про техніку гри тощо);

- розвиток фізичних якостей;

- орієнтовні навчальні нормативи (передбачається здача нормативів).

Для студентів рекомендовано використовувати такі завдання: ознайомити (О), навчити (Н), закріпити (З), удосконалити (У), здійснити контроль (К).

Плани-конспекти уроків з фізичної культури:

- розгорнуті плани конспекти (2 обов'язкових) містять такі структурні компоненти: завдання уроку – оздоровчі, виховні та освітні; структура уроку – підготовча, основна та завершальна частини; зміст уроку – дозування та організаційно-методичні вказівки;

- короткі плани-конспекти уроків (22 обов'язкових), що містять такі самі структурні компоненти, як і для розгорнутих, проте містять більш коротке описання змістової частини уроку.

План виховної роботи. На основі аналізу робочих зошитів студентів-практикантів було визначено, що на період педагогічної практики було заплановано проведення таких виховних заходів з учнями:

- підготовка та проведення виховних годин;
- організація та проведення спортивно-оздоровчих та масових заходів;

- проведення виховних бесід з учнями з участю ветеранів війни, учасників бойових дій, відомих спортсменів та визначних діячів у галузі фізичної культури та спорту з метою виховання в учнів почуття гордості, поваги до минулого та сучасного своєї Батьківщини, розуміння, підтримки та позитивного ставлення до оточуючих;

- походи до місць бойової слави;
- похід до місцевого краєзнавчого музею тощо.

План-звіт проведення бесіди з основ знань здебільшого містить інформацію студента про проведення бесід за такими темами: «Здоровий спосіб життя», «В здоровому тілі – здоровий дух». Метою проведення таких бесід, на думку студентів, є розвиток та розширення кругозору, елементарних уявлень учнів про фізичну культуру, її розвиток, традиції.

Педагогічний аналіз уроку фізичної культури містить аналіз таких структурних компонентів: планування уроку; забезпечення умов для проведення уроку; проведення уроку (організаційна та навчально-виховна робота); діяльність учителя на уроці; висновки та пропозиції студента.

Календар спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів, де зазначається назва змагання, час та місце його проведення, кількість учасників та відповідальні за перебіг заходу.

Звіт студента, де обов'язково студент аналізує результати власної діяльності у процесі навчальної педагогічної практики за такими видами роботи:

- навчальна, виховна і методична – проведення зустрічей і бесід у прикріпленому класі; складання робочих планів для позакласної роботи; участь у педрадах та батьківських зборах; організація та випуск стінгазет та інформаційних бюлетенів;

- фізкультурно-оздоровча – результат організації та проведення змагань з видів спорту, спортивних вечорів, днів здоров'я, культпоходів тощо; організація та проведення заходів у режимі робочого дня школяра – організованих перерв, фізкультхвилинок;

- наукова – педагогічні спостереження за діяльністю учнів на уроках, тестування рівня фізичного розвитку учня, витривалості, сили та дотримання нормативних вимог тощо.

Характеристика студента-практиканта, підписана директором школи, класним керівником закріпленого класу та вчителем фізичної культури. Цей документ є показником діяльності майбутнього вчителя фізичної культури та проміжним етапом його професійного становлення, одним із чинників визначення готовності до професійної діяльності, в тому числі до патріотичного виховання старшокласників.

Атестаційний лист містить оцінки з педагогічної практики таких фахівців – учителя фізичної культури, класного керівника, методистів із психології та педагогіки. Завершальним етапом оцінювання рівня проходження студентом навчальної практики є вивчення діяльності практиканта методистом з фаху, який виставляє підсумкову оцінку студентові за результатами аналізу робочої документації майбутнього фахівця та висловлює власні побажання та рекомендації для вдосконалення

роботи студента в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу педагогічного спрямування.

Таким чином, навчальна практика студентів III курсу в підготовці до патріотичного виховання старшокласників сприяє введенню та застосуванню в навчальному процесі словесних, наочних та практичних методів навчання. Студент використовує такі методи виховання: переконання, приклад, заохочення, критику і самокритику. Педагогічна практика студентів III курсу навчання сприяє закріпленню теоретичних знань, формуванню професійних умінь та навичок, необхідних для роботи вчителя фізичної культури.

Практика за профілем майбутньої роботи студентів IV курсу починається в 7 семестрі. Тривалість практики – 6 тижнів, обсяг – 324 години (7 кредитів). Метою практики є реалізація професійних умінь і навичок на базі одержаних в університеті знань з фізкультурно-оздоровчої роботи на конкретному місці майбутньої роботи спеціаліста з фізичної культури.

Завдання педагогічної практики:

- забезпечити підвищення і закріплення інтересів у майбутніх фахівців до професії вчителя фізичної культури;
- оволодіти знаннями, закріпити вміння і навички проведення фізкультурно-оздоровчої виховної роботи зі старшокласниками;
- сформуванню у студентів навички самостійної роботи за обраним профілем професійної діяльності;
- уміти здійснювати діагностику патріотичної вихованості старшокласника (Додаток Ж).

Головними компонентами педагогічної діяльності вчителя фізичної культури вважаємо: особистісно-мотиваційний, змістовий та діяльнісний. З огляду на це зміст практики за профілем майбутньої роботи у патріотичній діяльності зі старшокласниками передбачає такі структурні компоненти:

1. Закріплення професійних умінь та навичок педагогічної діяльності, а також підготовка до самостійного і творчого виконання основних професійно педагогічних функцій учителя фізичної культури та педагога-організатора в

реальному навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу та інших дитячих навчально-виховних закладах.

2. Сприяння формуванню професійно-педагогічних знань, умінь і навичок, необхідних для патріотично-виховної роботи вчителя фізичної культури.

3. Набуття студентами навичок та вмінь для проведення різних типів уроків.

4. Набуття студентами навичок організації, постановки і планування навчально-виховної, фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи в загальноосвітній або спеціалізованій школі I–III ступенів.

5. Оволодіння студентами технологією планування та проведення різних типів уроків фізичної культури в 10–11 класах за розділами навчальної програми.

6. Оволодіння прийомами педагогічного аналізу уроку, озброєння вмінням спостереження за окремими сторонами навчально-виховного процесу.

7. Набуття навичок організації та проведення наукових досліджень з фізичної культури і спорту, в тому числі з патріотичного виховання молодого покоління.

8. Озброєння студентів уміннями вести систематичний облік результатів своєї діяльності, аналізувати і оцінювати процес формування власного педагогічного досвіду та подальше творче застосування в навчально-виховній роботі.

9. Набуття студентами навичок ведення психолого-педагогічних спостережень із виявленням особистісних патріотичних якостей учнів, складання документації класного керівника.

10. Сприяння формуванню зацікавленості у студентів педагогічною роботою з молодим поколінням, обраною професією.

Знання структурного аналізу діяльності вчителя фізичної культури дозволить студенту-практиканту виділити цілу низку тісно пов'язаних між

собою функцій, що дасть можливість уточнити подальші завдання на шляху вдосконалення методики вивчення основ професійної майстерності майбутнього спеціаліста.

Керівництво педагогічною практикою. Загальне методичне керівництво педагогічною практикою студентів у школі здійснюється кафедрою за фахом (кафедрою теорії та методики фізичної культури Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка). Безпосереднє керівництво педагогічною практикою покладається на керівника практики, методистів і вчителів фізичної культури шкіл.

Вважаємо за необхідне виокремити умови вдосконалення організації педагогічної практики, під якими розуміємо сукупність чинників навчально-виховного процесу, що впливають на результати практичної діяльності студента. Це такі умови:

- реалізація індивідуального та диференційованого підходів до особистості студента в період практики;
- орієнтування студентів на застосування компонентів інноваційної діяльності в роботі з учнями;
- проведення спеціальних занять з підготовки майбутніх учителів фізичної культури до педагогічної практики.

Педагогічна практика вчителя фізичної культури у контексті проблеми, що розглядається, полягає у формуванні, розвитку та становленні власних виховних можливостей педагога у роботі зі школярами. Основною умовою проходження безвідривної та навчальної практик є співвідношення завдань навчання та виховання учнів засобами фізичної культури з метою формування в учнів патріотичних почуттів.

Висновки до другого розділу

1. Обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників: створення в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників; забезпечення духовно-моральної спрямованості змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів; організація педагогічної взаємодії «студент – студент», «студент – викладач», «студент-практикант – старшокласник».

2. Вивчення теорії і практики підготовки майбутнього вчителя фізичної культури засвідчує, що реалізувати соціальне замовлення на підготовку вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників можливе за умови вдосконалення змісту такої підготовки у вищому педагогічному навчальному закладі. На цій основі розроблено модель формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Модель реалізується поетапно. Перший етап – ціннісний, що передбачає формування в студентів ціннісного ставлення до патріотичного виховання, другий етап – когнітивний, що має на меті формування в студентів усвідомлення важливості патріотичного виховання, третій етап – рефлексивно-оцінний, що має на меті діяльність студентів, спрямовану на їх залучення до навчально-виховного процесу за рахунок активної участі на практичних заняттях та у процесі проходження педагогічної практики.

3. З метою вдосконалення змісту підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників розроблено навчально-методичний комплекс з формування готовності майбутнього фахівця до даного виду діяльності, що передбачав спецкурс «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури», удосконалення навчальних програм з дисциплін професійної та практичної підготовки (дисципліни «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика

фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання») за рахунок введення додаткових змістових модулів.

До програми авторського спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» ввійшли теми: «Патріотичне виховання як складова діяльності вчителя фізичної культури», «Законодавча та нормативна база для забезпечення патріотичного виховання молоді вчителем фізичної культури», «Становлення та розвиток патріотичного виховання у традиціях національної фізичної культури», «Сучасні спортивно-патріотичні організації України та їх діяльність», «Організації патріотичного спрямування у вищих педагогічних навчальних закладах України та області», «Застосування досвіду діяльності молодіжних спортивно-гімнастичних організацій патріотичного спрямування (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) у практичній роботі сучасних громадських, військових, освітніх, національно-патріотичних об'єднань», «Патріотичне виховання в практичній діяльності вчителя фізичної культури», «Патріотичне виховання в навчальній, позанавчальній та позашкільній діяльності старшокласників».

Визначено основні аспекти організації позанавчальної, науково-дослідної та самостійної діяльності майбутніх фахівців у підготовці до патріотичного виховання старшокласників. Розроблено методичні рекомендації щодо організації педагогічної практики студентів 2–4 курсів напряму підготовки 6.010201 «Фізичне виховання» з метою формування їхньої готовності до патріотичного виховання старшокласників.

Основний зміст другого розділу дисертаційного дослідження висвітлено в публікаціях автора [136–140; 142–143; 145; 149–156].

РОЗДІЛ 3

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ДО ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

3.1. Методика організації та проведення експериментальних досліджень

Обираючи методику експериментального дослідження, ми керувалися тим, що під експериментом у педагогічній науці розуміють зміни або відтворення явища з метою його вивчення у найбільш сприятливих, чітко фіксованих та контрольованих умовах» [89, с. 157]. Варто наголосити, що експерименту притаманні характерні риси, основними з яких є: фіксування умов, свідоме варіювання досліджуваних зв'язків, вимірювання параметрів змін, які відбулися в досліджуваних явищах, можливість багаторазового відтворення явища, що досліджувалося.

Мета дисертаційної роботи полягає у науковому обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Відповідно до мети та предмета дослідження на основі аналізу теоретичних розвідок проблеми визначено та обґрунтовано такі педагогічні умови:

- 1) створення в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників;
- 2) забезпечення духовно-моральної спрямованості змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів;
- 3) організація педагогічної взаємодії «студент – студент», «студент – викладач», «студент-практикант – старшокласник».

У процесі розроблення зазначених педагогічних умов було висунуто припущення, що їх реалізація в процесі фахової підготовки майбутнього

вчителя фізичної культури дозволить вирішити актуальні завдання патріотичного виховання старшокласників, а саме:

- утвердження в масовій свідомості громадян історично притаманних українському народові високих моральних цінностей, спрямованих на засвоєння кращих зразків вітчизняної та світової духовної спадщини;
- забезпечення духовно-морального розвитку особистості, виховання патріотизму, високої політичної культури та трудової моралі, використання зусиль молодого покоління у суспільно корисних справах, сприяння утвердженню соціального оптимізму у формуванні світогляду молоді;
- упровадження в суспільну свідомість переваг здорового способу життя, формування національного культу соціально активної, фізично здорової та духовно багатой особистості [111].

Для визначення мети та завдань *теоретико-експериментального* дослідження виокремлено такі етапи:

1. Обґрунтування актуальності проблеми та вибір теми, визначення предмета та об'єкта дисертаційного дослідження.

Реалізація етапу: аналіз наукових джерел сучасної педагогіки, філософії, дидактики та психології дозволило чітко простежити методологію дослідження і визначити загальні теоретичні позиції, а також виявити ступінь наукової розробленості проблеми, що є одним із завдань дисертаційного дослідження.

2. Формулювання завдань дослідження, вибір методологічної основи та методів для досягнення поставленої мети.

3. Теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Реалізація етапу: за напрямом дисертаційного дослідження було опрацьовано та проаналізовано 293 наукових джерела, з них: 286 вітчизняних та 9 іноземною мовою.

Вивчення наукової літератури дозволило розширити уявлення про сутність та зміст патріотичного виховання; визначити його мету та завдання в підготовці майбутнього вчителя фізичної культури.

4. Обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Розроблення моделі формування готовності майбутніх фахівців до реалізації цього процесу. Визначення критеріїв, показників і ознак їх прояву в структурі готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Реалізація етапу: вивчення та узагальнення теоретичного матеріалу з подальшим його застосуванням у процесі педагогічного експерименту дозволило виявити питання, пов'язані з розробленням моделі формування підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників, а також використати достовірну інформацію про стан готовності майбутнього фахівця до патріотичного виховання, отриману в результаті аналізу власних теоретичних досліджень.

У процесі розроблення моделі формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників ми керувалися тим, що під моделлю необхідно розуміти уявну або матеріально-реалізовану систему, яка відображає або відтворює об'єкт дослідження (природний чи соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію стосовно цього об'єкта [83, с. 516].

5. Перевірка педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників на основі констатувального та формувального експериментів.

Поняття «умова» розуміємо як «сукупність об'єктів (речей, процесів, відносин), необхідних для виникнення, існування або зміни даного об'єкта» [256, с. 286].

6. Розроблення методичних рекомендацій щодо вдосконалення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного

виховання старшокласників. Формулювання перспектив подальших наукових пошуків з означеної проблеми.

Експериментальне дослідження мало на меті перевірку ефективності педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників, що передбачала врахування основних компонентів моделі формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до означеного виду діяльності. Педагогічний експеримент передбачав три етапи його проведення:

1 етап – початковий, що передбачав вирішення таких завдань: визначення мети та завдань експериментального дослідження, опис методики фіксування й оброблення отриманих результатів, визначення експериментальної бази, відбір контрольної та експериментальної груп та аналіз їх однорідності;

2 етап – основний, що мав на меті проведення констатувального та формувального експериментів;

3 етап – завершальний, що передбачав проведення аналізу результатів, отриманих у ході попереднього етапу.

Перейдемо безпосередньо до опису змісту експериментального дослідження за кожним із визначених завдань.

1 етап експериментального педагогічного дослідження. Метою педагогічного експерименту дисертаційного дослідження стала експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

У процесі експериментального дослідження використано такі методи:

Метод тестування. Використання тестів у навчально-виховній та інших сферах діяльності майбутнього вчителя фізичної культури передбачало отримання точної інформації за кожним показником змістового наповнення тестів. Основними методами тестування було вимірювання із подальшим математично-статистичним аналізом. Предметом тестування були показники

критеріїв готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

У практиці фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи під тестуванням розуміють технічно просте і посильне обслуговування випробування, яке проводиться в стандартних умовах з обов'язковим оцінюванням або вимірюванням.

Використана програма тестування реалізована в навчальному процесі Інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

При створенні програми тестів було враховано їх об'єм за кожним із критеріїв готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників (змістовий та дієвий). Особливою рисою тестування було комплексне їх застосування.

Метод самооцінки. У психології та педагогіці самооцінка особистості є результатом оцінювання людиною своїх якостей, себе, рівня успішності власної діяльності, оцінювання своєї особи іншими людьми, виходячи з системи цінностей людини. Самооцінка є відображенням норм і оцінок, що існують у суспільстві та в міжособистісних стосунках [171].

З метою визначення рівня сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників студентам пропонувалося заповнити тестовий бланк, де потрібно було визначити рівень оволодіння особистісними якостями для реалізації патріотичного виховання в системі середньої освіти за п'ятибальною шкалою (Додаток Л2 та Додаток Л3).

З метою отримання достовірної інформації про досліджуваний об'єкт (готовність) за кожним із визначених критеріїв визначено рівні сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Експериментальною базою дослідження були Інститут фізичної культури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та факультет фізичного виховання Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.

Формування експериментальних груп відбувалося методом випадкової вибірки зі складу вибраної генеральної сукупності – студенти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка та Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. За вибірковою сукупністю було сформовано експериментальну групу – 68 (студенти IV курсу напряму підготовки «Фізичне виховання» СумДПУ імені А. С. Макаренка) та контрольну групу 66 осіб (студенти IV курсу напряму підготовки «Фізична культура, методика спортивно-масової роботи» Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка). Усього експериментальним дослідженням охоплено 134 особи. Однорідність вибірки забезпечено такими показниками: вік (курс / рік навчання) та напрям підготовки.

Дослідження проводилося протягом 2010–2014 років.

II етап експериментального педагогічного дослідження. Метою констатувального етапу експериментального дослідження було виявлення реального стану сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників за визначеними критеріями, показниками та рівнями їх сформованості.

Базовим припущенням, що підтверджує достовірність даних, отриманих у ході формувального експерименту, було твердження про те, що рівень готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників за визначеними критеріями, показниками та рівнями їх сформованості буде вищим за таких умов: створення в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників; забезпечення духовно-моральної спрямованості

змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів; організація педагогічної взаємодії «студент – студент», «студент – викладач», «студент-практикант – старшокласник».

Проведення формувального експерименту передбачало три етапи його здійснення:

1 етап – оцінювання рівнів готовності до патріотичного виховання у студентів контрольної та експериментальної груп до експерименту;

2 етап – виявлення впливу педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників;

3 етап – оцінка рівнів готовності до патріотичного виховання у студентів контрольної та експериментальної груп після експерименту.

Варто наголосити, що у ході експериментального дослідження на основному етапі процес навчання студентів експериментальної групи відбувався з урахуванням педагогічних умов, моделі формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання, викладання спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури», запровадження навчально-методичного комплексу на основі вдосконалення навчальних програм дисциплін «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання».

З метою визначення готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників на констатувальному та формувальному етапах експериментального дослідження визначено критерії та показники готовності майбутнього фахівця до означеного виду діяльності (рис. 3.1.). У процесі розроблення методики використано сучасні науково-педагогічні дослідження з проблеми патріотичного виховання молодого покоління [1; 3; 45; 48; 181; 195; 196; 230].

Вагомими для дисертаційного дослідження вважаємо висновки дослідників про те, що термін «підготовка» збагачує поняття «готовність»:

підготовка до професії розглядається як процес формування готовності до неї, а готовність – як результат професійної підготовки [48]. Важливим у процесі експериментальної роботи стало визначення поняття «готовність», що характеризується як результат підготовки майбутніх фахівців до означеного виду діяльності [248], а професійна готовність спеціаліста у сфері фізичної культури пов'язана з наявністю в нього професійно значущих знань, умінь та навичок, особистісних якостей [43].

У процесі розроблення системи керувалися тим, що поняття «готовність до виховної діяльності» визначається як «цілісне, складне, особистісне утворення, що забезпечує високий рівень педагогічної діяльності й охоплює професійно-педагогічні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, професійні знання, уміння долати труднощі, оцінювати результати своєї праці, професійно самовдосконалюватися» [250, с. 15].

Критеріями готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників визначено:

1. Мотиваційно-особистісний.
2. Змістовий.
3. Дієвий.

Охарактеризуємо кожен із названих критеріїв та показників, що їх утворюють.

Мотиваційно-особистісний критерій містить такі показники:

- професійна мотивація;
- сформованість професійно важливих якостей (героїзм, самовідданість, дотримання Конституції України та законів, участь у громадському та суспільному житті, чітко виражена громадянська позиція).

У дисертаційному дослідженні мотиваційний критерій визначався за такими показниками:

- підвищення професіоналізму, компетентності;
- володіння педагогічною майстерністю;

- удосконалення креативності та творчого мислення;
- підвищення моральності та культури;
- любов до дітей;
- формування наукового світогляду;
- усвідомлення базових цінностей педагогічної діяльності.

У процесі експериментального дослідження особистісний критерій визначався такими особистісними якостями:

- принциповість та вимогливість до себе та оточуючих;
- чесність;
- совісність;
- справедливість;
- оптимізм, любов до життя;
- чуйність, гуманне ставлення до людей;
- тактовність;
- героїзм;
- самовідданість;
- повага до Конституції України та законів;
- дотримання Конституції України та законів;
- інтелігентність;
- участь у громадському та суспільному житті;
- чітко виражена громадянська позиція;
- патріотизм.

Для визначення готовності майбутнього вчителя до патріотичного виховання за мотиваційно-особистісним критерієм використали тест (Додаток Л 3).

Змістовий критерій охоплює такі показники:

- володіння фаховими знаннями;
- володіння психолого-педагогічними знаннями.

Показниками оволодіння пізнавальними вміннями фахівця є такі: опрацювання спеціальної літератури з проблеми патріотичного виховання з

метою вдосконалення власної науково-дослідницької діяльності, знання з дисциплін фахового спрямування, розвиток інтеграції різних способів засвоєння людиною знань про фізичну культуру і спорт, педагогіку, психологію, мистецтво, філософію, медицину, спортивні дисципліни та ін.; знання у галузі теорії та методики патріотичного виховання.

За змістовим критерієм дослідження проводилося у вигляді тестування (Додаток Л 1). Зокрема, майбутнім фахівцям запропоновано дати відповіді на запитання та виконати завдання:

1. У своїй діяльності Ви керуєтеся досвідом роботи інших учителів (викладачів)?

2. У процесі науково-дослідної роботи Ви знайомитеся зі спеціальною літературою з проблем патріотичного виховання молоді?

3. Яке з наведених визначень, на Вашу думку, найповніше висвітлює сутність поняття «патріотизм»:

а) любов до рідного народу;

б) реалізація свободи та демократичних прав людства;

в) те, чим громадянин віддячує державі за все, що вона робить для нього;

г) національна гордість і любов до Вітчизни, громадянська відповідальність за її долю, а також підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам, що виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів;

д) мені важко відповісти.

4. Патріотичне виховання – це:

а) діяльність органів державної влади та приватних організацій з метою позитивного впливу на особистість;

б) цілеспрямований процес засвоєння особистістю національних цінностей і норм культури, спрямований на формування у неї національно-громадянської свідомості, патріотичних переконань і поведінки,

усвідомлення своїх вчинків і дій на благо народу й держави, готовності до захисту Вітчизни;

в) рівень життя в державі, дотримання Конституції, здорового способу життя, участь в суспільному житті країни, право на реалізацію власних можливостей та прав;

г) процес впливу на особистість з боку державної влади, що передбачає обов'язкову участь особистості в політичному та культурному житті країни;

д) мені важко відповісти.

5. Оберіть правильну відповідь: зміст патріотичного виховання передбачає:

а) мету, завдання, методи навчання та виховання, засоби, способи, прийоми та результат виховання;

б) мету, завдання, методи навчання та виховання, засоби, способи, прийоми виховання;

в) мету, завдання та форми виховання;

г) самостійне вивчення літератури з проблем патріотичного виховання;

г) мені важко відповісти.

5. Які форми патріотичного виховання Ви знаєте?

7. Які методи патріотичного виховання Ви знаєте?

8. Які засоби патріотичного виховання Ви знаєте?

9. Які фізкультурно-спортивні організації патріотичного спрямування Ви знаєте?

10. Які Ви знаєте історичні традиції фізкультурної освіти?

11. Які національні традиції українського народу Ви знаєте?

12. Дайте визначення поняття «духовна культура особистості».

13. Дайте власне визначення поняття «фізична культура».

Дієвий критерій готовності майбутнього вчителя фізичної культури передбачає практичне оволодіння професійними вміннями та навичками, необхідними для реалізації патріотичного виховання старшокласників. Показниками дієвого критерію є:

– володіння вміннями та навичками патріотичного виховання старшокласників;

– інтерес до проведення виховних і спортивно-масових заходів.

З метою визначення готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників застосовано анкету (Додаток Л 2).

Результатом фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури є його готовність до патріотичного виховання старшокласників.

Виокремлені критерії готовності до патріотичного виховання старшокласників у комплексному застосуванні мають на меті формування та розвиток у майбутнього фахівця таких сутнісних особистісних характеристик: удосконалення власних тілесно-рухових якостей і навичок, героїзму, патріотизму, вміння працювати в колективі, організаторських здібностей, гуманного ставлення до людей, сприяння формуванню в молодого покоління патріотичних почуттів до рідного краю, регіону, Батьківщини, вироблення зацікавленості учнів патріотичною діяльністю та стимулювання розвитку їх активності.

III етап педагогічного експериментального дослідження. Аналіз результатів, отриманих у процесі педагогічного експерименту, проводився за методикою визначення рівнів сформованості готовності майбутнього фахівця до означеного виду діяльності.

З метою перевірки готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників за визначеними критеріями використано формулу:

$$R_{\text{гот.}} = \frac{a + b + c}{N_{\text{max}}}, \text{ де}$$

$R_{\text{гот.}}$ – рівень готовності;

a – бал, одержаний за особистісно-мотиваційним критерієм;

b – бал, одержаний за змістовим критерієм;

c – бал, одержаний за дієвим критерієм;

N_{\max} – максимально можлива сума балів.

Як зазначалося нами вище, основний етап експериментального дослідження передбачав проведення констатувального та формувального експериментів. У наступних підрозділах дисертаційного дослідження репрезентуємо отримані результати.

3.2. Аналіз результатів констатувального етапу педагогічного дослідження

Метою констатувального етапу педагогічного дослідження було виявлення реального стану готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників на початку першого року навчання.

У відповідності до мети констатувального експерименту планувалося вирішення таких завдань:

– вивчити дидактичне та навчально-методичне забезпечення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників (узвичаєна методика реалізації означеного процесу);

– на основі проведення тестування та методу самооцінювання діагностувати реальний рівень готовності майбутнього фахівця до патріотичного виховання старшокласників;

– визначити рівні готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників та описати їх.

Для визначення рівня готовності майбутнього фахівця до патріотичного виховання старшокласників *за мотиваційно-особистісним критерієм* студентам було запропоновано анкету самооцінювання (Додаток Л 3). Зокрема, студентам було запропоновано оцінити володіння особистісними патріотичними якостями за шкалою – від 0 до 5 балів. Результати експериментального дослідження подано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Результати самооцінювання студентів за особистісним критерієм

№ з/п	Показники	Середня оцінка	
		КГ	ЕГ
1	2	3	4
1.	Принциповість та вимогливість до себе та оточуючих	3	3,2

Продовження табл. 3.1

1	2	3	4
2.	Чесність	2	2,5
3.	Совісність	2,7	2,9
4.	Справедливість	2,9	2,8
5.	Оптимізм, любов до життя	2,8	2,6
6.	Чуйність, гуманне ставлення до людей	3,2	3,3
7.	Тактовність	2,5	2,8
8.	Героїзм	3,2	3,4
9.	Самовідданість	3,3	3,5
10.	Повага до Конституції України та законів	2,9	2,8
11.	Дотримання Конституції України та законів	4	3,8
12.	Інтелігентність	3,9	3,5
13.	Участь у громадському та суспільному житті	3,8	3,5
14.	Чітко виражена громадянська позиція	2,5	2,9
15.	Патріотизм	2,8	3

Також студентам було запропоновано оцінити мотивацію до здійснення патріотично-виховної діяльності за п'ятибальною шкалою. Результати наведено в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Результати самооцінювання студентів за мотиваційним критерієм

№ з/п	Показники	Середня оцінка	
		КГ	ЕГ
1.	Підвищення професіоналізму, компетентності	3	3,1
2.	Володіння педагогічною майстерністю	2,6	2,8
3.	Удосконалення креативності та творчого мислення	3	3,1
4.	Підвищення моральності та культури	2,4	2,7
5.	Любов до дітей	4	4
6.	Формування наукового світогляду	3,8	3,5
7.	Усвідомлення базових цінностей педагогічної діяльності	2,8	3

Найбільш високо студенти оцінили власні якості за особистісним критерієм у таких показниках: принциповість та вимогливість до себе та

оточуючих, дотримання Конституції України та законів, інтелігентність, участь у громадському та суспільному житті.

За мотиваційним критерієм найвищої оцінки отримали такі показники: підвищення професіоналізму, компетентності, вдосконалення креативності та творчого мислення, формування наукового світогляду.

Результати констатувального експерименту *за змістовим критерієм* є такими:

18 % студентів у своїй діяльності застосовують досвід роботи інших учителів, що свідчить про особисту мотивацію до здійснення обраного виду діяльності та постійного вдосконалення теоретичних знань та практичних умінь. 82 % опитаних студентів відповіли, що не застосовують у своїй діяльності досвід інших педагогів, що свідчить про низький рівень зацікавленості майбутніми фахівцями своєю професійною діяльністю.

38 % опитаних студентів у процесі науково-дослідної роботи знайомляться зі спеціальною літературою з проблем патріотичного виховання молоді, що свідчить про зацікавленість студентів проблемою патріотичного виховання учнівської молоді. 62 % респондентів дали негативну відповідь на означене запитання.

10 % опитаних студентів визначили поняття «патріотизм» як любов до рідного народу; 14 % – як реалізація свободи та демократичних прав людства; 20 % як те, чим громадянин віддячує державі за все, що вона робить для нього; 35 % студентів не змогли дати відповідь на поставлене запитання.

19 % опитаних студентів визначали патріотичне виховання як діяльність органів державної влади та приватних організацій з метою позитивного впливу на особистість; 21 % – як рівень життя в державі, дотримання Конституції, здорового способу життя, участь в суспільному житті країни, право на реалізацію власних можливостей та прав; 22 % студентів визначили патріотичне виховання як процес впливу на особистість з боку державної влади, що передбачає обов'язкову участь особистості в

політичному та культурному житті країни, та 38 % не змогли дати відповідь на запитання.

На п'яте запитання анкети стосовно змісту патріотичного виховання відповіді студентів були такими: 25 % дали повну й правильну відповідь, 33 % – дали посередню відповідь і 42 % не відповіли на поставлене запитання. Стосовно запитання «Які форми патріотичного виховання Ви знаєте?» 35 % студентів назвали такі: лекційний виклад матеріалу, і лише 22 % визначили нетрадиційні форми – уроки-вікторини, уроки-екскурсії, уроки-конференції, конкурси. 43 % студентів не змогли відповісти на поставлене запитання. На запитання «Які засоби патріотичного виховання Ви знаєте?» 38% опитуваних назвали спільну патріотичну діяльність учителя та учнів, 62% не змогли дати відповідь на поставлене запитання.

Стосовно запитання «Які фізкультурно-спортивні організації патріотичного спрямування Ви знаєте?» 38 % назвали такі організації: «Сокіл», «Гарт», «Пласт», «Січ», 62 % не відповіли на поставлене запитання.

Стосовно знань традицій українського народу відповіді були такими: 55 % респондентів змогли їх назвати; 45 % опитуваних не змогли дати відповідь на поставлене запитання. 25 % студентів визначили поняття «духовна культура особистості» як збереження особистістю культурного надбання рідного народу, 43 % визначили означене поняття як ставлення до духовного надбання рідного народу, 32 % не дали відповіді на поставлене запитання.

На останнє запитання анкети 35 % опитуваних фізичну культуру визначили як навчальний предмет у загальноосвітньому та вищому навчальних закладах, 30 % – як дотримання здорового способу життя та заняття фізичними вправами. Лише 15 % опитуваних визначили фізичну культуру як застосування суспільного досвіду з метою вдосконалення фізичних та духовних якостей особистості. 20 % респондентів не дали відповіді на означене запитання.

Для визначення рівня готовності майбутнього фахівця до патріотичного виховання старшокласників за дієвим критерієм студентам було запропоновано анкету самооцінювання (Додаток Л 2). Результати констатувального експерименту за дієвим критерієм є такими (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Результати тестування студентів за дієвим критерієм готовності до патріотичного виховання старшокласників

Уміння	Середній бал, %	
	КГ	ЕГ
1	2	3
1. Легко і швидко встановлювати діловий контакт з учнем або всім класом	2,7	3
2. Встановлювати ділові контакти з керівництвом (директором, завучем, класним керівником), вчителями та обслуговуючим персоналом школи, жити інтересами школи	2,8	2,9
3. Дотримуватися правил громадської поведінки, бути ввічливим, зібраним, тактовним, принциповим, вимогливим, енергійним, добрим, людяним у вирішенні системи різних педагогічних завдань	2,8	3
4. Гуманно розв'язувати соціально-педагогічні ситуації та керувати власною поведінкою та емоціями	2,7	2,8
5. Організація та забезпечення якісних умов реалізації спільної з учнями патріотичної діяльності	2,9	2,7
6. Урахування цілей і завдань конкретного уроку фізичної культури, обраного змісту навчального матеріалу	3	2,8
7. Організація власної діяльності (психологічна установка на реалізацію поставлених завдань, педагогічні дії в реальних умовах навчального процесу, варіативність дій з урахуванням обставин, які склалися на уроці)	2,9	3,1
8. Організація навчальної та дозвільної діяльності учнів з урахуванням диференційованого та індивідуального підходів до патріотичного виховання	2,9	3
9. Постійно здійснювати самоаналіз і самооцінювання власної патріотичної діяльності	2,8	3
10. Постійна корекція навчально-виховного процесу	2,9	3

Продовження табл. 3.3

1	2	3
11. Здійснювати діагностику рівня патріотичної вихованості учнів	1,5	1,8
12. Прогнозування подальшої діяльності вчителя у патріотичному вихованні школярів	2,9	2,8
13. Проектування патріотично-виховної роботи з учнями в навчальній, позанавчальній та позашкільній діяльності	2,9	3
14. Конструювання змісту виховної роботи з учнями з метою реалізації мети та завдань патріотичного виховання	2,8	2,8
15. Планування патріотично-виховної роботи зі старшокласниками на певний період з урахуванням відповідних методів виховного впливу на особистість школяра	2	2,3
16. Розроблення власних планів-конспектів уроків та сценаріїв позакласних та позашкільних виховних заходів патріотичного спрямування	2,8	2,6
17. Встановлення ділових та корисних контактів із батьками учнів	3	3

За дієвим критерієм найвищу оцінку отримали такі показники: організація власної діяльності (2,9 % студентів КГ та 3,1 % респондентів експериментальної групи) та встановлення ділових та корисних контактів з батьками учнів (по 3 % студентів контрольної групи та експериментальної групи). Наголосимо, що студенти за п'ятибальною шкалою оцінили свої вміння такими балами – «2», «3», «4». Жоден зі студентів контрольної та експериментальної груп не оцінили свої вміння балами «1» та «5». Таким чином, результати готовності майбутніх фахівців із фізичного виховання до патріотичного виховання старшокласників за дієвим критерієм наведено в табл. 3.4.

Показники сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників за дієвим критерієм

Бали	КГ	ЕГ
2 бали	58,5 %	56,7 %
3 бали	28 %	30,5 %
4 бали	13,5 %	12,8 %

На основі аналізу наявних досліджень, результатів констатувального експерименту та відповідно до критеріїв та показників готовності нами схарактеризовано рівні готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників: високий, середній та низький. Опишемо їх.

Низький рівень готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Майбутні фахівці в процесі науково-дослідної роботи не знайомляться зі спеціальною літературою з проблем патріотичного виховання молоді.

Знання сутності, змісту, форм, методів, засобів патріотичного виховання, історичних традицій фізкультурної освіти та національних традицій українського народу несистемні, слабкі. У студентів із низьким рівнем готовності немає чіткого уявлення про сутність майбутньої професійної діяльності, що виявляється в тому, що вони не застосовують досвід учителів щодо патріотичного виховання старшокласників.

Студенти не намагаються встановлювати ділові контакти з іншими учасниками навчально-виховного процесу, зазвичай не дотримуються правил громадської поведінки, не завжди ввічливі, зібрані, тактовні, принципові, вимогливі, не намагаються вирішувати різні педагогічні завдання. У студентів немає бажання організувати навчальну та дозвільну діяльність учнів; у них відсутнє прагнення аналізувати та оцінювати власну патріотичну

діяльність. Майбутні фахівці не вміють здійснювати діагностику рівня патріотичної вихованості учнів, планувати патріотично-виховну роботу зі старшокласниками, розробляти плани-конспекти уроків та сценарії позакласних та позашкільних виховних заходів патріотичного спрямування. Майбутнім фахівцям, які належать до цієї групи, важко визначитися з особистісними патріотичними якостями, які їм притаманні; у них немає мотивації до здійснення патріотично-виховної діяльності у роботі зі старшокласниками.

Середній рівень готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Майбутні фахівці в процесі науково-дослідної роботи знайомляться зі спеціальною літературою з проблем патріотичного виховання молоді лише з ініціативи викладача. Майбутні фахівці мають поверхові знання сутності, змісту, форм, методів, засобів патріотичного виховання, історичних традицій фізкультурної освіти та національних традицій українського народу. У студентів із середнім рівнем готовності немає чіткого уявлення про сутність майбутньої професійної діяльності, що визначається тим, що вони не завжди застосовують досвід учителів щодо патріотичного виховання старшокласників.

Майбутнім фахівцям не завжди вдається легко і швидко встановлювати ділові контакти з іншими учасниками навчально-виховного процесу, вони не завжди дотримуються правил громадської поведінки, не завжди ввічливі, зібрані, тактовні, принципові, вимогливі, при вирішенні різних педагогічних завдань звертаються за допомогою до колег. У студентів є поверхове бажання до організації навчальної та дозвільної діяльності учнів; самоаналіз і самооцінювання власної патріотичної діяльності здійснюють не завжди, мають поверхові знання стосовно діагностики рівня патріотичної вихованості учнів. Студенти, які показали середній рівень готовності, не мають достатніх знань стосовно методики планування патріотично-виховної роботи зі старшокласниками, розроблення планів-конспектів уроків та сценаріїв позакласних та позашкільних виховних заходів патріотичного спрямування.

Майбутнім фахівцям притаманні переважно такі патріотичні особистісні якості: чуйність, гуманне ставлення до людей, совісність, оптимізм, любов до життя. Мотивація до здійснення патріотично-виховної діяльності у роботі зі старшокласниками виражена нечітко.

Високий рівень готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників характеризується тим, що в процесі науково-дослідної роботи студенти знайомляться зі спеціальною літературою з проблем патріотичного виховання молоді. Майбутні фахівці обізнані з сутністю, змістом, формами, методами, засобами патріотичного виховання, історичними традиціями фізкультурної освіти та національними традиціями українського народу. Студенти, які показали високий рівень готовності, мають чітке уявлення про сутність майбутньої професійної діяльності, що визначається застосуванням досвіду вчителів щодо патріотичного виховання старшокласників.

У процесі практичної діяльності студенти легко і швидко встановлюють ділові контакти з іншими учасниками навчально-виховного процесу, дотримуються правил громадської поведінки, є ввічливими, зібраними, тактовними, принциповими, вимогливими, людяними у вирішенні різних педагогічних завдань. Майбутні фахівці вміють організовувати навчальну та дозвільну діяльність учнів з урахуванням диференційованого та індивідуального підходів до патріотичного виховання, постійно здійснюють самоаналіз і самооцінювання власної патріотичної діяльності, вміють здійснювати діагностику рівня патріотичної вихованості учнів. Студенти, які показали високий рівень готовності, вміють планувати патріотично-виховну роботу зі старшокласниками на певний період із урахуванням відповідних методів виховного впливу на особистість школяра, розробляти плани-конспекти уроків та сценаріїв позакласних та позашкільних виховних заходів патріотичного спрямування. Студентам з високим рівнем готовності притаманні патріотичні особистісні якості та мотивація до здійснення патріотично-виховної діяльності у роботі зі старшокласниками.

Проаналізуємо одержані результати за кожним із критеріїв готовності майбутнього вчителя до патріотичного виховання старшокласників. Кількісні результати отриманих даних подано в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

Рівні сформованості критеріїв готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників після констатувального експерименту (%)

Критерії готовності	Рівень готовності, %					
	Низький		Середній		Високий	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Мотиваційно-особистісний	40,5	40,1	31,6	29,6	29,7	28,3
Змістовий	39,6	41,2	30,5	30,5	26,8	29,4
Дієвий	41,4	42,3	32,7	31,4	27,9	27,2

З таблиці можемо бачити, що за *мотиваційно-особистісним критерієм* з низьким рівнем готовності майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників виявлено 40,5 % студентів експериментальної і 40,1 % – контрольної груп; із середнім рівнем готовності виявлено 31,6 % студентів експериментальної і 29,6 % – контрольної груп. З високим рівнем готовності виявилось 29,7 % студентів експериментальної і 28,3 % студентів контрольної груп.

Низький рівень готовності майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників за *змістовим критерієм* виявлено у 36,9 % студентів експериментальної і 41,2 % – контрольної груп; середній рівень – у 30,5 % студентів експериментальної і 30,5 % – контрольної груп. З високим рівнем готовності виявилось 26,8 % студентів експериментальної і 29,4 % студентів контрольної груп.

За *дієвим критерієм* з низьким рівнем готовності виявлено 41,4 % студентів експериментальної і 42,3 % – контрольної груп; із середнім рівнем

готовності – 32,7 % студентів експериментальної і 31,4 % – контрольної груп. За високим рівнем готовності виявлено 27,9 % студентів експериментальної і 27,2 % студентів контрольної груп.

Таким чином, у результаті проведення констатувального експерименту, метою якого було виявлення реального стану готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників, та визначення рівнів її сформованості, зроблено такі висновки:

1. Більшість майбутніх фахівців продемонструвала низький рівень готовності до патріотичного виховання старшокласників.

2. З метою вдосконалення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників необхідно вдосконалити зміст професійної підготовки з урахуванням педагогічних умов такої підготовки.

3.3. Аналіз результатів формувального експерименту

Для підтвердження ефективності педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників експериментальна перевірка здійснювалася в процесі вивчення студентами ЕГ дисциплін «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання» (дисципліни професійної та практичної підготовки), «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання» (дисципліна за вибором навчального закладу). Також бралися до уваги результати проходження педагогічної практики: II курс (виробнича практика в молодшій школі), III курс (виробнича практика у загальній школі), IV курс (практика за профілем майбутньої роботи). Також у процес фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури запроваджено спецкурс «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» до циклу вибіркового навчальних дисциплін (за самостійним вибором студента).

Для організації позааудиторної роботи для студентів ЕГ було також введено: 1) сокільську атрибутику – статут, емблему, прапор, форму; 2) режим дня із дворазовим тренуванням щоденно, навчальними заняттями та самостійною роботою; 3) громадську роботу – членство у загоні охорони громадського порядку та суспільно-політичній діяльності під керівництвом автора дисертаційного дослідження. Для охорони громадського порядку і запобігання правопорушенням на території університету та у місцях мешкання студентів майбутні вчителі фізичної культури самоорганізувалися для надання допомоги правоохоронним службам, здійснювали чергування і патрулювання на прилеглих територіях, а за необхідності – залучалися до охорони порядку в місцях масового зібрання громадян.

На формувальному етапі педагогічного експерименту з метою створення в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що

сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників, для студентів були призначені двотижневі підготовчі курси адаптації у режимі щільного тренування. Режим тренування був непростим: щоденний крос 3–5 км; атлетична підготовка; вивчення гімнастичних та акробатичних вправ; елементи одноборств; спеціально-прикладна фізична підготовка – загальний обсяг дворазових щоденних тренувань складав 4–5 годин. Після закінчення адаптаційних курсів студенти на добровільних засадах зверталися із заявами з проханням зарахувати їх до складу «Загону охорони громадського порядку та державного кордону «Сокіл». Після закінчення навчання деякі студенти, які брали участь в педагогічному експерименті, виявили бажання захищати Батьківщину.

У період педагогічної практики студенти активно долучалися до участі в громадському житті загальноосвітніх навчальних закладів м. Суми. У школі студентами були організовані зустрічі з патріотами України, учасниками бойових дій, у процесі активної взаємодії «студент-практикант – старшокласник» були підготовані та проведені виховні заходи, походи до місць пам'яті. У виховній роботі студенти намагалися виховувати в учнів культурні навички поведінки, вміння працювати в колективі, заохочували до громадсько-корисної діяльності. Разом з класними керівниками практиканти проводили позакласні заходи, зокрема «Козацькому роду немає переводу», «Зростаємо громадянами-патріотами землі, що Україною зветься» тощо. Старшокласники разом зі студентами-практикантами виготовляли класні інформаційні бюлетені («Як ми живемо», «Бути здоровим – це модно», «В здоровому тілі – здоровий дух», «День захисника Вітчизни», «Я – патріот своєї Батьківщини») з фотографіями. Майбутні фахівці провели в загальноосвітніх навчальних закладах такі спортивно-масові та фізкультурно-оздоровчі заходи патріотичного спрямування зі школярами: «Веселий курінь», «Козацькі забави», «Старти надій», «Соколята», «Козаки»,

«Тато, мама, я – спортивна сім'я», спортивне свято до Дня захисника Вітчизни тощо.

Студенти-практиканти готували презентації, визначали рівень діагностичної вихованості старшокласників.

Метою формувального етапу педагогічного дослідження було виявлення рівнів готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників у кінці четвертого року навчання. Для реалізації поставленої мети на формувальному етапі педагогічного експерименту визначено такі завдання:

1) розробити та впровадити модель формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників;

2) створити в педагогічному університеті освітньо-виховне середовище, що сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників;

3) забезпечити духовно-моральну спрямованість змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів;

4) організувати педагогічну взаємодію «студент – студент», «студент – викладач», «студент-практикант – старшокласник».

На початку формувального експерименту було зроблено припущення про те, що рівні готовності майбутніх фахівців з фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників повинні відрізнятися в студентів експериментальної групи (Р) на початку та в кінці експериментального дослідження. Передбачалося, що величина Р1, яка характеризує динаміку формування готовності, в експериментальній групі буде вищою, ніж у контрольній (таблиця 3.6).

Визначення ефективності педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників здійснювалося за формулою [212]:

$$\Pi = P1 - P2$$

Таблиця 3.6

Планування формувального експерименту

Найменування етапів	Експериментальна перевірка педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників	
	ЕГ	КГ
Визначення рівнів готовності майбутніх фахівців досліджуваних груп до експерименту	P1	P'1
Вплив педагогічних умов	Здійснюється	Не здійснюється
Визначення рівнів готовності майбутніх фахівців досліджуваних груп до експерименту	P2	P'2
Відмінність	$P1 - P2 = П$	$P'1 - P'2 = 1$

З огляду на це у результаті формувального експерименту визначено, що вплив педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників є суттєвим.

Зокрема, динаміку змін рівнів готовності майбутніх фахівців до патріотичного виховання старшокласників за мотиваційно-особистісним критерієм представлено в табл. 3.7 та 3.8.

Таблиця 3.7

Результати самооцінювання студентів за особистісним критерієм

№ з/п	Показники	Динаміка змін	
		КГ після експерименту	ЕГ після експерименту
1	2	3	4
1.	Принциповість та вимогливість до себе та оточуючих	+0,5	+1,5
2.	Чесність	+0,9	+2
3.	Совісність	+1,2	+2
4.	Справедливість	+1,3	+2,4
5.	Оптимізм, любов до життя	+1,2	+2,2
6.	Чуйність, гуманне ставлення до людей	+1,1	+2
7.	Тактовність	+1	+1,9
8.	Героїзм	+0,7	+2,2

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4
9.	Самовідданість	+0,9	+2,2
10.	Повага до Конституції України та законів	+1,2	+2,2
11.	Дотримання Конституції України та законів	+0,9	+2
12.	Інтелігентність	+1,2	+2
13.	Участь у громадському та суспільному житті	+1,3	+2,4
14.	Чітко виражена громадянська позиція	+0,9	+1,2
15.	Патріотизм	+1,1	+2

Таблиця 3.8

Результати самооцінювання студентів за мотиваційним критерієм

№ з/п	Показники	Динаміка змін	
		ЕК після експерименту	КГ після експерименту
1.	Підвищення професіоналізму, компетентності	+0,5	+2,3
2.	Володіння педагогічною майстерністю	+0,9	+2
3.	Удосконалення креативності та творчого мислення	+0,8	+2,5
4.	Підвищення моральності та культури	+1,3	+2,4
5.	Любов до дітей	+0,5	+2,3
6.	Формування наукового світогляду	+0,9	+2
7.	Усвідомлення базових цінностей педагогічної діяльності.	+0,5	+2,3

Найбільші позитивні зміни за особистісним критерієм у студентів ЕГ відбулися за такими показниками: справедливість, повага до Конституції та законів України: у студентів ЕГ – на 2,4 та 2,2 бали відповідно.

За мотиваційним критерієм найбільші позитивні зміни в студентів ЕГ маємо за такими показниками – вдосконалення креативності та творчого мислення (на 2,5 бали) та підвищення моральності та культури (на 2,4 бали).

За змістовим критерієм збільшилася частка студентів, які застосовують у власній діяльності досвід інших учителів (викладачів), у КГ

на 30 %, у ЕГ – на 45 %. Студенти КГ незначною мірою підвищили показник застосування у процесі науково-дослідної роботи спеціальної літератури з проблем патріотичного виховання молоді (показник зріс на 22 %), тоді як студенти ЕГ покращили свій показник на 52 %.

Студенти КГ (28 % опитаних) удосконалили власне розуміння поняття «патріотизм». Вони визначають його як реалізацію свободи та демократичних прав громадян, що живуть в державі, дотримання норм громадянської поведінки та сприяння формуванню в молодого покоління патріотичних почуттів. Не змогли відповісти на запитання 25 % опитуваних. Студенти ЕГ під поняттям «патріотизм» розуміють національну гордість і любов до Вітчизни, громадянську відповідальність за її долю, а також підпорядкування особистістю свого життя спільним національним інтересам, що виявляється в готовності служити Батьківщині й захищати її від ворогів. Приріст склав 38 %. Не змогли дати відповідь на запитання 10 % опитаних студентів.

Кількість студентів, які дали визначення поняття «патріотичне виховання», у КГ збільшилась на 17 %, а у ЕГ – показник зріс на 35 %.

Студенти ЕГ продемонстрували кращі знання змісту патріотичного виховання – на 37 %, форм патріотичного виховання на 35 %, методів – на 40 %, засобів – на 38 %, тоді як у КГ приріст становить 15 %, 10 %, 15 %, 18 % відповідно.

Збільшилася частка студентів, які змогли назвати фізкультурно-спортивні організації патріотичного спрямування, у КГ на 15 %, у ЕГ – на 32 %. Зросла кількість студентів, які дали відповіді на запитання «Які Ви знаєте історичні традиції фізкультурної освіти?», у КГ на 10 %, у ЕГ – на 39 %. На запитання «Які національні традиції українського народу Ви знаєте?» кількість студентів, які змогли відповісти, зросла на 13 % у КГ і на 25 % – в ЕГ.

Також стосовно запитань щодо визначення понять «духовна культура» та «фізична культура» показник зріс у КГ на 12 % та 17 % відповідно. У студентів ЕГ – на 25 % та 32 %.

Динаміку змін у КГ та ЕГ до та після експерименту за змістовим критерієм представлено в табл. 3.9.

Таблиця 3.9

Динаміка змін у КГ та ЕГ до та після експерименту за змістовим критерієм

Запитання	Динаміка змін	
	КГ після експерименту	ЕГ після експерименту
1	2	3
1. У своїй діяльності Ви керуєтеся досвідом роботи інших учителів (викладачів)?	+30 %	+45 %
2. У процесі науково-дослідної роботи Ви знайомитеся зі спеціальною літературою з проблем патріотичного виховання молоді?	+22 %	+52 %
3. Патріотичне виховання – це ...	+17 %	+35 %
4. Зміст патріотичного виховання передбачає	+15 %	+37 %
5. Які форми патріотичного виховання Ви знаєте?	+10 %	+35 %
6. Які методи патріотичного виховання Ви знаєте?	+15 %	+40 %
7. Які засоби патріотичного виховання Ви знаєте?	+18 %	+38 %
8. Які фізкультурно-спортивні організації патріотичного спрямування Ви знаєте?	+15 %	+32 %
9. Які Ви знаєте історичні традиції фізкультурної освіти?	+10 %	+39 %
10. Які національні традиції українського народу Ви знаєте?	+13 %	+25 %
11. Духовна культура особистості – це ...	+12 %	+25 %
12. Фізична культура – це ...	+17 %	+32 %

Динаміку змін рівнів готовності майбутніх фахівців до патріотичного виховання старшокласників за дієвим критерієм представлено в табл. 3.10.

**Динаміка змін у КГ та ЕГ до та після експерименту за
дієвим критерієм**

Уміння	Динаміка змін, %	
	КГ після експерименту	ЕГ після експерименту
1	2	3
1. Легко і швидко встановлювати діловий контакт з учнем або всім класом	+0,5	+2,3
2. Встановлювати ділові контакти з керівництвом (директором, завучем, класним керівником), вчителями та обслуговуючим персоналом школи, жити інтересами школи	+0,9	+2
3. Дотримуватися правил громадської поведінки, бути ввічливим, зібраним, тактовним, принциповим, вимогливим, енергійним, добрим, людяним у вирішенні системи різних педагогічних завдань	+0,7	+2,4
4. Гуманно розв'язувати соціально-педагогічні ситуації та керувати власною поведінкою та емоціями	+1,3	+2,4
5. Забезпечувати якісні умови реалізації спільної з учнями патріотичної діяльності	+0,9	+2
6. Ураховувати цілі і завдання конкретного уроку фізичної культури, обраного обсягу навчального матеріалу	+2,1	+2,9
7. Організовувати власну діяльність (психологічна установка на реалізацію поставлених завдань, педагогічні дії в реальних умовах навчального процесу, варіативність дій з урахуванням обставин, які склалися на уроці)	+2,2	+2,8
8. Організовувати навчальну та дозвільну діяльність учнів з урахуванням диференційованого та індивідуального підходів до патріотичного виховання	+0,5	+0,6
9. Постійно здійснювати самоаналіз і самооцінювання власної патріотичної діяльності	+0,9	+2
10. Постійно здійснювати корекцію навчально-виховного процесу	+1,2	+2
11. Здійснювати діагностику рівня патріотичної вихованості учнів	+1,3	+2,4

Продовження табл. 3.10

1	2	3
12. Прогнозувати подальшу діяльність учителя у патріотичному вихованні школярів	+1,2	+2,2
13. Проектувати патріотично-виховну роботу з учнями в навчальній, позанавчальній та позашкільній діяльності	+1,1	+2
14. Вибирати та конструювати зміст виховної роботи з учнями з метою реалізації мети та завдань патріотичного виховання	+0,7	+2,2
15. Планувати патріотично-виховну роботу зі старшокласниками на певний період з урахуванням відповідних методів виховного впливу на особистість школяра	+1	+1,9
17. Розробляти власні плани-конспекти уроків та сценарії позакласних та позашкільних виховних заходів патріотичного спрямування	+1,1	+2,3
18. Встановлювати ділові та корисні контакти з батьками учнів	+0,5	+2

Таким чином, за результатами формульованого експерименту визначено, що за дієвим критерієм найбільш позитивні зміни відбулися за такими показниками: урахування цілей і завдань конкретного уроку фізичної культури, обраного змісту навчального матеріалу, організація власної діяльності.

Наголосимо, що достовірність результатів формульованого експерименту забезпечувалася такими умовами:

- за характером виконуваних завдань та іншими показниками контрольні й експериментальні групи були подібні; обсяг вибірки (кількість студентів контрольної групи: на початку експерименту – 66 осіб, у кінці – 66 осіб; кількість студентів експериментальної групи: на початку експерименту – 68 осіб, у кінці – 68 осіб) забезпечив репрезентативність даних експерименту.

У кінці формувального експерименту було проведено порівняння студентів експериментальних і контрольних груп за рівнями їх готовності до патріотичного виховання старшокласників. Результати наведено в табл. 3.11.

Табл. 3.11

Рівні сформованості критеріїв готовності майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників

Критерії готовності	Етапи експерименту	Рівні, %					
		Низький		Середній		Високий	
		ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Мотиваційно-особистісний	До експерименту	40,5	40,1	30,5	29,6	29,0	28,3
	Після експерименту	10,5	34,2	39,6	32,2	49,9	33,6
Змістовий	До експерименту	39,6	41,2	31,6	30,5	26,8	29,4
	Після експерименту	13,4	33,2	37,9	32,1	48,7	34,7
Дієвий	До експерименту	41,4	41,3	32,7	31,4	27,9	27,2
	Після експерименту	11,4	34,0	38,8	33,1	49,8	32,9

Таким чином, динаміку змін у КГ та ЕГ до та після педагогічного експерименту можна зобразити у вигляді діаграм (рис. 3.1, 3.2, 3.3, 3.4).

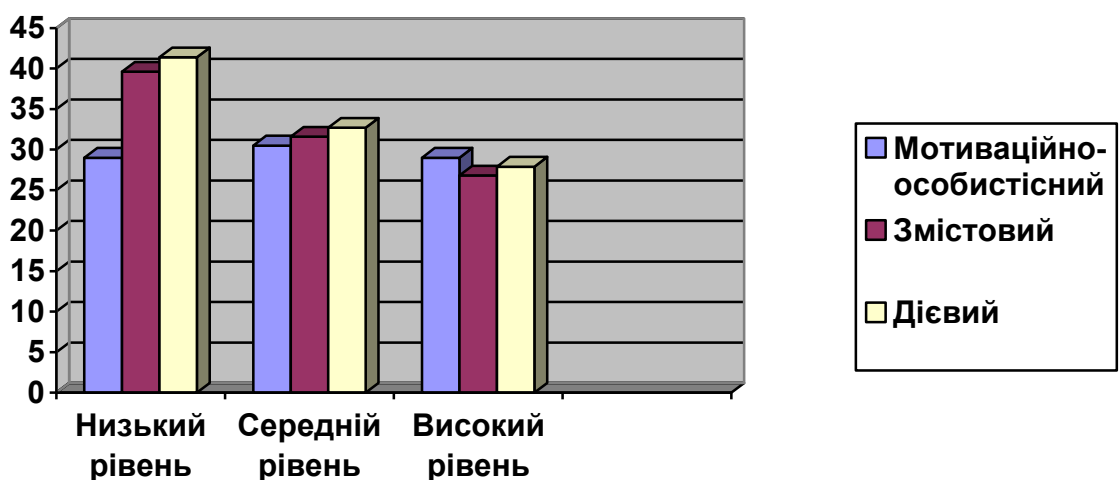

Рис. 3.1. Діаграма рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників (ЕГ до експерименту)

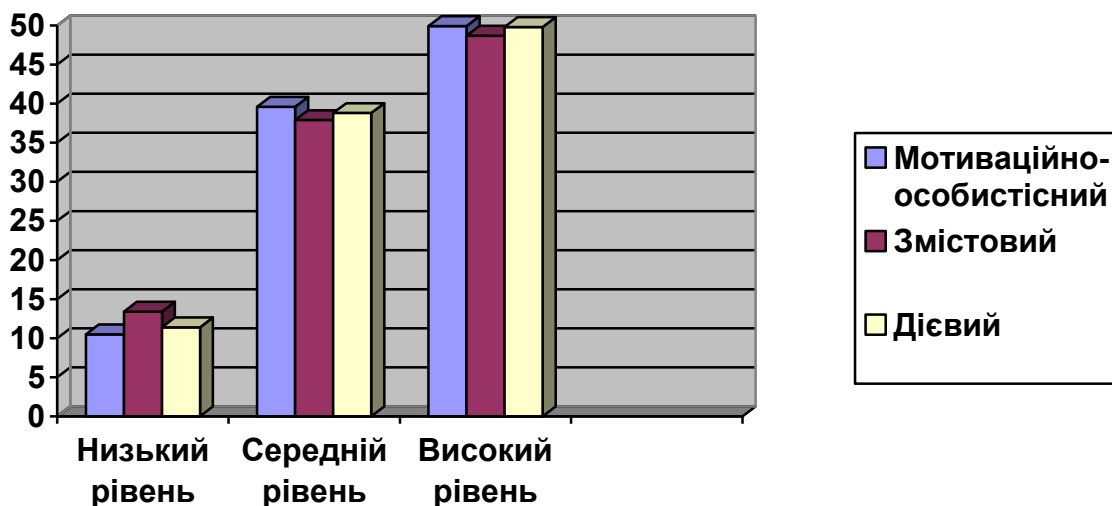

Рис. 3.2. Діаграма рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників (ЕГ після експерименту)

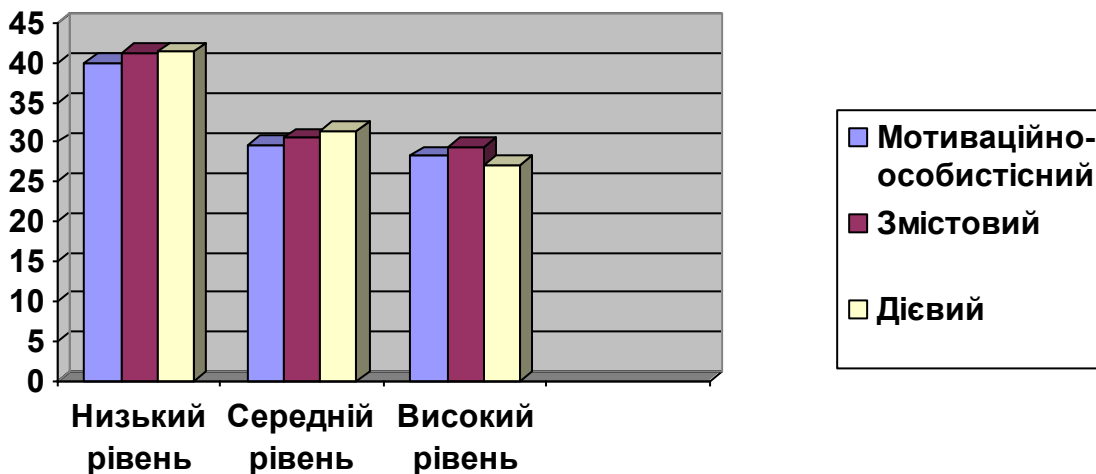

Рис. 3.3. Діаграма рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників (КГ до експерименту)

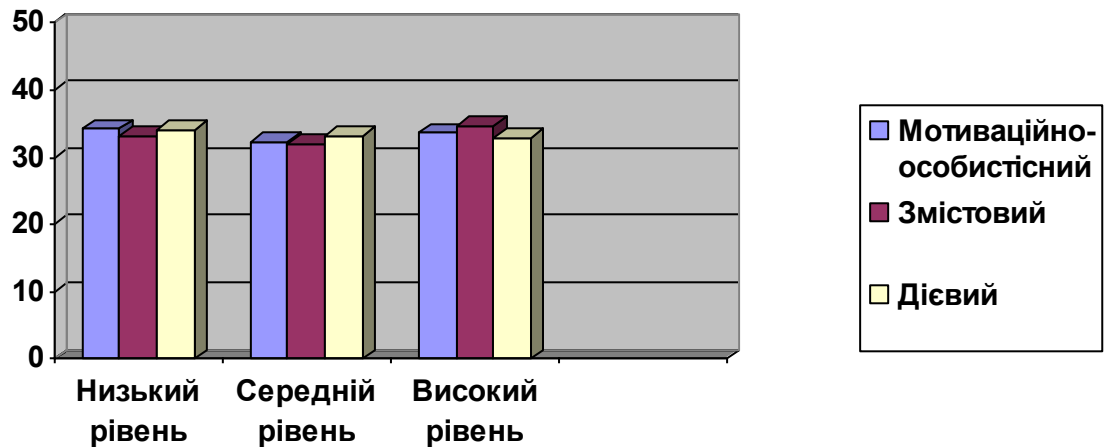

Рис. 3.4. Діаграма рівнів сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників (КГ після експерименту)

Проаналізувавши отримані дані, можна зробити висновки про те, що за *мотиваційно-особистісним критерієм* на констатувальному етапі педагогічного експерименту з низьким рівнем готовності виявлено 40,5 % студентів експериментальної групи, на прикінцевому етапі показник знизився на 30 % і склав 10,5 %. На початковому етапі експерименту виявлено 30,5 % студентів експериментальної групи з середнім рівнем готовності. На прикінцевому цей показник збільшився на 9,1 %. Студентів із високим рівнем готовності на початковому етапі педагогічного експерименту виявлено 29 %, на прикінцевому – 49,9 %. Студентів контрольної групи з низьким рівнем готовності на початковому етапі педагогічного експерименту виявлено 40 %, на прикінцевому – 34,2 %. Середній рівень готовності виявлено у 29,6% студентів на початку експерименту та в 32,2 % на завершальному етапі. З високим рівнем готовності до патріотичного виховання старшокласників виявлено 28,3 % студентів на початковому етапі дослідження, на прикінцевому – 33,6 %.

За *змістовим критерієм* на констатувальному етапі експериментального дослідження низький рівень готовності виявлено у 39,6 % студентів експериментальної групи, тоді як на прикінцевому етапі

показник склав 11,4 %. Середній показник зріс на 6,3 % і становив 37,9 %, а високий збільшився до 48,7 %. У студентів контрольної групи на початковому етапі експериментального дослідження низький рівень готовності до патріотичного виховання старшокласників склав 41,2 %, тоді як на прикінцевому етапі показник зменшився до 33,2 %. Середній показник на констатувальному етапі становив 30,5 %, на прикінцевому етапі – 32,1 %. Студентів із високим рівнем готовності на початковому етапі педагогічного експерименту виявлено 29,4 %, на прикінцевому – 34,7 %.

За *дієвим критерієм* на констатувальному етапі педагогічного експерименту студентів експериментальної групи з низьким рівнем готовності виявлено 41,4 %, на прикінцевому показник зменшився до 11,4 %. Середній рівень готовності на констатувальному етапі виявлено у 32,7 %, на прикінцевому – 38,8 %. Кількість студентів з високим рівнем готовності в експериментальній групі збільшилася від 27,9 % до 49,8 %. Стосовно студентів контрольної групи виявлено, що низький рівень готовності на констатувальному етапі педагогічного експерименту виявлено в 41,3 %, на прикінцевому – 34 %. Середній показник на констатувальному етапі становив 31,4 %, на прикінцевому – 33,1 %. Студентів з високим рівнем готовності на початковому етапі педагогічного експерименту виявлено 27,2 %, на прикінцевому – 32,9 %.

На констатувальному етапі педагогічного дослідження встановлено, що у понад 40 % студентів експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп рівень готовності до означеного виду діяльності перебуває на середньому та низькому рівнях. На основі даних, отриманих у результаті формувального експерименту, виявлено, що педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників сприяють якісній підготовці майбутніх фахівців до означеного виду діяльності. Збільшилася кількість студентів ЕГ, що продемонстрували високий та середній рівні готовності до патріотичного виховання старшокласників – приріст склав 7,2 % (на середньому рівні) та 21,9 % (на

високому) відповідно. Натомість зменшилася майже на 30 % частка осіб, які продемонстрували низький рівень готовності до патріотичного виховання старшокласників (рис.3.5).

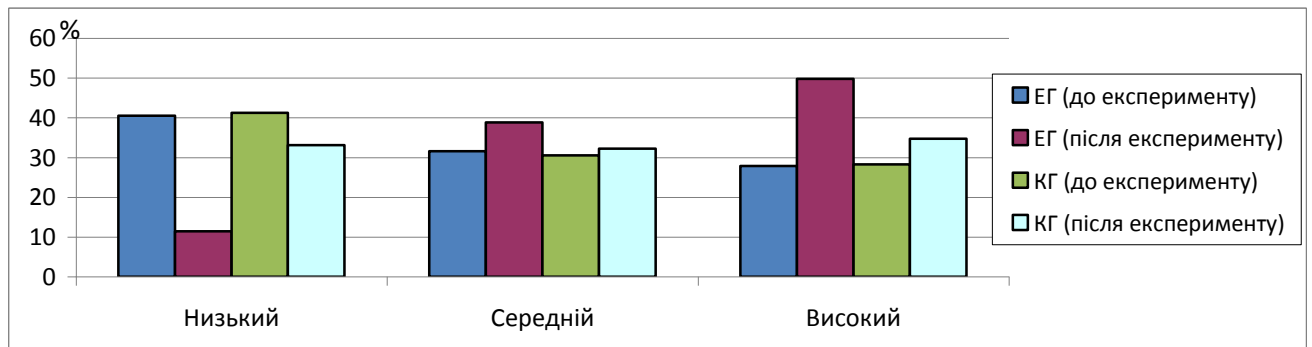

Рис. 3.5. Діаграма рівнів сформованості готовності майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників протягом експерименту

Таким чином, результати завершального етапу педагогічного експерименту засвідчили, що якісна підготовка вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників може бути реалізована за таких педагогічних умов: створення в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників; забезпечення духовно-моральної спрямованості змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів; організація педагогічної взаємодії «студент – студент», «студент – викладач», «студент-практикант – старшокласник».

Висновки до третього розділу

1. Метою експериментального дослідження була перевірка ефективності педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Педагогічний експеримент передбачав три етапи його проведення: I етап – початковий, що передбачав вирішення таких завдань: визначення мети та завдань експериментального дослідження, опис методики фіксування й оброблення отриманих результатів, визначення експериментальної бази, відбір контрольної та експериментальної груп і аналіз їх однорідності; II етап – основний, що мав на меті проведення констатувального та формувального експериментів; III етап – завершальний, що передбачав проведення аналізу результатів попереднього етапу.

З метою педагогічної діагностики сформованості компонентів готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників було обґрунтовано відповідні критерії та визначено їх показники: *мотиваційно-особистісний* (показники: професійна мотивація; сформованість професійно важливих якостей (героїзм, самовідданість, дотримання Конституції України та законів, участь у громадському та суспільному житті, чітко виражена громадянська позиція); *змістовий* (показники: володіння фаховими та психолого-педагогічними знаннями); *дієвий* (показники: володіння вміннями та навичками патріотичного виховання старшокласників, інтерес до проведення виховних і спортивно-масових заходів) та рівні їх сформованості (низький, середній, достатній).

2. Відповідно до мети констатувального експерименту планувалося вирішення таких завдань: вивчити навчально-методичне забезпечення підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників (узвичаєна методика реалізації означеного процесу); на основі проведення тестування та методу самооцінювання діагностувати реальний рівень готовності майбутнього фахівця до патріотичного виховання старшокласників.

Встановлено, що більше ніж у 58 % студентів рівень готовності до означеного виду діяльності перебуває на середньому та низькому рівнях.

3. На констатувальному етапі педагогічного дослідження встановлено, що у понад 40 % студентів експериментальної (ЕГ) та контрольної (КГ) груп рівень готовності до означеного виду діяльності перебуває на середньому та низькому рівнях. На основі даних, отриманих у результаті формувального експерименту, виявлено, що розроблена методика формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників сприяє якісній підготовці майбутніх фахівців до означеного виду діяльності. Збільшилася кількість студентів ЕГ, що продемонстрували високий та середній рівні готовності до патріотичного виховання старшокласників – приріст склав 7,2 % (на середньому рівні) та 21,9 % (на високому) відповідно. Натомість зменшилася майже на 30 % частка осіб, які продемонстрували низький рівень готовності до патріотичного виховання старшокласників.

Результати педагогічного експерименту дають підстави стверджувати, що запропонована методика формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників є ефективною.

Визначено, що у КГ на завершальному етапі формувального експерименту кількість студентів з високим, низьким та середнім рівнями готовності до патріотичного виховання старшокласників відрізнялася від ЕГ. Це переконує в тому, що традиційна методика підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників є дієвою, проте авторська методика більш позитивно впливає на формування готовності майбутніх фахівців до означеного виду діяльності.

Таким чином, результати педагогічного експерименту дають підстави стверджувати, що мету наукового пошуку досягнуто, поставлені завдання виконано.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні запропоновано нове розв'язання актуального наукового завдання: на основі знань про особливості патріотичного виховання особистості визначити і теоретично обґрунтувати педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників та експериментально перевірити їх ефективність. Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань і дали змогу сформулювати такі **висновки**:

1. Аналіз стану дослідженості проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності засвідчив, що на сьогодні в педагогічній теорії і практиці це питання розглянуто різнобічно. Водночас проблема підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання недостатньо висвітлена, зокрема в аспекті дослідження педагогічних умов ефективної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Підготовку майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників розуміємо як цілеспрямований, організований, системний процес, що має на меті виховний вплив на особистість з метою формування висококультурної та освіченої людини, суспільною функцією якої є збереження та передача національних цінностей і традицій рідного народу в галузі фізичної культури та спорту.

Визначено, що результатом підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників є його готовність до означеного виду діяльності. Це поняття розглядаємо як складне утворення, інтегральну характеристику особистості, результат теоретичної та практичної підготовки майбутнього фахівця до патріотично-виховної діяльності зі старшокласниками, наявність у нього позитивної мотивації до патріотичного виховання молодого покоління.

2. Обґрунтовано педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників: створення в педагогічному університеті освітньо-виховного середовища, що сприяє позитивній мотивації студентів до формування готовності до патріотичного виховання старшокласників; забезпечення духовно-моральної спрямованості змісту навчальної, практичної професійної, виховної, громадської діяльності студентів; організація педагогічної взаємодії «студент – студент», «студент – викладач», «студент-практикант – старшокласник».

Критеріями та показниками сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників є: *мотиваційно-особистісний* (показники: професійна мотивація; сформованість професійно важливих якостей (героїзм, самовідданість, дотримання Конституції України та законів, участь у громадському та суспільному житті, чітко виражена громадянська позиція)); *змістовий* (показники: володіння фаховими та психолого-педагогічними знаннями); *дієвий* (показники: володіння вміннями та навичками патріотичного виховання старшокласників, інтерес до проведення виховних і спортивно-масових заходів). На основі визначених критеріїв і показників обґрунтовано рівні сформованості готовності майбутнього вчителя фізичної культури до означеного виду діяльності – високий, середній та низький.

На основі узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи доведено ефективність виокремлених педагогічних умов підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Зокрема, на кінець формувального експерименту збільшилася частка студентів, що демонстрували високий та середній рівень готовності до патріотичного виховання старшокласників – приріст склав приріст склав 7,2 % (на середньому рівні) та 21,9 % (на високому) відповідно. У контрольній групі на кінець експерименту суттєвих змін у рівневій диференціації студентів не виявлено.

3. Модель формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників являє собою абстрактну теоретичну конструкцію, яка функціонує відповідно до соціального замовлення суспільства, освітньо-кваліфікаційних вимог спеціальності, підпорядковується завданням формування у майбутніх учителів фізичної культури вольових якостей, патріотичних переконань, знань, умінь та навичок, необхідних для патріотичного виховання старшокласників. Розроблена модель складається із суб'єктного, цільового, змістово-процесуального та результативного блоків, ураховує положення особистісного, культурологічного, аксіологічного, компетентнісного підходів, реалізується поетапно та містить ціннісний, когнітивний та рефлексивно-оцінний етапи. Формування компонентів готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників (мотиваційно-особистісного, когнітивного та діяльнісного) здійснюється шляхом реалізації змісту навчання, методів, засобів і форм організації процесу підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.

4. Здійснено проектування змісту освіти майбутніх учителів фізичної культури, які навчаються за напрямом 6.010201 «Фізичне виховання». Запропоновано шляхи поглиблення змісту професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Розроблено спецкурс «Патріотичне виховання молоді на засадах національної фізичної культури». Мета спецкурсу – формування у студентів розуміння та важливості патріотичного виховання старшокласників; ознайомлення їх із формами, методами, принципами патріотичного виховання. Складено завдання для педагогічної практики студентів із метою формування їхньої готовності до патріотичного виховання старшокласників, визначено основні аспекти організації позанавчальної, науково-дослідної та самостійної діяльності майбутніх фахівців у підготовці до патріотичного виховання старшокласників. Визначено, що важливим складником професійної діяльності вчителя фізичної культури є сприяння різнобічному і

гармонійному розвитку національно свідомого, високоосвіченого, життєво компетентного громадянина, здатного до саморозвитку та самовдосконалення.

5. За результатами дослідження розроблено і впроваджено навчально-методичний комплекс, що передбачає вдосконалення навчальних програм із дисциплін «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи», «Рухливі ігри з методикою викладання», «Професійна діяльність у сфері фізичного виховання». Доведено, що запропонований комплекс сприяє формуванню готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників. Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є розгляд проблеми підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання учнів основної школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамчук О. В. Патріотичне виховання студентів вищих технічних навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Оксана Володимирівна Абрамчук ; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 19 с.
2. Акушев Г. М. Формирование готовности будущих учителей физической культуры к профессиональному самообразованию : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Геннадий Михайлович Акушев. – Сургут, 2000. – 135 с.
3. Алексеєва С. В. Формування готовності майбутніх фахівців до реалізації професійної кар'єри / С. В. Алексеєва // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Вип. 16. – Книга 2. – С. 3–12.
4. Алькова С. Ю. Педагогические условия реализации дифференцированного подхода в физическом воспитании на основе субъективного опыта студентов : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Светлана Юрьевна Алькова. – Сургут, 2002. – 169 с.
5. Альхауалда А. Педагогические условия формирования готовности специалиста в сфере физической культуры и спорта к профессиональному самосовершенствованию : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Абдулхаким Альхауалда. – М., 2000. – 164 с.
6. Андрущенко В. П. Філософія освіти : навч. посіб. / В. П. Андрущенко, І. М. Предборська. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 329 с.
7. Анисимова В. А. Формирование у студентов вуза физической культуры готовности к самообразованию : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вера Александровна Анисимова. – Челябинск, 2003. – 180 с.
8. Артюшенко А. О. Виховання вольових якостей в учнів середнього шкільного віку в процесі занять фізичною культурою : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Андрій Олександрович Артюшенко ; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2003. – 17 с.

9. Архангельський С. І. Лекції з наукової організації навчального процесу у вищій школі / С. І. Архангельський. – М. : Вища школа, 1976. – 200 с.

10. Асташова Н. А. Концептуальні основи педагогічної аксиології / Н. А. Асташова // Педагогіка. – 2002. – № 8. – С. 8–13.

11. Афанасьєв А. О. Педагогічні основи військово-патріотичного виховання військовослужбовців строкової служби Збройних Сил України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Андрій Олександрович Афанасьєв ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2005. – 20 с.

12. Ахметов Р. Ф. Проблеми й перспективи формування професійної майстерності фахівців фізичної культури засобами інноваційних технологій / Р. Ф. Ахметов, В. К. Шаверський // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2007. – № 34. – С. 50–52.

13. Бабанський Ю. Оптимізація педагогічного процесу / Ю. Бабанський, М. Поташник. – К. : Освіта, 1984. – 288 с.

14. Бака М. М. Фізичне і військово-патріотичне виховання молоді : навч.-метод. посібник / М. М. Бака, В. П. Корж. – К. : ПВА «Книга пам'яті України», 2004. – 464 с.

15. Балахнічова Г. Технологія професійного формування майбутнього вчителя фізичної культури / Г. Балахнічова, Л. Завацька, Л. Заремба // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я в сучасному суспільстві. – 2012. – № 14. – С. 138–142.

16. Балахнічова Г. Формування професійної майстерності майбутнього фахівця фізичної культури : навч.-метод. матеріали для

студентів випускних курсів ін-тів фіз. культури / Г. Балахнічова, Л. Заремба. – Луцьк : РВВ Вежа, 2004. – 82 с.

17. Балл Г. Категорія «культура особистості» в аналізі гуманізації загальної та професійної освіти / Г. Балл // Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи : зб. наук. праць / за ред. І. А. Зязюна і Н. Г. Ничкало. – К., 2003. – С. 51–61.

18. Бережная Л. И. Организационно-педагогические основы подготовки специалистов физической культуры в педагогическом колледже на базе учебного комплекса : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Лариса Ивановна Бережная. – Волгоград, 2004. – 205 с.

19. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.

20. Бех І. Д. Почуття гідності у духовному розвитку особистості [Електронний ресурс] / І. Д. Бех. – Режим доступу: <http://ipv.org.ua/component/content/article/8-beh/61-2012-09-28-07-54-12.html>

21. Богданова І. М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Інна Михайлівна Богданова ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2003. – 39 с.

22. Бондар В. І. Дидактика / В. І. Бондар. – К. : Либідь, 2005. – 264 с.

23. Бондаренко О. Патріотичне виховання молоді / О. Бондаренко // Освіта. Технікуми. Коледжі. – 2009. – № 1. – С. 69–70.

24. Борисов В. В. Теоретико-методологічні засади формування національної самосвідомості учнівської та студентської молоді : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / В'ячеслав Вікторович Борисов ; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 35 с.

25. Борищак М. Національно-патріотичне та військово-фізичне виховання студентів та курсантів в Україні / М. Борищак, І. Гузенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – 2003. – № 17. – С. 71–77.

26. Бочарнікова В. М. Стимулююча функція контролю знань, умінь і навичок студентів вищої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Віра Миколаївна Бочарнікова ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 1999. – 20 с.

27. Бріжата І. А. Педагогічні технології профілактики шкільного травматизму у фаховій підготовці майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія навчання» / Ірина Анатоліївна Бріжата ; Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2011. – 20 с.

28. Бріжатий О. В. Вдосконалення самостійної фізичної підготовки студентів спеціалізації «Сокіл» / О. В. Бріжатий, А. В. Леоненко // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2004. – С. 81–86.

29. Бріжатий О. В. Становлення та розвиток сокільського руху на Сумщині як форма фізичного та духовного розвитку молоді / О. В. Бріжатий, А. В. Леоненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : збірник наукових праць ; під ред. С. С. Єрмакова. – Х. : ХХІІІ, 2001. – № 3. – С. 10–14.

30. Бугеря Т. М. Міжпредметні зв'язки у навчанні професійно орієнтованих дисциплін у фаховій підготовці майбутніх фізичних реабілітологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Тетяна Миколаївна Бугеря ; Луганський національний університет імені Т. Шевченка. – Луганськ, 2009. – 22 с.

31. Букач М. М. Основи наукових досліджень у соціальній роботі : навч. посіб. / М. М. Букач, Т. С. Попова, Н. В. Клименюк. – Миколаїв : ЧДУ імені П. Могили, 2009. – 280 с.
32. Булкова Т. М. Инновационный подход к индивидуально ориентированному профессиональному образованию студентов вузов физической культуры : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Татьяна Михайловна Булкова. – Смоленск, 2007. – 183 с.
33. Вайновська М. К. Педагогічна майстерність вчителя у проектуванні особистісно орієнтованих технологій виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі / М. К. Вайновська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 6. – С. 84–93.
34. Вацеба О. Нариси з історії спортивного руху в Західній Україні / О. Вацеба ; наук. ред. Б. Якимович. – Івано-Франківськ : «Лілея–НВ», 1997. – 231 с.
35. Ващенко Г. Виховання волі і характеру : підручник для педагогів / Г. Ващенко. – К. : Школяр, 1999. – 300 с.
36. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
37. Ващенко Г. Тіловиховання як засіб виховання волі і характеру / Г. Ващенко. – Львів : Українські технології, 2001. – 56 с.
38. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.–Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
39. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход : метод. пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 120 с.
40. Верхогляд І. М. Проблеми якості підготовки вчителів фізичного виховання у вищих навчальних закладах України / І. М. Верхогляд, Н. М. Юрченко // Вісник Чернігівського державного педагогічного

університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : педагогічні науки. – Вип. 81. – Чернігів : ЧДПУ, 2010. – С. 23–27.

41. Вишневський О. Система виховання і розвитку учнів у середній школі (експериментальний проект) / О. Вишневський // Педагогічна думка. – 2009.– № 3. –С. 3–15.

42. Вишневський О. Теоретичні основи педагогіки : курс лекцій / О. Вишневський, О. Кобрій, М. Чепіль. – Дрогобич, 2001. – 200 с.

43. Воеводина С. С. Формирование правовой компетентности студентов ВУЗов физической культуры : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Светлана Сергеевна Воеводина. – Краснодар, 2002. – 186 с.

44. Волкова Н. П. Моделювання майбутньої фахової діяльності випускників у навчально-виховному процесі вищої школи / Н. П. Волкова // Вісник Дніпропетровського університету імені А. Нобеля. Серія : педагогіка і психологія. – 2012. – № 1. С. 12–19.

45. Волкова Н. П. Педагогіка : посібник для студ. вищих навч. закл. / Н. П. Волкова. – К. : Знання, 2002. – 120 с.

46. Володина В. С. Формирование профессиональной готовности будущих учителей физической культуры посредством активных методов обучения : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Валентина Сафроновна Володина. – Красноярск, 2007 – 162 с.

47. Гавлітіна Т. М. Національно-патріотичне виховання підлітків в умовах позашкільного навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Тетяна Миколаївна Гавлітіна ; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2007. – 20 с.

48. Гавриш І. В. Теоретико-методологічні основи формування готовності майбутніх учителів до інноваційної професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ірина Володимирівна Гавриш. – Луганськ, 2006. – 46 с.

49. Галузьяк В. М. Педагогіка : навчальний посібник / В. М. Галузьяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – Вінниця : РВВ ВАТ «Віноблдрукарня», 2001. – 200 с.

50. Гальченко М. Педагогічна практика як матриця формування педагогічної майстерності вчителя [Електронний ресурс] / М. Гальченко // Гілея : науковий вісник : зб. наук. пр. – 2011. – Вип. 49. – Режим доступу : <http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=66>

51. Гевко О. І. Національно-патріотичне виховання студентів вищих педагогічних закладів засобами декоративно-ужиткового мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Оксана Іванівна Гевко ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2003. – 20 с.

52. Генік Л. Я. Релігійно-моральне виховання в українських навчальних закладах Східної Галичини кінця ХІХ – початку ХХ ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Любов Ярославівна Генік ; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2003. – 25 с.

53. Гладощук О. Г. Педагогічні умови вдосконалення культури зміцнення здоров'я студентів в системі фізичного виховання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання» / Олександр Григорович Гладощук ; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2008. – 23 с.

54. Гончаренко О. С. Формування у старшокласників позитивного ставлення до служби в Збройних силах України в процесі позакласної роботи з фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Олег Станіславович Гончаренко ; Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. – Луганськ, 2011. – 22 с.

55. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 600 с.

56. Горбатюк Л. Стан та умови організації самостійної роботи майбутніх інженерів-педагогів / Л. Горбатюк // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2002. – № 22. – С. 28–35.

57. Горобець Т. В. До питання еволюції поняття «педагогічна практика» / Т. В. Горобець // Педагогічний пошук. – 2009. – № 65. – С. 55–58.

58. Грицькова Н. В. Модель розвитку соціально-професійної мобільності майбутнього вчителя загальноосвітнього навчального закладу / Н. В. Грицькова // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. – 2011. – № 20. – Ч. IV. – С. 148–153.

59. Гришко Ю. А. Формування цінності самореалізації майбутніх педагогів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Юрій Анатолійович Гришко ; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2009. – 23 с.

60. Гузій Н. В. Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Наталія Василівна Гузій ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2007. – 39 с.

61. Гуменна О. А. Можливі перспективи підвищення ефективності навчально-виховного процесу на уроці фізичної культури / О. А. Гуменна, Р. М. Ситник // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – 2009. – Вип. 64. – С. 102–104.

62. Гунько С. О. Формування системи знань про інформаційні технології у майбутніх вчителів початкових класів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Степан Олександрович Гунько ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 1999. – 22 с.

63. Гусак Н. Реалізація особистісно орієнтованого підходу в процесі використання спортивно орієнтованих технологій фізичного виховання у ВНЗ / Н. Гусак, В. Тимошенко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Вип. 2. – 2013. – 267 с.

64. Данилко М. Т. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання та спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Микола Тихонович Данилко ; Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – 17 с.

65. Дем'яненко Н. М. Інноваційні підходи до підготовки педагогічних кадрів / Н. М. Дем'яненко // Педагогічні науки : збірник наукових праць. – Полтава : Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2012. – Вип. 1. – С. 46–54.

66. Демінська Л. О. Міжпредметні зв'язки у процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Лариса Олексіївна Демінська ; Луганський національний педагогічний університет імені Т. Шевченка. – Луганськ, 2004. – 20 с.

67. Демінський О. Ц. Дидактичні засади оптимізації навчально-тренувального процесу в системі підготовки спортсменів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Олексій Цезарійович Демінський ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2003. – 43 с.

68. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/896-93>

69. Державний стандарт базової і повної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011>

70. Дзидзоева С. М. Педагогическая практика как условие развития исследовательских компетенций студентов : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / София Муратовна Дзидзоева. – Ростов-на-Дону, 2009. – 148 с.

71. Дзюба В. М. Патріотичне виховання майбутніх офіцерів внутрішніх військ у процесі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 «Військова педагогіка та психологія» / Василь Маркович Дзюба ; Національна академія прикордонних військ України імені Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2002. – 18 с.

72. Додурич С. М. Формування патріотичних цінностей у студентів коледжів засобами краєзнавчо-пошукової діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Світлана Миколаївна Додурич ; Миколаївський державний університет імені В. Сухомлинського. – Миколаїв, 2010. – 22 с.

73. Долецька С. В. Завдання патріотичного виховання молодших школярів в процесі краєзнавчої роботи / С. В. Долецька // Духовність особистості: методологія, теорія та практика. – 2012. – № 48. – С. 49–55.

74. Драгнєв Ю. В. До проблеми професійного становлення майбутнього вчителя фізичної культури в інформаційно-освітньому просторі / Ю. В. Драгнєв // Вісник Луганського національного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2010. – № 17. – Ч. II. – С. 30–38.

75. Драгнєв Ю. В. Інформатизація та комп'ютеризація процесу фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури – майбутнє вищої фізкультурної освіти в Україні / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2011. – № 6. – С. 47–49.

76. Дроговоз В. А. Патріотично-військове виховання студентської молоді в освітньо-виховному просторі університету : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Вадим Анатолійович Дроговоз ; Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. – Луганськ, 2010. – 22 с.

77. Дроздов Д. В. Формування виховних якостей майбутніх тренерів з фізичного виховання і спорту / Д. В. Дроздов // Вісник Луганського національного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2010. – № 8. – С. 35–39.

78. Дубасенюк О. А. Дослідження професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів / О. А. Дубасенюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2000. – № 6. – С. 12–14.

79. Дубасенюк О. А. Формування професійної компетентності майбутніх учителів на засадах духовно-моральних цінностей / О. А. Дубасенюк // Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах : VI Міжнародна науково-практична конференція, 30–31 жовтня 2009 р. : фахова стаття / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. – К., 2009. – С. 40–50.

80. Дубина М. Патріотичне виховання молоді / М. Дубина // Освіта України. – 2005. – № 31. – С. 5.

81. Дьяченко Б. А. Індивідуалізація професійної підготовки у ВНЗ / Б. А. Дьяченко // Вісник Луганського національного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2010. – № 12. – С. 37–40.

82. Емельянова И. Е. Формирование профессионально-ценностных ориентаций в процессе педагогической практики в школе : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Ирина Евгеньевна Емельянова. – М., 2009. – 244 с.

83. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

84. Ефимова Е. А. Формирование творческой самореализации будущего педагога : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Елена Алексеевна Ефимова. – Ишим, 2007. – 214 с.

85. Єфіменко П. Б. Педагогічні умови забезпечення різнорівневої професійної підготовки майбутніх фахівців фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Павло Богуславович Єфіменко ; Харківський державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди – Харків, 2002. – 22 с.

86. Жалдак М. І. Система підготовки вчителя до використання інформаційно-комунікаційних технологій в навчальному процесі / М. І. Жалдак // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія : комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : збірник наукових праць / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. - Вип. 11. – С. 3–16.

87. Журба К. Теоретичні засади виховання культури гідності в школярів / К. Журба // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко ДГ. – 2011. – С. 232–240.

88. Завгородня Т. К. До проблеми розвитку педагогічної творчості майбутніх учителів у процесі підготовки їх до виховної роботи / Т. К. Завгородня, І. В. Стражнікова // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – 2010. – Вип. 80. – С. 9–13.

89. Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В. И. Загвязинский, Р. Агафонов. – М. : АСАДЕМА, 2001. – 207 с.

90. Закон України про вищу освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2984-14>

91. Закон України про фізичну культуру та спорт [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3808-12>

92. Зеленова А. І. Виховання патріотизму як духовно-моральної дієвої якості особистості старшокласника / А. І. Зеленова, Є. А. Зеленов // Духовність особистості. – 2010. – Вип. 3. – С. 85–89.

93. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании : учебное издание / И. А. Зимняя. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 40 с.

94. Зорій Я. Б. Військово-патріотична підготовка майбутніх офіцерів запасу в умовах навчального процесу вищого навчального закладу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ярослав Богданович Зорій ; Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – 18 с.

95. Зюзюков О. В. Психолого-педагогічний процес становлення викладача фізичного виховання і спорту / О. В. Зюзюков // Вісник Луганського національного університету імені Т. Шевченка. – 2010. – № 15. – С. 32–35.

96. Иванов О. Н. Подготовка студентов факультета физической культуры и спорта педагогического вуза к реализации воспитательных возможностей : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Олег Николаевич Иванов. – Челябинск, 2000. – 149 с.

97. Ильин Е. П. Психология физического воспитания / Е. П. Ильин. – М. : Просвещение, 1990. – С. 13–21.

98. Иванова С. О. Особистісно орієнтована освіта як чинник формування особистості майбутнього фахівця у вищому навчальному закладі / С. О. Иванова // Вісник Черкаського університету. Серія : педагогічні науки. – Черкаси. – 2009. – Випуск 148. – С. 47–50.

99. Івашковський В. В. Педагогічні умови формування готовності старшокласників до служби в Збройних Силах України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика

виховання» / Віталій Володимирович Івашковський ; Інститут проблем виховання. – К., 2002. – 17 с.

100. Івашковський В. В. Теоретико-методичні засади виховання старшокласників як суб'єктів громадянського суспільства : монографія / В. В. Івашковський. – К. : ПАЛИВОДА, 2010. – 514 с.

101. Ігнатенко С. О. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до формування моральних якостей молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Сузанна Олександрівна Ігнатенко ; Південноукраїнський державному педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2007. – 22 с.

102. Кара С. І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Світлана Іванівна Кара ; Житомирський державний університет імені І. Франка. – Житомир, 2012. – 23 с.

103. Карченкова М. В. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів фізичної культури до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Марина Володимирівна Карченкова ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 20 с.

104. Качур М. М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Мирослава Михайлівна Качур ; Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2010. – 20 с.

105. Кашафутдинов М. С. Педагогические условия готовности учителя физической культуры к воспитательной работе со школьниками : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01, 13.00.04 / Марат Сабирович Кашафутдинов. – Челябинск, 2001. – 194 с.

106. Кіндрат В. К. Проблема патріотичного виховання підлітків у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Вадим Кирилович Кіндрат ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 1998. – 16 с.

107. Ковальчук В. Ю. Модернізація професійної та світоглядно-методологічної підготовки сучасного вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Володимир Юльянович Ковальчук ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2006. – 34 с.

108. Козій Ю. С. Спортивний рух в середовищі західної української діаспори : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Юрій Северинович Козій ; Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – 18 с.

109. Колган Т. В. Формування громадянської компетентності старшокласників у навчально-виховному процесі середньої загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Тетяна Володимирівна Колган. – Слов'янськ, 2012. – 324 с.

110. Концепція національного виховання студентської молоді (рішення колегії МОН 25.06.2009 протокол № 7/2-4) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/4310/

111. Концепція національно-патріотичного виховання молоді (27.10.2009 № 3754/981/538/49) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/5397/>

112. Коркішко О. Г. Виховання патріотизму молодших школярів у позаурочній виховній роботі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Олена Геннадіївна Коркішко ; Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. – Луганськ, 2004. – 23 с

113. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. школа, 1989. – 608 с.

114. Костюченко В. Ф. Концепция специального профессионального образования в вузах физической культуры в современных условиях : дисс. ... д-ра. пед. наук : 13.00.04 / Валерий Филиппович Костюченко. – СПб, 1996. – 219 с.

115. Кость М. М. Організаційні основи розвитку фізкультурно-спортивного руху серед сільського населення України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Микола Михайлович Кость ; Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – 19 с.

116. Котова О. В. Підготовка майбутніх учителів фізичного виховання до профільного навчання в старшій школі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Олена Володимирівна Котова ; Державний заклад «Луганський національний університет імені Т. Шевченка». – Луганськ, 2011. – 22 с.

117. Кошолоп А. С. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до фізичного самовдосконалення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Анатолій Степанович Кошолоп ; Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – 23 с.

118. Кравченко П. Гідність людини як ціннісний принцип її соціального буття / П. Кравченко // Філософські обрії : науково-теоретичний часопис / Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України; Полтавський державний педагогічний університет ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 1999. – С. 168–177.

119. Красильник Ю. С. Патріотичне виховання військовослужбовців Збройних Сил України засобами української етнопедагогіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика

професійної освіти» / Юрій Семенович Красильник ; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2002. – 22 с.

120. Кремень В. Г. Філософія національної ідеї. Людина. Освіта. Соціум. – К. : Грамота, 2007. – 576 с.

121. Крижко В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою : навч. посібник / В. Крижко. – К. : Освіта України, 2005. – 440 с.

122. Кругляк О. Я. Підготовка майбутніх учителів до реалізації міжпредметних зв'язків у процесі фізичного виховання молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Олег Ярославович Кругляк ; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005. – 23 с.

123. Кувшинов А. В. Формирование профессиональной самооценки у будущих учителей физической культуры : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Алексей Викторович Кувшинов. – Тула, 2000. – 220 с.

124. Кузнєцова О. Г. Розвиток методології системного підходу у вітчизняній педагогіці : монографія / О. Г. Кузнєцова. – Хабаровськ : Вид-во ХК ІППК ПК, 2001. – 152 с.

125. Кузьмінський А. І. Педагогіка : підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2003. – 150 с.

126. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – К. : Знання, 2005. – 486 с.

127. Кукса В. О. Професійна підготовка фахівців з фізичної реабілітації у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Володимир Олександрович Кукса ; Інститут вищої освіти АПН України. – К., 2002. – 17 с.

128. Куликов Д. Л. Организационно-педагогические условия развития профессионализма специалистов физической культуры и спорта : дисс. ...

канд. пед. наук : 13.00.04 / Данил Леонидович Куликов. – Челябинск, 1999. – 146 с.

129. Курбонова М. Р. Теоретико-педагогические основы становления будущих учителей в процессе педагогической практики : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Мукаддас Рустамовна Курбонова. – Курган-Тюбе, 2010. – 173 с.

130. Курлянд З. Н. Сутність процесу виховання / З. Н. Курлянд // Лекції з педагогіки : навч. посіб. – Одеса : Південноукраїнський державний педагогічний інститут ім. К. Д. Ушинського, 2009. – 192 с.

131. Куртова Г. Ю. Формування біомеханічних знань у майбутніх учителів фізичної культури в процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Галина Юріївна Куртова ; Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка. – Чернігів, 2009. – 23 с.

132. Кутовий Р. В. Патріотичне виховання курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України в навчально-виховному процесі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Роман Валерійович Кутовий ; Східноукраїнський нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2011. – 21 с.

133. Лазор І. Військово-патріотичне виховання учнівської молоді / І. Лазор, Б. Мисак // Директор школи. – 2007. – № 15, квітень. – С. 3–15.

134. Лазуріна Н. П. Громадянська компетентність особистості: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / Наталія Петрівна Лазуріна ; Національний педагогічний університет імені М. Драгоманова. – К., 2012. – 22 с.

135. Лазуріна Н. П. Патріотизм та національна ідея як ціннісні складові громадянської компетентності особистості / Н. П. Лазуріна // Вісник Житомирського державного університету. – 2013. – Вип. 6. – С. 32–35.

136. Леоненко А. В. Вдосконалення самостійної фізичної підготовки студентів спеціалізації «Сокіл» / О. В. Бріжатиї, А. В. Леоненко // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2004. – С. 81–86.

137. Леоненко А. В. Дидактична схема організації самостійної фізичної підготовки студентів спеціалізації «Сокіл» / А. В. Леоненко // Молода спортивна наука України : зб. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Львів : Львів. держ. ін-т. фіз. культури, Олімп. акад. України, 2004. – Вип. 8. – Т. 4. – С. 212–217.

138. Леоненко А. В. Дидактичне та навчально-методичне забезпечення фахової підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників / А. В. Леоненко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : педагогіка і психологія : зб. статей: – Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 45.– Ч. 2. – С.174–182.

139. Леоненко А. В. Запровадження спецкурсу «Патріотичне виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» у процес фахової підготовки майбутнього вчителя / А. В. Леоненко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. пр. – Кіровоград, 2014. – С. 406–414.

140. Леоненко А. В. Зміст підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників / А. В. Леоненко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / РВНЗ «Крим. гуманіт. ун-т». Вип. 40. – Частина 4. – Ялта : РВВ КГУ, 2013. – С. 99–104.

141. Леоненко А. В. Історична роль Сокільського руху у підготовці майбутніх фахівців фізичної культури / А. В. Леоненко // Молода спортивна наука України : зб. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Львів : Львів. держ. ін-т. фіз. культури, Олімп. акад. України, 2007. – Вип. 11. – Т. 1. – С. 268–269.

142. Леоненко А. В. Методика формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників / А. В. Леоненко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : збірник наукових праць ; під ред. проф. С. С. Єрмакова. – Х. : Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, 2014. – № 10. – С. 8–12.

143. Леоненко А. В. Парадигма Сокільського виховання майбутнього вчителя фізичної культури : монографія / Андрій Васильович Леоненко, Олександр Володимирович Бріжаний, Володимир Ілліч Підлісний. – Суми : Видавництво «МакДен», 2011. – 412 с.

144. Леоненко А. В. Патріотичне виховання в контексті підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності / А. В. Леоненко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – № 3. – С. 287–297.

145. Леоненко А. В. Педагогічна практика у професійній підготовці майбутнього вчителя до патріотичного виховання старшокласників / А. В. Леоненко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія : педагогіка і психологія : зб. наук. пр. / РВНЗ «Крим. гуманіт. ун-т». Вип. 41. – Частина 6. – Ялта : РВВ КГУ, 2013. – С. 231–239.

146. Леоненко А. В. Передумови виникнення та розвиток фізкультурно-спортивного руху «Сокіл» / А. В. Леоненко // Молода спортивна наука України : зб. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. – Львів : Львів. держ. ін-т фіз. культури, Олімп. акад. України, 2003. Вип. 7. Том I. – С. 214–217.

147. Леоненко А. В. Перспективы использования современного российского опыта профессиональной подготовки будущего учителя физической культуры в Украине / А. В. Леоненко // Наука и школа : общероссийский журнал по педагогике, психологии, истории. – М. :

Московский государственный педагогический университет, 2013. – № 6. – С. 32–36.

148. Леоненко А. В. Популяризація традиційної системи виховання молоді / А. В. Леоненко // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2007. – С. 115–119.

149. Леоненко А. В. Робоча програма з педагогічної практики в школі : навчально-методичний посібник для студентів IV курсу педагогічних університетів спеціальності 6.010201 «Фізичне виховання» / А. В. Леоненко, Л. І. Прокопова, Т. О. Лоза. – Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 124 с.

150. Леоненко А. В. Робочий зошит студента-практиканта з навчальної педагогічної практики : методичні рекомендації для студентів II курсу педагогічних університетів спеціальності «Фізичне виховання» / А. В. Леоненко, Л. І. Прокопова, Т. О. Лоза. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – 50 с.

151. Леоненко А. В. Робочий зошит студента-практиканта з педагогічної практики в школі : методична розробка для студентів IV курсу спеціальності «Фізичне виховання» / А. В. Леоненко, Л. І. Прокопова, Т. О. Лоза. – Суми : Видавництво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 80 с.

152. Леоненко А. В. Робочий зошит студента-практиканта з педагогічної практики в школі : методична розробка для студентів III курсу спеціальності «Фізичне виховання» / Укл. Т. О. Лоза, Л. І. Прокопова, А. В. Леоненко. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – 96 с.

153. Леоненко А. В. Сокільство та спортивний рух на українських землях на початку XX століття / А. В. Леоненко, А. Д. Красілов // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. – С. 103–106.

154. Леоненко А. В. Становлення та розвиток особистості майбутнього фахівця з фізичної культури: теоретичний аспект / А. В. Леоненко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія : творча особистість учителя : проблеми теорії і практики : зб. наук. пр. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – Вип. 21.– С. 21–25.

155. Леоненко А. В. Становлення та розвиток Сокільського руху на Сумщині як форма фізичного та духовного розвитку молоді / А. В. Леоненко, О. В. Бріжаний // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : збірник наукових праць ; під ред. С. С. Єрмакова. – Х. : ХХІІІ, 2001. – № 3. – С. 10–14.

156. Леоненко А. В. Сучасна інтерпретація традицій української фізичної культури як старослов'янської системи фізичного виховання / А. В. Леоненко, О. М. Шабельник // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2006. – С. 73–78.

157. Леоненко А. В. Традиції національної фізичної культури як вид спеціалізації / А. В. Леоненко // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2001. – С. 113–117.

158. Леоненко А. В. Форми і засоби військово-фізичної підготовки в різні історичні періоди на території України / А. В. Леоненко // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів України : матеріали Всеукраїнської наукової конференції. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2008. – С. 73–80.

159. Леоненко А. В. Формування Сокільської моделі фізкультурної освіти / А. В. Леоненко // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – С. 102–108.

160. Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-614 від 27.11.2014 р. «Про методичні рекомендації з організації патріотичного

виховання дітей та учнівської молоді у 2014–2015 навчальному році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3197->

161. Літвінова І. М. Засоби активізації самостійної роботи студентів заочної форми навчання при вивченні гуманітарних дисциплін / І. М. Літвінова, В. М. Явтушенко // Гуманітарна складова вищої освіти : проблеми та перспективи. : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (14–15 квітня 2011 р., м. Харків). – Х. : Вид-во НФаУ, 2011 р. – С. 294–296.

162. Лозова В. І. Теоретичні основи виховання і навчання : навчальний посібник / В. І. Лозова, Г. В. Троцько. – Х. : Видавнича група «Основа», 2002. – 58 с.

163. Лузан П. Г. Основи наукових досліджень : навч. посіб. / П. Г. Лузан, І. В. Сопівник, С. В. Виговська. – К : ДАКККіМ, 2008. – 248 с.

164. Лузан П. Г. Реалізація компетентнісного підходу в професійній освіті : технологічний аспект / П. Г. Лузан // Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка : зб. наук. праць : Вип. 4 / Інст-т проф.-тех. освіти НАПН України ; [Ред. кол. : В. О. Радкевич (голова) та ін.]. – К. : Вид-во ІПТО НАПН України, 2012. – С. 5–11.

165. Лях-Породько О. О. Сокільський гімнастичний рух в Україні на межі ХІХ–ХХ століть / О. О. Лях-Породько. – К. : Вид-во «Науковий світ», 2011. – 134 с.

166. Максютів А. О. Патріотичне виховання : дефініції та зміст / А. О. Максютів // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Педагогіка і психологія». – 2011. – Вип. 35. – С. 132–136.

167. Малафійк І. В. Дидактика : навчальний посібник / І. В. Малафійк. – К. : Кондор, 2009. – 406 с.

168. Мальона С. Б. Підготовка майбутніх фахівців фізичної культури до правового забезпечення професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Світлана Богданівна Мальона ; Львівський державний університет фізичної культури. – Львів, 2009. – 20 с.

169. Манжелей И. В. Актуализация педагогического потенциала физкультурно-спортивной среды : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ирина Владимировна Манжелей. – Тюмень, 2005. – 441 с.

170. Манькевич Т. В. Аналіз стану дослідження активізації пізнавальної діяльності студентів вищих навчальних закладів / Т. В. Манькевич // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Х. : Укр. інж.-пед. академія, 2009. – Вип. 22–23. – С. 271–276.

171. Мацко Л. А. Основи психології та педагогіки : лабораторний практикум / Л. А. Мацко, М. Д. Прищак, Т. В. Первушина. – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 139 с.

172. Мединський С. В. Модель сучасного фахівця фізичної культури й спорту як основа його професійної підготовки у вищих навчальних закладах / С. В. Мединський. – Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – № 6. – С. 340–347.

173. Мединський С. В. Модель сучасного фахівця фізичної культури й спорту як основа його професійної підготовки у вищих навчальних закладах / С. В. Мединський // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – № 6. – С. 340–347.

174. Мельниченко А. А. Метаморфози сучасного виховання в суспільстві, що трансформується: філософський вимір / А. А. Мельниченко // Мультиверсум : філософський альманах. – К. : Центр духовної культури. – 2006. – № 55. – С. 45–50.

175. Миронова С. П. Педагогический мониторинг как условие повышения эффективности управления процессом физического воспитания студентов : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Светлана Петровна Миронова. – Екатеринбург, 2004. – 219 с.

176. Мисак Б. П. Формування військово-патріотичної готовності учнівської молоді до захисту Вітчизни : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика виховання» / Богдан Павлович Мисак ; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2010. – 22 с.

177. Мищенко А. И. Формирование профессиональной готовности учителя к реализации целостного педагогического процесса : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Александр Иванович Мищенко. – М., 1992. – 387 с.

178. Мільто Л. О. Формування творчої індивідуальності майбутнього вчителя в процесі професійної педагогічної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Людмила Олександрівна Мільто ; ЦППО АПН України. – К., 2001. – 22 с.

179. Міма Н. Патріотичне виховання школярів : сучасність та перспективи / Н. Міма // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2009. – Вип. XLVIII. – С. 168–175.

180. Мірошніченко В. І. Теоретико-методичні засади патріотичного виховання майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Валентина Іванівна Мірошніченко ; Інститут проблем виховання НАПН України. – К., 2012. – 38 с.

181. Міхеєнко Олександр Іванович. Валеологічна підготовка майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у вищому педагогічному навчальному закладі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Олександр Іванович Міхеєнко ; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 17 с.

182. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н. Є. Мойсеюк. – К. : Знання, 2001. – 400 с.

183. Морзе Н. В. Підготовка педагогічних кадрів до використання комп'ютерних телекомунікацій / Н. В. Морзе // Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць. – К. : НПУ. – Вип. 2. – 2003. – Т. 6. – С. 12–25.

184. Мороз І. Педагогічні умови запровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу / І. Мороз. – К. : Освіта України, 2005. – 278 с.

185. Мушкета Р. Підготовка вчителів фізичного виховання у Польщі до оцінювання навчальних досягнень учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Радослав Мушкета ; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2007. – 42 с.

186. Найн А. Я. Инновации в образовании / А. Я. Найн. – Челябинск : ФИНО РФ, 1995. – 218 с.

187. Наумчук В. І. Професійна підготовка майбутніх вчителів фізичної культури в процесі самостійної роботи зі спортивних ігор : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Володимир Іванович Наумчук ; Тернопільський держ. педагогічний ун-т імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2002. – 19 с.

188. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>

189. Николаев Ю. М. Теоретико-методологические основы физической культуры : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Юрий Михайлович Николаев. – СПб., 1998. – 351 с.

190. Новий курс: реформи в Україні. 2010–2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К. : НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.

191. Носко М. О. Теоретичні та методичні основи формування рухової функції у молоді під час занять фізичною культурою та спортом : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія

навчання» / Микола Олексійович Носко ; Інститут педагогіки АПН України. – К., 2003. – 60 с.

192. Олексюк О. Є. Активізація пізнавальної діяльності студентів у процесі загальнопедагогічної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Оксана Євгенівна Олексюк ; Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. – К., 2005. – 20 с.

193. Олещук В. В. Підготовка студентів факультетів фізичної культури до військово-патріотичного виховання учнів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Володимир Володимирович Олещук ; Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 1998. – 31 с.

194. Олійник П. Форми та методи активного навчання при підготовці фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів і критерії їх вибору / П. Олійник // Науковий вісник Національного аграрного університету. – 2000. – Вип. 30. – С. 61–71.

195. Онопрієнко О. М. Патріотичне виховання майбутніх учителів фізичної культури у позааудиторній діяльності педагогічних університетів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Ольга Миколаївна Онопрієнко ; Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. – Луганськ, 2011. – 22 с.

196. Оришко С. П. Патріотичне виховання старшокласників у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія та методика виховання» / Світлана Петрівна Оришко ; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2010. – 20 с.

197. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 479 с.
198. Осадчий В. В. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів засобами комп'ютерно-інформаційної технології навчання / В. В. Осадчий // Інформаційні технології в освіті. – Вип. 2. – Херсон : Херсонський державний університет, 2008. – С. 90–95.
199. Осколкова В. Р. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя на основе технологии развития готовности к педагогической самореализации : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Виктория Равильевна Осколкова. – Пермь, 2011. – 177 с.
200. Панчук А. П. Громадське виховання студентів педагогічних університетів у процесі туристсько-краєзнавчої роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Андрій Паладійович Панчук ; Інститут проблем виховання Національної академії педагогічних наук України. – Київ, 2012. – 22 с.
201. Паршук С. М. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до національного виховання учнів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Світлана Миколаївна Паршук. – Одеса, 2006. – 222 с.
202. Пахальчук Н. О. Використання активних методів навчання в змісті професійної підготовки студентів до фізичного виховання дітей дошкільного віку / Н. О. Пахальчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – К.–Вінниця, 2008. – Вип. 16. – С. 427–431.
203. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К. : Вища школа, 2004. – 422 с.
204. Петронговський Р. Р. Теорія і практика формування патріотизму старшокласників : монографія / за ред. проф. М. В. Левківського / Р. Р. Петронговський. – Житомир : Полісся, 2003. – 220 с.

205. Петрушенко В. Л. Філософія : навчальний посібник / В. Л. Петрушенко. – К. : ТзОВ НВФ «Магнолія плюс», 2006. – 243 с.

206. Підготовка сучасного вчителя: інформаційно-технологічне забезпечення : монографія / за ред. О. І. Огієнко ; авт. кол.: О. І. Огієнко, Т. Г. Калюжна, Ю. С. Красильник, Л. О. Мільто, Ю. Л. Радченко, Т. О. Гончарук, К. В. Годлевська, Н. І. Вінник. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 224 с.

207. Підласий І. Педагогічні інновації / І. Підласий, А. Підласий // Рідна школа. – 2008. – № 12. – С. 3–18.

208. Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах від 2 червня 1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0173-93>

209. Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0035-93>

210. Приступа Є. Н. Традиції української національної фізичної культури (частина 1) / Є. Н. Приступа, В. С. Пилат. – Львів : Троян, 1991. – 104 с.

211. Проказа О. Т. Системний підхід до побудови теорії цілісного педагогічного процесу [Електронний ресурс] / О. Т. Проказа // Електронне наукове фахове видання «Науковий вісник Донбасу». – 2012. – № 4. — Режим доступу : <http://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN20/index.htm>

212. Рабочая книга социолога / отв. ред. Г. В. Осипов. – М. : Наука, 1983. – 476 с.

213. Рамський Ю. С. Зміни в професійній діяльності вчителя в епоху інформатизації освіти / Ю. С. Рамський / Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія : Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – № 5. – С. 10–13.

214. Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навчальний посібник / В. В. Рибалка. – К : ІЗМН, 1996. – 236 с.
215. Рибалка В. В. Честь і гідність особистості викладача і студента як ціннісний потенціал вищої освіти / В. В. Рибалка // Вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : педагогіка. – 2010. – Вип. 6. – Том. 6. – С. 7–16.
216. Робуль О. Синергетика як інноваційна методологія педагогічної освіти / О. Робуль // Філософія освіти. – Київ : Майстер-клас, 2006, №1. – С. 35–42.
217. Розвиток педагогічної майстерності викладача в умовах неперервної освіти : монографія / за ред. М. М. Солдатенка, О. М. Семеног. – Глухів : РВВ ГДПУ, 2008. – 297 с.
218. Розвиток системи освіти і педагогічної думки на Україні / за ред. М. Д. Ярмаченко. – К : Вища школа, 1991. – 381 с.
219. Романишин М. Я. Професійна підготовка фахівців з фізичної реабілітації до роботи із спортсменами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Микола Ярославович Романишин ; Житомирський державний університет імені І. Франка. – Житомир, 2009. – 22 с.
220. Ротерс Т. Т. Проблема підготовки вчителів фізичної культури в умовах профільного навчання за спортивним напрямом / Т. Т. Ротерс // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2009. – № 1. – С. 372–376.
221. Руденко Ю. Д. Основи сучасного українського виховання / Ю. Д. Руденко. – К. : Видавництво імені О. Теліги, 2003. – 328 с.
222. Савін М. В. Педагогіка : навчальний посібник для педагогічних училищ / М. В. Савін. – К. : Основа, 2008. – 130 с.
223. Савчук С. І. Підготовка вчителя фізичної культури у процесі вивчення курсу «Легка атлетика» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту : спец. 24.00.02 «Фізична культура,

фізичне виховання різних груп населення» / Світлана Іванівна Савчук ; Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2000. – 19 с.

224. Самотулка Т. Історія України в іграх / Т. Самотулка. – К.–Нью-Йорк : Видавництво М. П. Коць, 1995. – 348 с.

225. Семенов О. М. Родинні виховні традиції у проєкції лінгвокультурологічного аналізу / О. М. Семенов // Освіта Сумщини. – 2011. – № 2. – С. 54–59.

226. Сенченко Н. В. Педагогическое управление процессом самореализации студентов в образовательной среде вуза : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Наталья Викторовна Сенченко. – Омск, 2006. – 163 с.

227. Серьожникова Р. К. Формування творчого педагогічного потенціалу майбутнього викладача у процесі професійної підготовки в університеті : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Раїса Кузьмівна Серьожникова ; Південноукраїнський педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 48 с.

228. Сипченко В. І. Роль педагогічного університету у формуванні професіоналізму вчителя / В. І. Сипченко // Вісник Черкаського університету. – Серія : педагогічні науки. – Вип. 136. – Черкаси, 2008. – С. 51–54.

229. Сипченко О. Проблема реалізації особистісно орієнтованого підходу у процесі професійної підготовки майбутніх учителів / О. Сипченко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2012. – Вип. 60. – С. 83–88.

230. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін : навчально-методичний посібник / авт. кол. : І. Д. Бех, К. О. Журба, В. А. Киричок та ін. – К. : Педагогічна думка, 2011. – 240 с.

231. Скнар О. І. Сучасне студентство та нові підходи до його виховання / О. І. Скнар // Актуальні питання культурології. – 2010. – Вип. 10. – С. 103–107.

232. Слостенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Слостенин. – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.

233. Смакула О. І. Формування ціннісного ставлення майбутніх учителів до фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Олександра Іванівна Смакула ; Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України. – К., 2004. – 20 с.

234. Смолюк В. І. Формування національної самосвідомості майбутніх учителів фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних верств населення» / Вадим Іванович Смолюк ; Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 1999. – 17 с.

235. Сорока Г. І. Сучасні виховні системи та технології / Г. І. Сорока. – Харків : Ранок, 2002. – 100 с.

236. Стандарт вищої освіти напряму підготовки 6.010201 «Фізичне виховання».

237. Стоянов В. Модернізація процесу професійної підготовки учителів фізичної культури на основі культурологічного підходу / В. Стоянов // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2012. – Вип. LX. – Ч. II. – С. 109–114.

238. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/list?currDir=48718>

239. Стьопіна О. Г. Виховання патріотизму у студентської молоді засобами мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Олена Геннадіївна

Стьопіна ; Східноукраїнський національний університет імені В. Даля. – Луганськ, 2007. – 21 с.

240. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу : вибрані твори в 5-ти т. Т. 1 / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – 670 с. – С. 283–582.

241. Сухомлинський В. О. Народження громадянина : вибрані твори в 5-ти т. Т. 2 / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – 670 с. – С. 149–333.

242. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину : вибрані твори в 5-ти т. Т. 1 / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1977. – 670 с. – С. 283–582.

243. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) : монографія / Л. П. Сущенко. – Запоріжжя : ЗДУ, 2003. – 442 с.

244. Сущенко Л. П. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Людмила Петрівна Сущенко ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2003. – 33 с.

245. Тарасюк А. Професійно-патріотичне виховання курсантів як складова навчального процесу в Інституті контррозвідувальної діяльності Національної академії СБ України / А. Тарасюк, В. Чугаєвський // Вища школа. – 2012. – № 9. – С. 102–107.

246. Тимошенко О. В. Теоретико-методологічні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Олексій Валерійович Тимошенко ; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. – К., 2009. – 35 с.

247. Тимчик М. В. Патріотичне виховання старших підлітків у процесі фізкультурно-масової роботи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Микола Валерійович Тимчик ; Ін-т проблем виховання НАПН України. – К., 2012. – 19 с.

248. Ткачівська І. М. Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до туристсько-краєзнавчої роботи з учнями : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Інна Михайлівна Ткачівська ; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2009. – 21 с.

249. Традиції фізичної культури в Україні : зб. наук. статей / за заг. ред. С. В. Кириленко, В. А. Старкова, А. В. Цьося. – К. : ІЗМН, 1997. – 248 с.

250. Троцько Г. В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Ганна Володимирівна Троцько ; Харківський державний педагогічний університет імені Г. Сковороди. – Х., 1996. – 54 с.

251. Указ Президента України № 344/2013 від 25 червня 2015 р. «Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>

252. Указ Президента України № 744. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 серпня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо захисту України та зміцнення її обороноздатності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ord-ua.com/2014/09/24/ukaz-prezidenta-ukrayini--7442014/?!page=1>

253. Усатенко Т. П. Актуалізація батьківщинознавчого аспекту в шкільній практиці 90-х рр. ХХ ст. [Електронний ресурс] / Т. П. Усатенко. – Режим доступу :

http://library.udpu.org.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/13/visnu_k_24.pdf

254. Усатенко Т. П. Контент-аналіз основних понять аксіології / Тамара Пилипівна Усатенко // Аксіологічний підхід – основа формування цілісної особистості майбутнього педагога : монографія / за заг. ред. Л. О. Хомич. – Київ – Ніжин : Видавець ПП Лисенко, 2010. – С. 22–27.

255. Филимонова С. И. Физическая культура и спорт как пространство формирования оптимальной самореализации личности : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Светлана Ивановна Филимонова. – М., 2004. – 492 с

256. Философская энциклопедия : В 5-ти т. / научн. ред. Ф. В. Константинов. – М : Советская энциклопедия, 1964. – Т. 5. – 740 с.

257. Фіцула М. М. Педагогіка : навч. посіб. для студентів вищих пед. закладів освіти / М. М. Фіцула. – К. : Видавничий центр «Академія», 2000. – 544 с.

258. Фляк М. М. Моральнісне підґрунтя галицької педагогіки 30-х років ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 09.00.07 «Етика» / Марія Михайлівна Фляк ; Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка. – К., 2003. – 19 с.

259. Хомич Л. О. Аксіологічні основи професійної підготовки майбутнього вчителя / Лідія Олексіївна Хомич // Аксіологічний підхід – основа формування особистості майбутнього педагога : монографія / за заг. ред. Л. О. Хомич. – Київ – Ніжин : Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – С. 7–22.

260. Хомич Л. Формування громадянської культури вчителя / Л. Хомич // Естетика і етика педагогічної дії. – 2011. – Вип. 2. – С. 58–66.

261. Чайка В. М. Теорія і технологія підготовки майбутнього вчителя до саморегуляції педагогічної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Володимир Мирославович Чайка ; Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 43 с.

262. Чекараміт Л. В. Формування готовності майбутніх учителів до науково-дослідницької роботи / Л. В. Чекараміт // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. пр. Вип. XXVI / за заг. ред. В. І. Сипченка. – Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2005. – С. 76–80.

263. Чепелюк А. В. Умови психолого-педагогічної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури / А. В. Чепелюк // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт / за ред. М. О. Носка. – Чернігів. – Випуск 98. – Том 1. – 2012. – С. 263–266.

264. Чепіль М. М. Теорія і практика формування національної свідомості дітей та молоді Галичини (друга половина XIX ст. – 1939 р.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Чепіль Марія Миронівна ; Харківський державний педагогічний університет імені Г. Сковороди. – Х., 2001. – 31 с.

265. Чепурний В. І. Активізація навчально-пізнавальної діяльності студентів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mp2.umo.edu.ua>

266. Черняков В. Організаційно-виховні можливості фізкультурно-спортивної діяльності в аспекті формування соціально-педагогічної активності майбутнього вчителя фізичної культури / В. Черняков // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. Волин. нац. ун-ту. ім. Лесі Українки. – 2008. – Т. 1. – С. 254–257.

267. Черняков В. В. Професійно-педагогічна компетентність в аспекті фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури [Електронний ресурс] / В. В. Черняков // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія : педагогічні науки; фізичне виховання та спорт. – 2009. – Вип. 64. – Режим доступу : <http://www.irbis-nbuv.gov.ua>

268. Чобітько М. Г. Теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Микола Григорович Чобітько ; АПН України ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. – К., 2007. – 43 с.

269. Чорна К. І. Виховання культури гідності в дітей та учнівської молоді як соціально-педагогічна проблема // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко ДГ. – 2011. – С. 222–231.

270. Чорна К. І. Гуманізація навчально-виховного процесу як механізм становлення культури гідності зростаючої особистості / К. І. Чорна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2012. – Вип. 16. – Книга 1. – С. 344–353.

271. Черноштан А. Г. Професійна підготовка майбутнього вчителя фізичного виховання на основі модульно-рейтингової технології навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Артур Григорович Черноштан ; Луганський держ. педагогічний ун-т імені Т. Шевченка. – Луганськ, 2002. – 32 с.

272. Чупрій Л. В. Патріотичне виховання молоді в контексті забезпечення гуманітарної політики держави / Л. В. Чупрій // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 2. – С. 67–72.

273. Шалар О. Г. Підготовка підлітків до самостійних занять фізичною культурою : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Олег Григорович Шалар ; Харківський державний педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Х., 2002. – 22 с.

274. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с.

275. Шапошнікова І. Формування суб'єкт-суб'єктних відносин майбутніх фахівців з фізичного виховання та спорту як передумова забезпечення персоналізації їхнього навчання / І. Шапошнікова // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2012. – Вип. LIX. – Ч. II. – С. 224–228.

276. Шапран О. І. Створення інноваційного освітнього середовища в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя / О. І. Шапран, Ю. П. Шапран // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 9. – С. 108–110.

277. Шарафеева А. Б. Оценка физкультурно-рекреационной компетентности будущего специалиста по физической культуре / А. Б. Шарафеева // Вестник Томского государственного университета. – 2013. - № 370. – С. 144–147.

278. Шестопалюк О. В. Теоретичні і практичні засади розвитку громадянської компетентності майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Олександр Васильович Шестопалюк ; Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України. – К., 2010.– 48 с.

279. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Б. М. Шиян. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. – 248 с.

280. Шиян Б. М. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту : навчальний посібник/ Б. М. Шиян. – Х. : «ОВС», 2005. – 208 с.

281. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посібник / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

282. Яковишин Р. Я. Система морального виховання учнів загальноосвітніх шкіл Галичини (1850–1900 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Руслан Ярославович Яковишин ; Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.

283. Яковлева Н. Теория и практика подготовки будущего учителя к творческому решению воспитательных задач : монография / Н. Яковлева. – Челябинск, 1992. – 120 с.

284. Яременко Н. Організація виховного процесу на засадах проєктивної педагогіки / Н. Яременко // Світ виховання. – 2006. – № 6. – С. 35–37.

285. Cojocariu V-M. Petre Țuțea or some Axiological Anchors for a Necessary Patriotic Education. *Procedia // Social and Behavioral Sciences*. – 2013. – vol.76. – pp. 204–208.

286. Haynes B. History Teaching for Patriotic Citizenship in Australia. // *Educational Philosophy and Theory*. 2009, vol.41(4), pp. 424–440.

287. Ide K. The Debate on Patriotic Education in Post-World War II Japan. // *Educational Philosophy and Theory*. 2009, vol.41(4), pp. 120–125.

288. Merry M.S. Patriotism, History and the Legitimate Aims of American Education. // *Educational Philosophy and Theory*. 2009, vol.41(4), pp. 378–398.

289. Splitter L. Identity, Citizenship and Moral Education. // *Educational Philosophy and Theory*. 2011, vol.43(5), pp. 484–505.

290. Tolen Z., Tulenova S., Assyltaeva E., Aitymbetov N. Formation of Civil and Patriotic Education of Youth in Kazakhstan. // *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. 2014, vol.116, pp. 4859–4863.

291. Yuen T., Byram M. National identity, patriotism and studying politics in schools: a case study in Hong Kong. *Compare: // A Journal of Comparative and International Education*. 2007, vol.37(1), pp. 23–36.

292. Zambon K. Producing the German Civic Nation: Immigrant Patriotism in Berlin's World Cup Flag Fight. // *Popular Communication*. 2014, vol.12(1), pp. 1–16.

293. Zhao S. A state-led nationalism: The patriotic education campaign in post-Tiananmen China. // *Communist and Post-Communist Studies*. 1998, vol.31(3), pp. 287–302.

ДОДАТКИ

Узагальнена характеристика дефініцій поняття «виховання»

№ з/п	Прізвище автора	Визначення	Критеріальні ознаки
1	2	3	4
1.	В. Шапар	«діяльність з передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду; планомірний вплив на поведінку людини з метою формування певних установок, понять, принципів, цілісних орієнтацій, що забезпечує умови для її розвитку, підготовку до громадського життя і праці» [274].	Психолог трактує поняття «виховання» як цілеспрямований вплив на свідомість людини.
2.	А. Мельниченко	«це суспільне явище, діяльність, процес, цінність, система, вплив, взаємодія» [174, с. 46].	Філософ розглядає виховання як складову цілеспрямованого процесу соціалізації особистості.
3.	В. Петрушенко	«це така властивість, в основі якої лежить така її своєрідна та унікальна властивість, як здатність бути особистістю» [205, с. 171].	Філософ наголошує на тому, що виховання є основним чинником формування особистості людини.

1	2	3	4
4.	Н. Волкова	«соціально і педагогічно організований процес формування людини як особистості» [45, с. 89].	Дослідниця трактує виховання з погляду соціалізації особистості в умовах суспільства.
5.	В. Галузьяк, М. Сметанський, В. Шахова	«спеціально організований, цілеспрямований і керований вплив вихователя на вихованця з метою всебічного розвитку особистості» [49, с. 8].	Науковець наголошує на тому, що виховання – це взаємодія вихователя та вихованця.
6.	С. Гончаренко	«процес цілеспрямованого систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів» [55, с. 19].	Автор визначає основні чинники, під впливом яких відбувається процес виховання.
7.	А. Кузьмінський, В. Омеляненко	«цілеспрямований і організований процес формування особистості» [125, с. 50].	Поняття «виховання» звужується лише до процесу формування особистості.

1	2	3	4
8.	З. Курлянд	«закономірна, послідовна, неперервна зміна моментів розвитку взаємодіючих суб'єктів» [130, с. 45].	Дослідник наголошує, що виховання – динамічний процес суб'єктно-об'єктних відношень.
9.	В. Лозова, Г. Троцко	«спілкування людини, що сприяє формуванню у вихованців певного ставлення до оточуючого світу, до самого себе, моральних норм і правил поведінки» [162, с. 7].	Науковці трактують виховання як педагогічну цілеспрямовану організацію діяльності людини.
10.	М. Савін	«цілеспрямована підготовка людини до виконання певних суспільно-трудова функцій» [222, с. 20].	Поняття «виховання» пов'язане безпосередньо з діяльністю особистості.
11.	Г. Сорока	«динамічний, неперервний, безупинний процес» [235, с. 100].	Виховання трактується як вирішення сукупності суперечностей, вирішення яких сприяє просуванню до нових цілей.

1	2	3	4
12.	М. Фіцула	«система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості» [257, с. 218].	Педагог розглядає виховання через систему виховних заходів у навчальному закладі.
13.	Н. Яременко	«процес залучення особистості до засвоєння вироблених людством правил для реалізації нею свого природного потенціалу та творчого ставлення до життя, спрямованих до значущих норм і правил поведінки» [284, с. 36].	Дослідниця пропонує трактувати поняття «виховання» як реалізацію можливостей особистості в професійній діяльності.

**Нормативи фізичної та спеціально-прикладної підготовки студентів
спеціальності «Фізична культура»**

Найменування вправ	Оцінка		
	«Відмінно»	«Добре»	«Задовільно»
1	2	3	4
1 курс			
<u>Витривалість</u>			
Біг на 3000 м (хв.), (спортивна форма)	12.00	12.20	12.50
<u>Швидкість</u>			
Біг на 100 м (сек.), (форма охоронця)	15.0	15.5	16.2
<u>Сила</u>			
Підтягування на перекладині, (р.)	15	12	10
Лазіння по канату, 5 м (без допомоги ніг)	2	1.5	1
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи, (р.)	40	35	30
Жим лежачи (власна вага – 5 кг), (р.)	5	4	2
<u>Спеціально-прикладні якості</u>			
Кут в упорі сидячи (сек.)	90	60	45
<u>Заходи фізичного впливу (оцінюється техніка виконання дій)</u>			
Удари, захист від них	+	+	+
Звільнення від захватів і обхватів	+	+	+
Кидки і прийоми боротьби лежачі	+	+	+
<u>Двобій – Бокс (оцінюється техніко-тактичні дії ведення двобою)</u>			
Два раунди по 2 хв.	+	+	+
2 курс			
<u>Витривалість</u>			
Біг на 3000 м (хв.), (спортивна форма)	11.40	12.10	12.40
<u>Швидкість</u>			
Біг на 100 м (сек.), (форма охоронця)	14.6	15.0	15.6

1	2	3	4
<u>Сила</u>			
Підтягування на перекладині, (р.)	16	14	12
Лазіння по канату , 5 м (без допомоги ніг)	2	1,5	1
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи, (р.)	45	40	35
Жим лежачи (власна вага), (р.)	7	6	4
<u>Спеціально-прикладні якості</u>			
Кут в упорі сидячи (сек.)	120	90	60
<u>Рукопашний бій (оцінюється техніка виконання дій)</u>			
Удари та захист від них	+	+	+
Звільнення від захватів і обхватів	+	+	+
Кидки і прийоми боротьби лежачи	+	+	+
Захист від погрози холодною зброєю	+	+	+
<u>Кікбоксинг (оцінюються техніко-тактичні дії ведення двобою)</u>			
Два раунди по 2 хв.	+	+	+
3 курс			
<u>Витривалість</u>			
Біг на 3000 м (хв.), (спортивна форма)	11.30	12.00	12.30
<u>Швидкість</u>			
Біг на 100 м (сек.), (форма охоронця)	14.2	14.8	15.4
<u>Сила</u>			
Підтягування на перекладині, (р.)	17	15	13
Лазіння по канату , 5 м (без допомоги ніг)	2	1.5	1
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи, (р.)	50	45	40
Жим лежачи (власна вага + 5 кг), (р.)	6	5	4
<u>Спеціально-прикладні якості</u>			
Кут в упорі сидячи (сек.)	140	110	75

1	2	3	4
<u>Заходи фізичного впливу (оцінюється техніка виконання дій)</u> Удари та захист від них Звільнення від захватів і обхватів Кидки і прийоми боротьби лежачи Захист від погрози холодною і вогнепальною зброєю	+ + + +	+ + + +	+ + + +
<u>Рукопашний бій (оцінюються техніко-тактичні дії ведення двобою)</u> Один раунд (3 хв.)	+	+	+
4 курс			
<u>Витривалість</u> Біг на 3000 м (хв.), (спортивна форма)	11.25	11.50	12.20
<u>Швидкість</u> Біг на 100 м (сек.), (форма охоронця)	14.0	14.6	15.2
<u>Сила</u> Підтягування на перекладині, (р.) Лазіння по канату, 5 м (без допомоги ніг) Згинання і розгинання рук в упорі лежачи, (р.) Жим лежачи (власна вага + 5 кг), (р.)	18 2 55 8	16 1.5 50 7	14 1 45 5
<u>Спеціально-прикладні якості</u> Кут в упорі сидячи (сек.)	160	120	90
<u>Заходи фізичного впливу (оцінюється техніка виконання дій)</u> Удари та захист від них Звільнення від захватів і обхватів Кидки і прийоми боротьби лежачи Захист від погрози холодною і вогнепальною зброєю	+ + + +	+ + + +	+ + + +
<u>Панкратіон (оцінюються техніко-тактичні дії ведення двобою)</u> Два раунди по 3 хв.	+	+	+

1	2	3	4
5 курс			
<u>Витривалість</u>			
Біг на 3000 м (хв.), (спортивна форма)	11.20	11.45	12.0
<u>Швидкість</u>			
Біг на 100 м (сек.), (форма охоронця)	13.9	14.4	15.0
<u>Сила</u>			
Підтягування на перекладині, (р.)	20	16	14
Лазіння по канату, 5 м (без допомоги ніг)	2	1.5	1
Згинання і розгинання рук в упорі лежачи, (р.)	60	55	50
Жим лежачи (власна вага + 5 кг), (р.)	10	8	6
<u>Спеціально-прикладні якості</u>			
Кут в упорі сидячи (сек.)	180	130	100
<u>Рукопашний бій (оцінюється техніка виконання дій)</u>			
Удари та захист від них	+	+	+
Звільнення від захватів і обхватів	+	+	+
Кидки і прийоми боротьби лежачи	+	+	+
Захист від погрози холодною і вогнепальною зброєю	+	+	+
<u>Панкратіон (оцінюються техніко-тактичні дії ведення двобою)</u>			
Три раунди по 3 хв.	+	+	+

**Витяг з чинного навчального плану Сумського державного
педагогічного університету імені А. С. Макаренка
за напрямом підготовки
6.010201 «Фізичне виховання»**

Назва дисципліни	Лекції	Практичні	Самостійна робота	Всього
<i>Дисципліни професійної та практичної підготовки</i>				
Вступ до спеціальності	20	20	68	108
Теорія та методика фізичного виховання	104	134	158	396
Рухливі ігри з методикою викладання	12	42	54	108
Організація та методика спортивно-масової роботи	26	28	36	90
<i>Дисципліна самостійного вибору навчального закладу</i>				
Професійна діяльність у сфері фізичного виховання	18	18	18	54
Усього	180	242	334	756

**Міждисциплінарні зв'язки у викладанні дисциплін професійної та
практичної підготовки та вибіркового навчальних дисциплін**

I. Дисципліни професійної та практичної підготовки		
1	2	3
1. Вступ до спеціальності	1. Форми та засоби патріотичного виховання учнівської молоді. 2. Історія та традиції розвитку фізкультурно-спортивного руху в Сумській області. 3. Основні принципи патріотичного виховання в Україні.	Лекційний виклад матеріалу. Зустріч із представниками молодіжних спортивних організацій області. Підготовка рефератів, доповідей студентами у процесі самостійної роботи.
2. Теорія та методика фізичного виховання	II курс 1. Взаємозв'язок фізичного та патріотичного виховання. 2. Компоненти виховної роботи вчителя фізичної культури у молодшій школі. 3. Виховання фізичних якостей особистості як складова патріотичного виховання молодших школярів. 4. Форми та структура документів позакласної роботи з фізичного виховання, вивчення їх змісту: календарний план масових фізкультурно-оздоровчих заходів і спортивних змагань, положення про спартакіаду та змагання з окремих видів спорту, сценарії заходів патріотичного спрямування в молодшій школі.	Лекційний виклад матеріалу. Аналіз плану виховної роботи вчителя фізичної культури на практичному занятті. Підготовка доповідей студентами у процесі самостійної роботи. Ознайомлення з документами позакласної роботи. Підготовка сценаріїв патріотичного заходу в школі. Відвідування виховного заходу в школі (за вибором викладача).

1	2	3
	<p>III курс.</p> <ol style="list-style-type: none"> Сучасні форми патріотично-виховної роботи вчителя фізичної культури у загальній школі. Патріотично-виховні заходи в урочній та позанавчальній діяльності старшокласників. Планування виховних заходів патріотичного спрямування для старшокласників. Функції класного керівника в патріотичному вихованні школярів. <p>IV курс</p> <ol style="list-style-type: none"> Методи спільної роботи вчителя й учнів у процесі патріотичного виховання. Принципи патріотичного виховання у роботі зі старшокласниками. 	<p>Лекційний виклад матеріалу.</p> <p>Відвідування та аналіз студентами патріотичного заходу в школі.</p> <p>Аналіз плану виховної роботи вчителя фізичної культури зі старшокласниками.</p> <p>Зустріч з класним керівником та її аналіз.</p> <p>Лекційний виклад матеріалу.</p> <p>Підготовка рефератів та доповідей студентами.</p>
<p>3. Організація та методика спортивно-масової роботи</p>	<ol style="list-style-type: none"> Розроблення виховних, спортивно-масових та фізкультурно-оздоровчих заходів патріотичного спрямування на основі вивчення передового педагогічного досвіду та наукових розробок педагогів та учених. Патріотичне виховання в позанавчальній та позашкільній діяльності старшокласників. Патріотичне виховання учнів в умовах літнього відпочинку. Участь старшокласників у туристичних злетах. 	<p>Підготовка заходу студентами у процесі самостійної роботи.</p> <p>Відвідування позанавчального заходу патріотичного спрямування в старшій школі та його аналіз.</p> <p>Науково-практична конференція за участю студентів, учителів та викладачів.</p>

1	2	3
	4.Зміст патріотичної діяльності організатора спортивно-масової роботи в школі.	Лекційний виклад матеріалу.
4. Рухливі ігри з методикою викладання	1. Українські народні та рухливі ігри у фізичній культурі. 2. Виховне значення рухливих ігор. 3. Рухливі ігри на перервах та фізкультхвилинки на уроці фізичної культури. 4. Застосування українських народних ігор у позаурочних час.	Лекційний виклад матеріалу. Підготовка та проведення студентами рухливих ігор на практичному занятті. Написання доповідей студентами у процесі самостійної роботи.
II. Вибіркові навчальні дисципліни		
5. Професійна діяльність у сфері фізичного виховання	1. Основні принципи та особливості організації праці вчителя фізичної культури з патріотичного виховання старшокласників. 2. Виховні та громадсько-політичні заходи у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя фізичної культури.	Підготовка студентами рефератів у процесі самостійної роботи. Зустріч із відомими громадськими та політичними діячами області, які підтримують зв'язки з галуззю фізичної культури.

Діагностика рівня патріотичної вихованості (РПВ) старшокласника

Діагностування вихованості – це розпізнання і вивчення істотних ознак вихованості, їх комбінацій, форм вираження як реалізованих цілей виховання. Діагноз встановлюється тоді, коли педагог ще не володіє повною інформацією про вихованість учня, а робить висновок на основі її суттєвих проявів з метою встановлення причин, що перешкоджають досягненню бажаного ступеня розвитку якостей і властивостей особистості; визначення факторів, які сприяють успішній реалізації цілей виховання [182].

Діагностика рівня патріотичної вихованості (РПВ) старшокласника – це визначення рівня патріотичних почуттів особистості учня (любов до Батьківщини, колективізм, совісність, взаємодопомога, толерантність, відповідальність) та усвідомлення громадянського обов'язку.

Критеріями вихованості є такі інтегральні прояви особистості: система цінностей (смислів), здатність долучитися до відповідного виду діяльності, проявити цілеспрямованість, осмисленість, самостійність, творчу активність, відповідальність [182].

Пояснення:

1. Кожному старшокласнику пропонується оцінити за п'ятибальною шкалою показники патріотичної вихованості за чотирма критеріями: змістовим, дієвим, особистісним та мотиваційним.

Змістовий критерій містить показники, що визначають рівень розуміння старшокласником змісту поняття «патріотизм». *Дієвий* критерій визначає рівень участі старшокласника в патріотичній діяльності. *Особистісний* критерій визначає рівень наявності у старшокласників патріотичних почуттів. *Мотиваційний* критерій визначає рівень мотивації старшокласника до патріотичної діяльності.

2. Оброблення отриманих даних проводиться за формулою:

$$\text{РПВ} = \frac{\text{К-ть балів}}{N}, \text{ де}$$

N – кількість критеріїв, за якими визначається РПВ старшокласника, у даному випадку таких критеріїв чотири.

За кожним з критеріїв РПВ визначається за формулою:

$$\text{РПВ за кожним критерієм} = \frac{\text{К-ть балів}}{N}, \text{ де}$$

N – кількість показників за кожним із критеріїв (за кожним критерієм визначається РПВ за п'ятьма показниками).

Середній бал вказує на рівень патріотичної вихованості старшокласника:

5 – 4,5 – високий рівень;

4,4 – 4,0 – достатній рівень;

3,9 – 2,9 – середній рівень;

2,8 – 2,0 – низький рівень.

3. Після оброблення отриманих даних, що свідчать про РПВ, дані записуються до зведеної таблиці РПВ школярів. За отриманими даними побудувати графік патріотичної вихованості одного учня класу за кожним показником.

Зведена таблиця РПВ школярів

Змістовий критерій	
1	2
1. Чи розумієте Ви, що таке «патріотизм»?	0... 1... 2... 3... 4... 5...
2. Чи притаманне Вам почуття любові та відповідальності за долю свого народу?	0... 1... 2... 3... 4... 5...
3. Чи готові Ви до виконання конституційного обов'язку по захисту інтересів Батьківщини?	0... 1... 2... 3... 4... 5...

1	2
4. Чи притаманне Вам усвідомлення своїх учинків і дій на благо народу й держави?	0... 1... 2... 3... 4... 5...
5. Чи поважаєте Ви традиції та звичаї рідного народу?	0... 1... 2... 3... 4... 5...
Дієвий критерій	
6. Участь у позакласних та позашкільних заходах.	0... 1... 2... 3... 4... 5...
7. Привітання ветеранів Великої Вітчизняної війни з нагоди Дня Перемоги	0... 1... 2... 3... 4... 5...
8. Походи до місць бойової слави	0... 1... 2... 3... 4... 5...
9. Чи хотіли б Ви вступити до громадської організації патріотичного спрямування?	0... 1... 2... 3... 4... 5...
10. Участь у громадському та суспільному житті	0... 1... 2... 3... 4... 5...
Особистісний критерій	
11. Героїзм	0... 1... 2... 3... 4... 5...
12. Самовідданість	0... 1... 2... 3... 4... 5...
13. Дотримання Конституції України та законів	0... 1... 2... 3... 4... 5...
14. Чуйність, гуманне ставлення до людей	0... 1... 2... 3... 4... 5...
15. Самовідданість	0... 1... 2... 3... 4... 5...
Мотиваційний критерій	
16. Підвищення моральності та культури	0... 1... 2... 3... 4... 5...
17. Створення доброзичливих стосунків у колективі	0... 1... 2... 3... 4... 5...
18. Дотримання традиції рідного народу	0... 1... 2... 3... 4... 5...
19. Сприяння розбудові держави	0... 1... 2... 3... 4... 5...
20. Сприяння реалізації свободи та демократичних прав інших громадян	0... 1... 2... 3... 4... 5...

Значення оцінок:

0 – я не розумію, про що йдеться;

1 – не підтримую таку позицію;

2 – ніколи;

3 – дуже рідко;

4 – часто;

5 – мені притаманна така позиція.

**Зведена таблиця даних визначення РПВ
учнів _____ класу**

№ п/п	Прізвище та ім'я учня	Середній бал за кожним критерієм				Середній бал	РВП (високий, достатній, середній, низький)
		Змістовий критерій	Дієвий критерій	Особистісний критерій	Мотиваційний критерій		
1.							
2.							
3.							
4.							
5.							
6.							
7.							
8.							
9.							
10.							
11.							
12.							
13.							
14.							
15.							
16.							
17.							
18.							
19.							
20.							
21.							
22.							
23.							
24.							
25.							
26.							
27.							
28.							
29.							
30.							

У класі ____ учнів, серед яких:

_____ мають високий рівень патріотичної вихованості (в);

_____ мають достатній рівень вихованості (д);

_____ мають середній рівень вихованості (с);

_____ мають низький рівень вихованості (н);

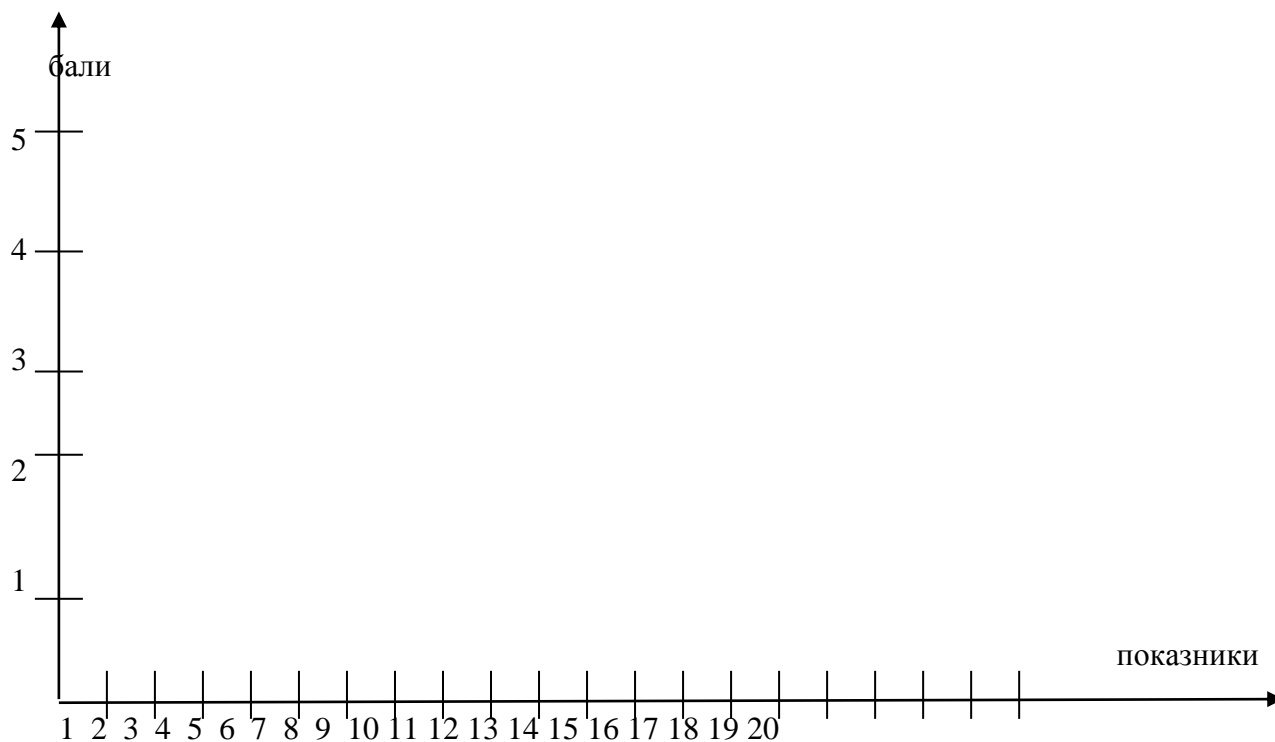
Дата _____

Студент-практикант

Класний керівник

Графік РПВ учня ____ класу _____

(ПІБ)

Статут

Сумського міського громадського об'єднання «Загін охорони громадського порядку та державного кордону «Сокіл»

І. Загальні положення

1. Загальні питання

1.1. Загін охорони громадського порядку «Сокіл» і державного кордону (далі – Загін) створюється відповідно до Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону».

1.2. Загін створюється як громадське об'єднання на добровільних засадах з метою сприяння органам місцевого самоврядування, правоохоронним органам та органам виконавчої влади, а також посадовим особам у запобіганні та припиненні адміністративних правопорушень і злочинів, захисті життя та здоров'я громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, а також у рятуванні людей і майна під час стихійного лиха та інших надзвичайних ситуацій.

1.3. Правовою основою діяльності загону є Конституція України, Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», інші закони України, акти Президента України і Кабінету Міністрів України, рішення місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування з питань охорони громадського порядку і державного кордону, боротьби із злочинністю та адміністративними правопорушеннями, а також статут формування.

1.4. Загін є юридичною особою з моменту його реєстрації, має рахунки в установах банків, печатку із власним найменуванням, штамп та інші необхідні реквізити.

1.5. Загін відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном, від свого імені набуває майнових і немайнових прав та обов'язків,

може бути позивачем та відповідачем у суді, господарському та третейському судах.

1.6. Юридична адреса загону: м. Суми, вул. Роменська, 87.

II. Основні завдання загону

2.1. Основними завданнями загону є:

1) у сфері охорони громадського порядку:

- надання допомоги органам внутрішніх справ у забезпеченні громадського порядку і громадської безпеки, запобіганні адміністративним провинам і злочинам;

- інформування органів та підрозділів внутрішніх справ про вчинені або ті, що готуються, злочини, місця зосередження злочинних угруповань;

- сприяння органам внутрішніх справ у виявленні та розкритті злочинів, розшуку осіб, які їх вчинили, захисті інтересів держави, підприємств, установ, організацій, громадян від злочинних посягань; участь в організації безпеки дорожнього руху та боротьбі з дитячою бездоглядністю і правопорушеннями неповнолітніх;

2) у разі виникнення надзвичайних ситуацій:

- надання невідкладної допомоги особам, які потерпіли від нещасних випадків чи правопорушень;

- участь у рятуванні людей і майна, підтриманні громадського порядку.

III. Права загону

3.1. Для виконання своїх завдань загін та його члени мають право:

1) брати участь у забезпеченні охорони громадського порядку з працівниками органів внутрішніх справ, а в сільській місцевості – самостійно шляхом виконання конкретних доручень керівника відповідного органу внутрішніх справ;

2) вживати разом з працівниками органів внутрішніх справ заходи щодо припинення адміністративних правопорушень і злочинів;

3) представляти і захищати інтереси своїх членів у державних органах та на підприємствах, в установах, організаціях, навчальних закладах;

4) взаємодіяти з іншими органами громадської самодіяльності, що беруть участь у заходах, спрямованих на:

- проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, схильними до вчинення адміністративних правопорушень і злочинів;
- надання допомоги у боротьбі із злочинами у сфері економіки, податкового законодавства, а також пияцтвом, наркоманією, порушеннями правил торгівлі та впорядкування території міст, інших населених пунктів;
- охорону природи і пам'яток історії та культури;
- організацію безпеки дорожнього руху;

5) вносити до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності пропозиції щодо запобігання адміністративним правопорушенням і злочинам, виникненню причин та умов, що сприяють їх вчиненню;

б) підтримувати зв'язки з відповідними громадськими організаціями інших країн з метою обміну досвідом роботи.

3.2. Загін провадить свою діяльність під контролем органів внутрішніх справ:

1) спільного з працівниками органів внутрішніх справ патрулювання і виставлення постів на вулицях, майданах, залізничних вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, у місцях компактного проживання громадян, розташування підприємств, установ, організацій, навчальних закладів, участі в забезпеченні охорони громадського порядку під час проведення масових заходів, погоджених у випадках, передбачених законом, з виконавчими органами місцевих рад;

2) участь у здійсненні заходів правоохоронних органів, спрямованих на боротьбу з окремими видами правопорушень.

IV. Структура загону і територія, в межах якої провадиться його діяльність

4.1. Загін діє в межах міста на базі інституту фізичної культури Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка.

V. Створення та діяльність керівних і виконавчих органів Загону, їх повноваження

5.1. Вищим керівним органом Загону є загальні збори членів Загону (далі – загальні збори).

5.2. Загальні збори скликаються не рідше одного разу на рік.

5.3. Позачергові загальні збори можуть бути скликані на вимогу виконавчого органу або не менше 20 відсотків загальної кількості членів Загону, або на вимогу ревізійної комісії.

5.4. Не пізніше ніж за 10 календарних днів до дати проведення загальних зборів члени загону повідомляються про порядок денний, дату та місце їх проведення.

5.5. Загальні збори є правоможними, якщо на них присутні не менше 50 відсотків членів загону. У разі відсутності кворуму визначається нова дата і місце проведення загальних зборів, про що члени Загону повідомляються додатково.

5.6. Рішення на загальних зборах приймаються простою більшістю голосів і оформляються протоколом, що підписується головою та секретарем загальних зборів. Протокол підлягає постійному зберіганню.

5.7. Рішення, прийняті на загальних зборах, є обов'язковими для всіх членів Загону, в тому числі тих, що не голосували за прийняття цього рішення, крім рішень, що стосуються майнових прав і обов'язків членів загону, які є обов'язковими тільки для тих членів, що голосували за їх прийняття.

5.8. До виключної компетенції загальних зборів належить:

- 1) прийняття статуту Загону та внесення змін до нього;
- 2) затвердження складу та обрання керівника виконавчого органу Загону та його заступників;
- 3) затвердження порядку прийняття та виключення громадян за їх заявою із складу членів Загону;
- 4) затвердження кошторису Загону;

- 5) прийняття рішення про припинення діяльності Загону;
- 6) затвердження порядку відшкодування витрат на використання приватних транспортних засобів;
- 7) затвердження річного звіту про діяльність Загону та висновків ревізійної комісії;
- 8) вирішення питання щодо сплати членських внесків та їх розміру;
- 9) вирішення питання про призначення та розмір матеріального або іншого виду заохочення членів Загону;
- 10) затвердження структури Загону;
- 11) вирішення питання щодо відчуження основних фондів Загону.

5.9. Для забезпечення поточної діяльності Загону створюється виконавчий орган (штаб, координаційна рада, правління тощо), підзвітний і підконтрольний загальним зборам.

5.10. До компетенції виконавчого органу належить:

- 1) підготовка кошторису Загону, річного звіту про діяльність формування;
- 2) ведення обліку посвідчень і нарукавних пов'язок членів загону;
- 3) укладання договорів на користування майном фізичних і юридичних осіб, у тому числі транспортними засобами, інвентарем, засобами зв'язку тощо;
- 4) ведення документації, бухгалтерського обліку та подання звітності;
- 5) організація проведення загальних зборів.

5.11. Керівник виконавчого органу забезпечує виконання рішень загальних зборів та рішень виконавчого органу, діє без довіреності від імені Загону, укладає в межах своєї компетенції угоди, розпоряджається коштами формування відповідно до затвердженого кошторису.

5.12. Засідання виконавчого органу проводяться не рідше одного разу на три місяці та скликаються його керівником. Рішення виконавчого органу приймається не менше ніж 2/3 голосів усіх його членів.

5.13. Для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю виконавчого органу із членів Загону обирається ревізійна комісія.

5.14. Порядок діяльності ревізійної комісії та її кількісний склад затверджуються загальними зборами.

5.15. Рішення загальних зборів щодо затвердження річного звіту про діяльність Загону, його кошторису, розміру членських внесків приймаються з урахуванням висновків ревізійної комісії.

5.16. Ревізійна комісія зобов'язана вимагати позачергового скликання загальних зборів у разі виявлення зловживань, учинених членами виконавчого органу.

VI. Умови і порядок прийняття громадян до складу Загону та вибуття з нього

6.1. До складу Загону приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку, виявили бажання брати участь у зміцненні правопорядку та здатні за своїми діловими, моральними якостями і станом здоров'я виконувати на добровільних засадах взяті на себе зобов'язання.

6.2. Члени Загону можуть брати участь у забезпеченні правопорядку за місцем реєстрації Загону після проходження відповідної правової і спеціальної підготовки в органах внутрішніх справ та одержання в органі місцевого самоврядування посвідчення і нарукавної пов'язки члена Загону.

6.3. Не можуть бути членами Загону особи, які порушують громадський порядок, особи, судимість з яких не знята або не погашена в установленому законом порядку, раніше засуджені за умисні злочини, хворі на хронічний алкоголізм або наркоманію, визнані в судовому порядку недієздатними чи обмежено дієздатними та інші особи у випадках, передбачених законами України.

6.4. Громадяни приймаються до складу Загону та виключаються з нього за їх заявою в порядку, встановленому загальними зборами.

У разі вчинення членом Загону діяння, несумісного з подальшим перебуванням його у складі загону, або несумлінного ставлення до виконання своїх обов'язків члена формування може бути виключено із складу Загону рішенням загальних зборів за поданням виконавчого органу.

VII. Статутні обов'язки та права членів Загону

7.1. Члени Загону зобов'язані:

1) брати активну участь в охороні громадського порядку і державного кордону, припиненні адміністративних правопорушень і злочинів та запобіганні їм;

2) під час виконання обов'язків з охорони громадського порядку мати особисте посвідчення та нарукавну пов'язку члена Загону;

3) доставляти до органу внутрішніх справ, підрозділу Прикордонних військ, штабу Загону або громадського пункту охорони порядку, приміщення виконавчого органу міської ради осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, з метою їх припинення (якщо вичерпано інші заходи впливу), встановлення особи порушника, складання протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення (якщо складання протоколу є обов'язковим);

4) надавати у межах наданих їм прав допомогу народним депутатам України, представникам органів державної влади та органів місцевого самоврядування у їх законній діяльності, якщо в цьому їм чиниться протидія або загрожує небезпека з боку правопорушників.

7.2. Члени Загону під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку після обов'язкового пред'явлення посвідчення члена Загону мають право:

1) вимагати від громадян додержання правопорядку, припинення адміністративних правопорушень і злочинів;

2) у разі виникнення підозри у вчиненні адміністративних правопорушень і злочинів перевіряти у громадян документи, що посвідчують їх особу;

3) разом з працівниками органів внутрішніх справ затримувати і доставляти до органу внутрішніх справ, штабу Загону громадського пункту охорони порядку осіб, які виявили злісну непокору законним вимогам члена Загону і не виконують вимог щодо припинення адміністративного правопорушення;

4) складати протоколи про адміністративні правопорушення;

5) заходити до кінотеатрів, стадіонів, інших громадських місць і приміщень за згодою власника чи уповноваженого ним органу для переслідування правопорушника, який переховується, або припинення адміністративних правопорушень чи злочинів;

6) у невідкладних випадках використовувати транспортні засоби, що належать підприємствам, установам, організаціям або громадянам (за їх згодою), крім транспортних засобів дипломатичних, консульських та інших представництв іноземних держав, міжнародних організацій, транспортних засобів спеціального призначення, для доправлення до лікувальних закладів осіб, що перебувають у безпорадному стані, а також осіб, які потерпіли від нещасних випадків або правопорушень і потребують термінової медичної допомоги;

7) у разі порушення водіями Правил дорожнього руху, створення реальної загрози життю або здоров'ю громадян уживати заходів щодо припинення цього правопорушення, здійснювати перевірку документів у водіїв на право користування та керування транспортними засобами, а також не допускати осіб, які не мають документів або перебувають у стані сп'яніння, до подальшого керування транспортними засобами;

8) під час виконання обов'язків члена Загону використовувати за власним бажанням свій або інший приватний транспортний засіб за згодою власника або особи, у володінні якої він перебуває;

9) застосовувати в установленому порядку заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони.

VIII. Застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів

8.1. Члени Загону під час спільного з працівниками органів внутрішніх справ, виконання покладених на них завдань з охорони громадського порядку мають право застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби індивідуального захисту та самооборони, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії, у випадках і порядку, передбачених законом.

8.2. Про намір застосувати силу і спеціальні засоби члени Загону повинні попередити осіб, проти яких він здійснюватиметься (якщо це можливо в ситуації, що склалася). Без попередження фізична сила і спеціальні засоби можуть застосовуватися, якщо виникла безпосередня загроза життю або здоров'ю члена Загону, іншого громадянина, працівника органів внутрішніх справ.

8.3. Не дозволяється застосовувати заходи фізичного впливу і спеціальні засоби до жінок з явними ознаками вагітності, осіб похилого віку або з явними ознаками інвалідності та малолітніх, крім випадків вчинення ними групового нападу, що загрожує життю і здоров'ю людей, членів Загону, працівників органів внутрішніх справ, або збройного нападу чи збройного опору.

8.4. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу або спеціальних засобів члени Загону не можуть перевищувати міри, необхідної для припинення правопорушення, а також зобов'язані звести до мінімуму можливість заподіяння шкоди здоров'ю правопорушника та інших громадян. У разі заподіяння такої шкоди члени Загону забезпечують надання допомоги потерпілим у найкоротший термін.

8.5. Про поранення або смерть правопорушника, що сталися внаслідок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів, члени Загону

повинні негайно сповістити відповідні органи внутрішніх справ і прокуратури.

8.6. Перевищення повноважень із застосуванням сили, а також спеціальних засобів тягне за собою відповідальність згідно із законом.

8.7. Члени Загону, які мають дозвіл органу внутрішніх справ на придбання, зберігання і застосування спеціальних засобів самооборони, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, мають право під час виконання своїх обов'язків разом з працівниками органів внутрішніх справ застосовувати власні або видані їм спеціальні засоби для:

- 1) самозахисту і захисту громадян від нападу та інших дій, що створюють загрозу їх життю або здоров'ю;
- 2) припинення групових порушень громадського порядку;
- 3) відбиття нападу на будівлі, приміщення державних і громадських організацій, підприємств, установ, транспортні засоби, а також громадян та їх особисту власність;
- 4) затримання і доправлення до органу внутрішніх справ, громадського пункту охорони порядку осіб, які вчинили адміністративні правопорушення чи злочин, продовжують заподіювати шкоду оточуючим громадянам або чинять опір;

8.8. Членам Загону заборонено під час виконання своїх обов'язків з охорони громадського порядку використовувати холодну та вогнепальну зброю, в тому числі мисливську, яка згідно із законодавством перебуває в їх особистому користуванні.

ІХ. Джерела надходження, порядок використання коштів та іншого майна загону

9.1. Майно Загону становлять основні фонди та обігові кошти, а також інші цінності, вартість яких відображається в самостійному балансі.

9.2. Майно Загону може формуватися за рахунок:

- 1) майна, переданого органами місцевого самоврядування для

забезпечення його діяльності, у тому числі службових приміщень, необхідного інвентарю та засобів зв'язку.

9.3. Кошти Загону формуються за рахунок:

- 1) коштів, отриманих з місцевих бюджетів;
- 2) коштів або майна, які надходять від проведення основної діяльності у вигляді пасивних доходів.

9.4. Загін може користуватися на договірних засадах майном юридичних і фізичних осіб, у тому числі транспортними засобами, інвентарем та засобами зв'язку.

9.5. Органи внутрішніх справ, підрозділи можуть у разі потреби надавати на договірних засадах Загону на період його чергування або проведення цільових заходів мобільні радіотехнічні та спеціальні засоби, інші предмети екіпіровки нарядів.

9.6. Загін провадить фінансово-господарську діяльність та веде бухгалтерський облік і звітність в установленому порядку.

9.7. Загін не має права займатися підприємницькою або іншою діяльністю, що має на меті одержання прибутку.

Х. Відшкодування витрат на використання приватних транспортних засобів та відшкодування збитків, заподіяних майну члена загону під час виконання ним своїх обов'язків

10.1. Збитки, заподіяні майну члена Загону чи майну членів його сім'ї у зв'язку з виконанням ним обов'язків з охорони громадського порядку і державного кордону, можуть бути відшкодовані за рахунок коштів відповідного місцевого бюджету з подальшим стягненням цієї суми з винних осіб у встановленому законом порядку.

XI. Внесення змін до статуту загону

11.1. Про намір внести зміни до статуту після його реєстрації Загону повідомляє орган, який здійснив реєстрацію (далі – реєструвальний орган),

не пізніше, ніж за 5 днів до проведення загальних зборів, на яких має розглядатися питання про внесення таких змін.

11.2. Про зміни, внесені до статуту після його реєстрації, Загін повідомляє реєструвальний орган у 5-денний термін.

ХІІ. Припинення діяльності Загону і вирішення питань, пов'язаних з його ліквідацією

12.1 Діяльність Загону може бути припинена шляхом примусового розпуску або саморозпуску відповідно до закону.

12.2. У разі порушення Загоном вимог законодавства щодо його діяльності за заявою реєструвального органу або прокурора його діяльність може бути заборонена за рішенням суду в установленому законом порядку.

12.3. Ліквідація Загону проводиться призначеною загальними зборами комісією.

12.4. З дня призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження з управління справами Загону. Ліквідаційна комісія публікує інформацію про ліквідацію Загону в одному з друкованих засобів масової інформації.

12.4. З дня призначення ліквідаційної комісії до неї переходять повноваження з управління справами Загону. Ліквідаційна комісія публікує інформацію про ліквідацію Загону в одному з друкованих засобів масової інформації із зазначенням терміну подання кредиторами своїх претензій, оцінює наявне майно Загону, виявляє його дебіторів і кредиторів та розраховується з ними, вживає заходів до сплати боргів загону третім особам, а також його членам, складає ліквідаційний баланс та подає його на загальні збори.

Структура спецкурсу
«Патріотичне виховання молоді на традиціях національної
фізичної культури»

Тема	Всього годин	З них		
		лекції	практичні	самостійна робота
1	2	3	4	5
<p>Тема 1. Патріотичне виховання як складова діяльності вчителя фізичної культури.</p> <p>1.1. Сутність та зміст патріотичного виховання в системі фізичного виховання.</p> <p>1.2. Зміст роботи вчителя фізичної культури щодо патріотичного виховання учнівської молоді.</p>	6	2	2	2
<p>Тема 2. Законодавча та нормативна база для забезпечення патріотичного виховання молоді вчителем фізичної культури (Закони України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про фізичну культуру і спорт», Комплексна програма розвитку фізичної культури і спорту України, Державна національна</p>	6	2	2	2

1	2	3	4	5
<p>програма «Освіта (Україна XXI ст.)), Національна програма патріотичного виховання громадян, розвитку духовності, Національна доктрина розвитку освіти України, «Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти», «Концепція національно-патріотичного виховання молоді», «Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» та ін.)</p>				
<p>Тема 3. Становлення та розвиток патріотичного виховання на традиціях національної фізичної культури (на прикладі патріотичних організацій «Сокіл», «Пласт», «Луг», «Січ», «Джура»).</p>	6	2	–	2
<p>Тема 4. Сучасні спортивно-патріотичні організації України та їх діяльність. Національна система виховання молоді (військові, громадські, освітні, національно-патріотичні організації України та області).</p>	6	2	2	2

1	2	3	4	5
Використання елементів національного фізичного виховання в діяльності вчителя фізичної культури.				
Тема 5. Організації патріотичного спрямування у вищих педагогічних навчальних закладах України та області. Формування національної свідомості вчителя фізичної культури як складова патріотичного виховання старшокласників.	6	2	2	2
Тема 6. Застосування досвіду діяльності молодіжних спортивно-гімнастичних організацій патріотичного спрямування (кінець XIX – 30-ті рр. XX ст.) у практичній роботі сучасних громадських, військових, освітніх, національно-патріотичних об'єднаннях. Компоненти виховної роботи вчителя фізичної культури у школі.	6	2	2	2

1	2	3	4	5
<p>Тема 7. Зміст патріотичного виховання старшокласників у системі фізкультурної освіти.</p> <p>7.1. Сучасні методи патріотичного виховання молоді.</p> <p>7.2. Мета, завдання, принципи, засоби, форми й сучасні технології патріотичного виховання старшокласників.</p>	6	2	2	2
<p>Тема 8. Патріотичне виховання в практичній діяльності вчителя фізичної культури.</p> <p>8.1. Взаємозв'язок патріотичного, національного, громадянського, військового виховання. Теоретико-методичні основи застосування українських засобів фізичної культури та козацької педагогіки. Українські народні та рухливі ігри у фізичній культурі. Спортивні свята та українські забави. Українські народні свята.</p> <p>8.2. Використання складових патріотичного виховання у процесі безвідривної педагогічної практики студентів II курсу.</p>	6	2	2	2

1	2	3	4	5
<p>Тема 9. Патріотичне виховання в навчальній, позанавчальній та позашкільній діяльності старшокласників.</p> <p>9.1. Патріотичне виховання учнів в умовах літнього відпочинку. Участь старшокласників у туристичних злетах. 9.2. Планування патріотично-виховної роботи вчителя фізичної культури з учнями. Складання плану роботи вчителя фізичної культури. Застосування вправ патріотичного спрямування на уроках фізичної культури за видами спорту.</p> <p>9.3. Використання складових патріотичного виховання у процесі безвідривної педагогічної практики студентів III курсу.</p>	6	2	2	2
Модульний контроль			2	
Усього:	54	18	18	18
Загальний обсяг годин	54	18	18	18

ТЕСТ

**на визначення готовності майбутнього вчителя фізичної культури
за змістовим критерієм**

Вік _____

Стать _____

1. У своїй діяльності Ви керуєтеся досвідом роботи інших учителів (викладачів)?

так		ні	
-----	--	----	--

2. У процесі науково-дослідної роботи Ви знайомитеся зі спеціальною літературою з проблем патріотичного виховання молоді?

так		ні	
-----	--	----	--

3. Патріотичне виховання – це _____

4. Зміст патріотичного виховання передбачає: _____

5. Які форми патріотичного виховання Ви знаєте? _____

6. Які методи патріотичного виховання Ви знаєте? _____

7. Які засоби патріотичного виховання Ви знаєте? _____

8. Які фізкультурно-спортивні організації патріотичного спрямування Ви знаєте? _____

9. Які Ви знаєте історичні традиції фізкультурної освіти ? _____

10. Які національні традиції українського народу Ви знаєте? _____

11. Духовна культура особистості – це: _____

12. Фізична культура – це _____

ТЕСТ
на визначення готовності майбутнього вчителя фізичної культури
за дієвим критерієм

1. Оцініть за п'ятибальною шкалою власні вміння:

1	2
1. Легко і швидко встановлювати діловий контакт з учнем або всім класом	0... 1... 2... 3... 4... 5...
2. Встановлювати ділові контакти з керівництвом (директором, завучем, класним керівником), вчителями та обслуговуючим персоналом школи, жити інтересами школи	0... 1... 2... 3... 4... 5...
3. Дотримуватися правил громадської поведінки, бути ввічливим, зібраним, тактовним, принциповим, вимогливим, енергійним, добрим, людяним у вирішенні системи різних педагогічних завдань	0... 1... 2... 3... 4... 5...
4. Гуманно розв'язувати соціально-педагогічні ситуації та керувати власною поведінкою та емоціями	0... 1... 2... 3... 4... 5...
5. Організація та забезпечення якісних умов реалізації спільної з учнями патріотичної діяльності	0... 1... 2... 3... 4... 5...
6. Урахування цілей і завдань конкретного уроку фізичної культури, обраного змісту навчального матеріалу	0... 1... 2... 3... 4... 5...
7. Організація власної діяльності (психологічна установка на реалізацію поставлених завдань, педагогічні дії в реальних умовах навчального процесу, варіативність дій з урахуванням обставин, які склалися на уроці)	0... 1... 2... 3... 4... 5...
8. Організація навчальної та дозвільної діяльності учнів з урахуванням диференційованого та індивідуального підходів до патріотичного виховання	0... 1... 2... 3... 4... 5...

1	2
9. Постійно здійснювати самоаналіз і самооцінювання власної патріотичної діяльності	0... 1... 2... 3... 4... 5...
10. Постійна корекція навчально-виховного процесу	0... 1... 2... 3... 4... 5...
11. Здійснювати діагностику рівня патріотичної вихованості учнів	0... 1... 2... 3... 4... 5...
12. Прогнозування подальшої діяльності вчителя у патріотичному вихованні школярів	0... 1... 2... 3... 4... 5...
13. Проектування патріотично-виховної роботи з учнями в навчальній, позанавчальній та позашкільній діяльності	0... 1... 2... 3... 4... 5...
14. Добір та конструювання змісту виховної роботи з учнями з метою реалізації мети та завдань патріотичного виховання	0... 1... 2... 3... 4... 5...
15. Планування патріотично-виховної роботи зі старшокласниками на певний період з урахуванням відповідних методів виховного впливу на особистість школяра	0... 1... 2... 3... 4... 5...
16. Планування патріотично-виховної роботи зі старшокласниками на певний період з урахуванням відповідних методів виховного впливу на особистість школяра	0... 1... 2... 3... 4... 5...
17. Розроблення власних планів-конспектів уроків та сценаріїв позакласних та позашкільних виховних заходів патріотичного спрямування	0... 1... 2... 3... 4... 5...
18. Встановлення ділових та корисних контактів з батьками учнів	0... 1... 2... 3... 4... 5...

ТЕСТ

**на визначення готовності майбутнього вчителя фізичної культури
за мотиваційно-особистісним критерієм**

1. Які особистісні якості Вам притаманні:

1. Принциповість та вимогливість до себе та оточуючих	0... 1... 2... 3... 4... 5...
2. Чесність	0... 1... 2... 3... 4... 5...
3. Совісність	0... 1... 2... 3... 4... 5...
4. Справедливість	0... 1... 2... 3... 4... 5...
5. Оптимізм, любов до життя	0... 1... 2... 3... 4... 5...
6. Чуйність, гуманне ставлення до людей	0... 1... 2... 3... 4... 5...
7. Тактовність	0... 1... 2... 3... 4... 5...
8. Героїзм	0... 1... 2... 3... 4... 5...
9. Самовідданість	0... 1... 2... 3... 4... 5...
10. Повага до Конституції України та законів	0... 1... 2... 3... 4... 5...
11. Дотримання Конституції України та законів	0... 1... 2... 3... 4... 5...
12. Інтелігентність	0... 1... 2... 3... 4... 5...
13. Участь у громадському та суспільному житті	0... 1... 2... 3... 4... 5...
14. Чітко виражена громадянська позиція	0... 1... 2... 3... 4... 5...
15. Патріотизм	0... 1... 2... 3... 4... 5...

2. Дайте оцінку власній мотивації до здійснення кожного із зазначених видів діяльності :

1. Підвищення професіоналізму, компетентності	0... 1... 2... 3... 4... 5...
2. Володіння педагогічною майстерністю	0... 1... 2... 3... 4... 5...
3. Удосконалення креативності та творчого мислення	0... 1... 2... 3... 4... 5...
4. Підвищення моральності та культури	0... 1... 2... 3... 4... 5...
5. Любов до дітей	0... 1... 2... 3... 4... 5...
6. Формування наукового світогляду	0... 1... 2... 3... 4... 5...
7. Усвідомлення базових цінностей педагогічної діяльності	0... 1... 2... 3... 4... 5...

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКАOLEKSANDR DOVZHENKO
HLUKHIV NATIONAL
PEDAGOGICAL UNIVERSITY41400, Сумська обл., м. Глухів,
вул. Києво-Московська, 24
E-mail: gdpu@sm.ukrtel.net
Телефон: +38(05444) 2-26-51, 2-34-27
Факс: +38(05444) 2-34-7424. Kyevo-Moskovska Str., Hlukhiv,
Sumy region, Ukraine, 41400
E-mail: gdpu@sm.ukrtel.net
Telephone: +38(05444) 2-26-51, 2-34-27
Fax: +38(05444) 2-34-74

«29» 09 2014 р. № 2987

На № _____

Довідка**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Леоненка Андрія Васильовича**

на тему «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Упродовж 2013–2014 рр. А. В. Леоненком дійсно проводилась робота з впровадження результатів дисертаційного дослідження у практику підготовки фахівців фізичної культури в Глухівському національному педагогічному університеті імені О. Довженка.

Запроваджені навчальні модулі, що базувалися на ознайомленні студентів із сутністю та змістом патріотичного виховання в системі фізичного виховання та основними засадами його реалізації у роботі зі старшокласниками. Під час викладання розроблених змістових модулів вдосконалювалися теоретичні знання та практичні вміння майбутніх фахівців стосовно виховної діяльності.

З метою підвищення рівня підготовки фахівця фізичної культури запроваджено тематичні модулі «Сутність та зміст патріотичного виховання в системі фізичного виховання», «Сучасні методи патріотичного виховання молоді», «Мета, завдання, принципи, засоби, форми й сучасні технології патріотичного виховання старшокласників» до дисциплін професійної та практичної підготовки.

Аналіз результатів дисертаційного дослідження А. В. Леоненка за темою «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників» отримав високу експертну оцінку студентів та викладачів, що дозволяє підвищити ефективність підготовки майбутнього фахівця фізичної культури до професійної діяльності.

Вважаємо, що науковий внесок Андрія Васильовича у процес фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури є вагомим.

Результати впровадження дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданні кафедри безпеки життєдіяльності, фізичного виховання і здоров'я людини (протокол № 2 від 26 вересня 2014 р.).

Проректор з наукової роботи
і міжнародних зв'язків

В. П. Зінченко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА

вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, факс (0542) 22-15-17, тел. (0542) 22-14-95
E-mail: rector@sspu.sumy.ua Код ЄДРПОУ 02125510

24.11.2014 № 2155 На № _____ від _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Леоненка Андрія Васильовича
на тему «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до
патріотичного виховання старшокласників», поданого на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Упродовж 2013–2014 рр. А. В. Леоненком дійсно проводилась робота з
упровадження результатів дисертаційного дослідження у практику
підготовки фахівців фізичної культури в Сумському державному
педагогічному університеті імені А. С. Макаренка.

Запроваджено в навчально-виховний процес спецкурс «Патріотичне
виховання молоді на традиціях національної фізичної культури» (для
студентів I курсу), додаткові змістові модулі до дисциплін професійної та
практичної підготовки «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика
фізичного виховання», «Організація та методика спортивно-масової роботи»,
«Рухливі ігри з методикою викладання» та вибіркової навчальної дисципліни
«Професійна діяльність у сфері фізичного виховання». Автором
дисертаційного дослідження розроблено та апробовано комплект навчально-
методичних матеріалів для забезпечення педагогічної практики студентів II–
IV курсів напрямку підготовки «Фізичне виховання».

Аналіз результатів дисертаційного дослідження А. В. Леоненка за
темою «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного
виховання старшокласників» отримав високу експертну оцінку студентів та
викладачів, що дозволяє підвищити ефективність підготовки майбутнього
фахівця фізичної культури до професійної діяльності.

Вважаємо, що науковий внесок Андрія Васильовича у процес фахової
підготовки майбутніх вчителів фізичної культури є вагомим.

Результати впровадження дисертаційного дослідження обговорювалися
на засіданні кафедри теорії та методики фізичного виховання (протокол № 4
від 21 жовтня 2014 р.).

Ректор

А. І. Кудренко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА**

вул. Гетьмана Полуботка, 53, м. Чернігів, 14013, Тел. 3-36-10
E-mail chnpu @ chnpu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125674

24.02.2014 № 12

На № _____ від _____

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Леоненка Андрія Васильовича**

за темою «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Упродовж 2013–2014 рр. Леоненком А. В. проводилась робота з впровадження результатів дослідження у практику підготовки вчителів фізичної культури в Чернігівському національному педагогічному університеті імені Т.Г. Шевченка.

Запроваджені навчальні модулі щодо патріотичного виховання молоді на традиціях національної фізичної культури базувалися на ознайомленні студентів із сутністю та змістом патріотичного виховання та основними засадами його реалізації в системі середньої освіти. Під час викладання розроблених змістових модулів застосовано традиційні та інноваційні форми роботи зі студентами, а також формувалися та вдосконалювалися практичні вміння майбутніх фахівців.

З метою підвищення рівня підготовленості майбутнього вчителя фізичної культури та реалізації методики формування готовності студентів до патріотичного виховання старшокласників було запроваджено тематичні модулі до дисциплін професійної та практичної підготовки – «Вступ до спеціальності», «Теорія та методика фізичного виховання», «Педагогіка». Удосконалено програми педагогічної практики з урахуванням професійних вимог до реалізації патріотичного виховання молоді. Це дозволило ознайомити студентів із сутністю та змістом патріотичного виховання та основними засадами його реалізації в системі середньої освіти.

Аналіз результатів дисертаційного дослідження Леоненка А.В. за темою «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників» отримав високу експертну оцінку викладачів та дозволяє підвищити ефективність підготовки майбутнього вчителя фізичної культури до професійної діяльності.

Вважаємо, що науковий внесок Леоненка А.В. у процес фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури є вагомим.

Ректор

Гаркуша С.В.
(04622) 3-14-94

М.О. Носко

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційної роботи
Леоненка Андрія Васильовича
на тему «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до
патріотичного виховання старшокласників», поданої на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Результати наукової роботи А. В. Леоненка запроваджувалися в освітню діяльність Львівського державного інституту фізичної культури протягом 2013–2014 н. р. з метою вдосконалення підготовки майбутніх учителів фізичної культури, зокрема до патріотичного виховання старшокласників.

Структуру навчального процесу майбутніх фахівців доповнено науковою інформацією стосовно виховання молодого покоління на патріотичних засадах, що ґрунтується на внесенні змін до змістових модулів навчальних програм дисциплін «Теорія і методика фізичного виховання», «Історія української культури». Запроваджено такі модулі: «Сутність та зміст патріотичного виховання в системі фізичного виховання», «Сучасні методи патріотичного виховання молоді», «Мета, завдання, принципи, засоби, форми й сучасні технології патріотичного виховання старшокласників».

Дослідником розроблено та впроваджено в процес підготовки студентів спеціальності «Фізичне виховання» «Діагностику патріотичної вихованості старшокласника», що дозволило удосконалити зміст педагогічної практики студентів четвертого курсу.

Аналіз результатів дисертаційного дослідження А. В. Леоненка за темою «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників» отримав високу експертну оцінку професорсько-викладацького складу університету, що дозволяє підвищити ефективність підготовки майбутнього фахівця фізичної культури до професійної діяльності.

Ректор,
д.пед.наук, професор

Є. Н. Приступа

Довідка № 581

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Леоненка Андрія Васильовича**

на тему «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників», поданого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Упродовж 2013–2014 рр. А. В. Леоненком дійсно проводилась робота з упровадження результатів дисертаційного дослідження у практику підготовки фахівців з фізичного виховання на факультеті фізичного виховання та здоров'я людини Харківської державної академії фізичної культури.

Запроваджено навчальні модулі «Сутність та зміст патріотичного виховання в системі фізичного виховання», «Сучасні методи патріотичного виховання молоді», «Мета, завдання, принципи, засоби, форми й сучасні технології патріотичного виховання старшокласників» до дисциплін фахового спрямування. Запроваджуваний матеріал мав на меті ознайомлення студентів із основними засадами патріотичного виховання у роботі зі старшокласниками.

Удосконалено програму педагогічної практики за рахунок запровадження авторської «Діагностики патріотичної вихованості» для студентів IV курсу, що дозволило розширити зміст роботи майбутнього вчителя.

Аналіз результатів дисертаційного дослідження А. В. Леоненка за темою «Підготовка майбутнього вчителя фізичної культури до патріотичного виховання старшокласників» отримав високу експертну оцінку студентів та викладачів, що дозволяє розширити зміст підготовки майбутнього фахівця фізичного виховання до професійної діяльності.

Вважаємо, що науковий внесок Андрія Васильовича Леоненка у процес фахової підготовки майбутніх вчителів фізичної культури є вагомим.

Проректор з науково-педагогічної
роботи, к. фіз. вих., професор

Л. Є. Шестерова